

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „LUMEA ALCOOLURILOR TARI”

„De obicei, în mediile noastre literare se cultivă pudibonderia. Chiar mulți dintre cei care beau spun că nu beau, deși îi vezi imediat după ce s-au despărțit de tine că intră într-un bar pentru a ieși din altul. Da, spre rușinea mea, cunosc astfel de ipochimeni. Doar apariția operei lui Bukovski a avut darul de-a schimba paradigma. Azi chiar și unii dintre pudibonzi au devenit deodată adepții exceselor de orice fel.” (P. 5)

VAL BUTNARU: „DESPRE MANUSCRISELE PIERDUTE”

„De la Gogol și Bulgakov încoace, cui nu i-a trecut prin cap ideea unui autodafeu literar? Cine nu s-a simțit tentat de iluzia unei posterități mult mai generoase decât ar merita-o? Lăsând la o parte aspectul boem și bahic al acestui zbugium argonautic de căutători ai Lânii de Aur, chestiunea care m-a preocupat a fost nu atât existența, de fapt, a romanului lui Curicheru, cred că acesta există pe undeva, ci faptul de-a dreptul mistic al pierderii însăși. Disparația, ca atare, a unui text literar. Cum se întâmplă asemenea lucruri? Cum e posibil să dispară o Operă? Sau totuși manuscrisele ard, până la urmă?” (P. 10)

AVANPREMIERĂ

Un text de Victor Țvetov din antologia Subiectiv. Prima dată, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

EVOCĂRI, OPINII, DEZBATERI

PARTICIPĂ: NICOLAE LEAHU, GHEORGHE ERIZANU, MIRCEA V. CIOBANU ȘI EUGEN LUNGU.
PAGINI DE JURNAL DE LEO BUTNARU

18

„Neîndoios, Druță a fost unul dintre scriitorii care au scos literatura română a Basarabiei de sub dictatul rușinos al proletcultismului. Scriitor-artist, nuvelist impresionist (cu o proză mai mult artistic-sugestivă decât politic-evazionistă), dramaturg care a ridicat convenția tea-

trală la rang de stil, tradiționalistul, necesar pentru echilibru, în pleiada de aur a modernilor și postmodernilor prozatori și zeciști (Busuioc, Vasilache, Beșleagă). Pe contrasens, unul dintre scriitori sovietici moldoveni, perfect valabil de predat la lecțiile

de «literatură moldovenească» de la Tiraspol. Dar el este și unul dintre scriitorii sovietici exponențiali din nișa specială: «literaturile naționale», alături de Aitmatov, Bîkov, Suleimenov, Avyzius, Dumbadze /.../.”
MVC

„NIMIC NU TE POATE ATINGE”:

„/.../ au trecut mulți ani de când deschideam fereastra trenului/ și scoteam brațul afară, contra vântului, ca să simt ce simțea Superman.”

< 12

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA” (IX)

IN SFUMATO – P. 6

EUGEN LUNGU: „NICOLAE POPA: POVESTIRI DE NEPOVESTIT” (II)

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE – P. 8

MIRCEA V. CIOBANU: „ÎNTREBĂRILE TIMPULUI NOSTRU”

PROZĂ – P. 14

EMILIAN GALAICU-PĂUN: „O MAMĂ DE BĂTAIE”

ESEU – P. 16

ANCA MIZUMSCHI: „SAMIZDAT”

05
2023

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 9 | NUMĂRUL 5 (76) | SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE | 2023

RETROSPECTII
DE LUCIA ȚURCANU

Redacția: Strada Petru Poni 375 a.

Nr. 40.

ANUL XXVIII.
1892.

Pretul pe un an 10 fl.
Pe 1/2 de an 5 fl.
Pe 1/4 de an 2 fl. 70 cr.
Pentru România pe an 25 lei.

09 „SMARA: MĂRTURII ALE UNEI PRIETENII” (I)
UN STUDIU DESPRE O SCRITOARE
DIN CERCUL LUI EMINESCU

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

03 „CONDAMNAREA
REALULUI” (I)

FIRUL CU PLUMB

de IULIAN FILIP

17 „CEASORNICUL
DEFECT”

04 SELFURI
CU GULLIVER

„LUMEA, ÎNTRE PARANOIA
ȘI METANOIA” (IX)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT

„LUMEA ALCOOLURILOR TARI”
DE NICHITA DANILOV

06 IN SFUMATO

„NICOLAE POPA:
POVESTIRI DE NEPOVESTIT” (II)
DE EUGEN LUNGU

08 CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE

„ÎNTREBĂRILE TIMPULUI
NOSTRU”
DE MIRCEA V. CIOBANU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 UN TEXT DE VICTOR ȚVETOV
DIN ANTOLOGIA
„SUBIECTIV. PRIMA DATĂ”
(PROIECT: MOLDOVA.ORG),
ÎN CURS DE APARIȚIE
LA EDITURA CARTIER

10 VÂNTURILE,
VALURILE...

„DESPRE MANUSCRISELE
PIERDUTE”
DE VAL BUTNARU

11 DIVANUL
ÎNȚELEPTULUI

„DUMITRU MOLDOVANU –
«ECONOMIA IMAGINAȚIEI
CREATIVE» SAU PROCESUL
ECONOMIC LA NIVELUL
CONȘTIINȚEI ȘI CUANTELOR” (I)
DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ

14 PROZĂ

„O MAMĂ DE BĂTAIE”
(FRAGMENT DE ROMAN)
DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

16 ESEU

„SAMIZDAT”
DE ANCA MIZUMSCHI

18 ION DRUȚĂ.
MOȘTENIREA
LITERARĂ ȘI
UMANĂ

EVOCĂRI, OPINII, DEZBATERI
PARTICIPĂ: NICOLAE LEAHU,
GEORGHE ERIZANU,
MIRCEA V. CIOBANU
ȘI EUGEN LUNGU

22 PLURALIA
TANTUM

„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE”
CÂTEVA PAGINI DESPRE ION DRUȚĂ
DE LEO BUTNARU

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN REPUBLICA
MOLDOVA

Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Institutului Cultural Român și
al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.

„Revista literară” poate fi luată gratuit de la sediul USRM,
de la Librăria din Hol și de la Librăria din Centru.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word.
Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

RAYMOND ARON DESPRE INTELECTUALII INDIGNAȚI

„Ca scriitor sau artist, intelectualul este un om al ideilor; ca savant sau inginer, este om de știință, făcând dovada încrederii în om și rațiune. Cultura pe care o promovează universitățile este una optimistă, raționalistă: formele de viață în comun, care se oferă privirii noastre, par gratuite, par a fi lucrarea secolelor, și nu expresia unei voințe clarvăzătoare sau a unui plan premeditat. Intelectualul, căruia activitatea profesională nu-i cere să mediteze asupra istoriei, condamnă fără drept de apel „dezordinea” stabilită. Dificultatea începe din momentul în care lucrurile nu se mai limitează la condamnarea realului. Din punct de vedere logic, distingem trei demersuri posibile. Cei care fac o «critică tehnică» se pun în locul celor ce guvernează sau administrează; ei sugerează măsurile care ar atenua relele pe care le denunță; acceptă servitutile acțiunii, structura imemorială a colectivităților, uneori chiar și legile regimului existent. Critica lor nu se referă la o organizare ideală, la un viitor radios, ci la niște rezultate care ar fi posibile, dacă ar exista mai mult bun-simț și mai multă bunăvoință. «Critica morală» opune celor ce sunt noțiunea destul de vagă, dar imperativă, a ceea ce ar trebui să fie. Ea respinge cruzimile colonialismului, alienarea capitalistă, opoziția între stăpâni și sclavi, alăturarea scandaloasă a mizeriei și luxului ostentativ. Chiar dacă nu cunosc urmările acestui refuz și mijloacele de a-l pune în practică, adepții criticii morale nu pot să nu-l proclame, ca pe un denunț sau un apel, simțindu-se confrunțați cu o omenire nedemnă de ea însăși. În fine, «critica ideologică sau istorică» ia atitudine împotriva societății actuale, în numele unei societăți viitoare; ea condamnă nedreptățile, al căror spectacol lezează conștiințele — capitalismul, proprietatea privată conțin, în ele însele, fatalitatea exploatării, a imperialismului și a războiului — și schițează o ordine radical diferită, în care omul ar ajunge să-și împlinească vocația. Fiecare dintre aceste critici are funcția ei, noblețea ei, dar, în același timp, fiecare în parte este amenințată de câte o formă de degradare. Criticii tehnici sunt pândiți de conservatorism, fiind tentați să creadă că nici oamenii nu se schimbă, nici ingratele necesități ale vieții în comun. Moraliștii oscilează între o remanere de fapt și intransigența verbală: a spune nu oricărui lucru înseamnă, finalmente, a accepta orișce. Unde trebuie situată limita dintre nedreptățile societății actuale sau ale oricărei alte societăți și fraudele imputabile indivizilor, care sunt sancționate de judecata etică? În ceea ce privește critica ideologică, ea face apel adesea la celelalte două. E moralistă împotriva a jumătate din lume, chiar dacă este indulgentă, la modul realist, față de mișcarea revoluționară. Niciodată demonstrația de vinovăție nu e satisfăcătoare, dacă tribunalul care judecă se află în Statele Unite. Niciodată represiunea nu este excesivă, dacă lovește în contrarevoluționari. Iată un demers conform cu logica pasiunilor. Câți intelectuali indignați nu s-au îndreptat către partidul revoluționar, pentru a subscrie, în cele din urmă, la terorism și la rațiunea de stat!”

(Raymond Aron, „Opium intelectualilor”, București, Editura Curtea Veche, 2008. Traducere din franceză de Adina Dinițoiu)

CONDAMNAREA REALULUI (I)

„Drumul adevărului e anevoios; căci Ares iubește minciuna.” (Euripide, „Bellerophon”)

Grupuri numeroase de studenți de la Harvard și alte universități prestigioase din Occident protestează împotriva „genocidului” pe care l-ar comite Israelul în Gaza. Mitinguri întru susținerea palestinienilor se organizează în marile orașe ale lumii. Activiști civici și foruri îngrijorate cer „încetarea ostilităților”. Toată umanitatea progresistă se plasează, din nou și necondiționat, de partea celui „oprimat”. Ceva mai conștiente de cauzele reale ale conflictului, publicații ca „The Guardian” și altele asemenea solicită Israelului să nu-și trimită trupele în fâșia Gaza – ce mai e și cu neocolonialismul ăsta, la urma urmei?

Și dacă acest gen de reacție încă mai uimește pe cineva, atunci milioanele de oameni din Orientul islamic care aprobă fără perdea (pardon, fără niqab) raidul/pogromul pus la cale de Hamas pe 7 octombrie a.c., ca și protestele minorităților musulmane din țările vestice nu trebuie să mai mire pe nimeni. Ospitalitatea și deschiderea cu care sunt tratate în Occident aceste minorități nu le împiedică să sfideze valorile fundamentale ale noilor lor patrii. Se știe că unii dintre cei mai radicali islamiști s-au aciuat și s-au format chiar în inima civilizației europene, că mulți musulmani își pun vâlul pe cap și jungherul la cingătoare abia după ce ajung în UE și că atitudinea lor antioccidentală este, în mare, opera Occidentului însuși, care nu numai că o permite, ci o și cultivă prin o parte din elitele și instituțiile sale.

Vorbim de aceleași elite și instituții (în special, de învățământ) care sunt responsabile și de apariția, în Vest, a unor generații convinse de faptul că răul cel mare îl reprezintă politica imperialistă și colonialistă a țărilor lor, din trecut și din prezent. Și că excesele teroriștilor și jihadiștilor sunt o replică la această politică – prin urmare, reprezintă răul mai mic, o răsplată pentru umilința și nedreptatea pricinuite comunităților lor de origine de strămoșii omului alb de azi. Unii încă mai cred că jihadul actual ar fi răspunsul la cruciadele medievale. Ce treabă are însă statul evreu cu aceasta? Răspunsul lor e înspăimântător de simplu: Israelul e o creație a Imperiului Britanic care i-a moștenit practicile coloniale și e sprijinit actualmente de cea mai malefică forță de pe glob – America. Cum să nu devii antisemit după asta, mai ales dacă la școală înveți să compari ororile Auschwitzului cu ororile cruciadelor și, în același timp, nu știi mai nimic despre rolul jucat, spre exemplu, de „țara socialismului victorios” în pregătirea, ideologică și militară, a terorismului din lumea arabă în perioada Războiului Rece?

Cauzele acestei simpatii necondiționate a oamenilor civilizați față de barbarii care vor să-i nimicească sunt bine cunoscute. S-a scris despre eșecul utopiilor comuniste care i-a făcut pe unii gânditori să articuleze

noi expresii ale marxismului, amestecând sau înlocuind lupta de clasă cu alte forme de luptă împotriva asupririi, oricare ar fi chipurile luate de aceasta: capitalismul inechitabil; mașinăria prin definiție opresivă a statului modern; prevalarea nejustificată, din punctul lor de vedere, a valorilor și drepturilor universale asupra celor particulare, identitare etc. Apoi, s-a scris și despre coincidența nefericită a boom-ului universitar din anii 1960-1970 cu emergența acestor neomarxisme, o imbricare a succesului comercial al învățământului superior cu succesul ideilor radicale, care a condus la apariția unor elite intelectuale ce tratează orice critică rațională a tiermondismului, a noilor teorii rasiale și de gen, a multiculturalismului, a discriminării pozitive, a relativismului moral ș.a. drept dovezi, în cel mai bun caz, de conservatorism desuet, iar în cel mai rău caz, drept expresii ale unor viziuni fascistoide.

Dincolo de asta, numeroși critici au demonstrat nu numai natura „sofistică” a argumentelor stângii radicale, ci și faptul că aproape niciunul dintre raționamentele ei nu se sprijină pe realitatea faptelor, ci pe premise fie învechite, fie pur teoretice, fie falsificate cu bună știință, falsificarea fiind justificată mereu prin „bunele intenții”. Degeaba, însă: dacă un *leftie* nu participă azi la proteste antiisraeliene, asta nu înseamnă că dezaprobă automat și categoric metodele Hamas-ului în lupta lui cu sionismul și cu imperialismul american.

Nu voi relua aici tezele și contraargumentele lui R. Aron, A. Bloom, A. Besançon, Th. Wolton și ale atâtor alți autori de bun-simț ce au prezentat, amănunțit și cu argumente solide, motivele pentru care, în Occident, oameni aparent teferi la min-te au ajuns să facă abstracție de esența barbară și genocidară a unui pogrom de dragul „aspirațiilor îndreptățite” ce l-ar fi făcut posibil. Mă interesează mai curând de ce, chiar și acum, după această exhibare, deplină și fără rest, a răului, după ce „luptătorii pentru eliberarea Palestinei” și-au arătat adevăratele lor intenții – care nu au nicio legătură cu statul palestinian, pe care tot ei l-au nimicit, ca idee, înainte ca rachetele Tsahal-ului să-i distrugă clădirile –, o mare parte a „oamenilor de bine” continuă să le dea, fie și numai în parte, dreptate teroriștilor și să-i refuze Israelului dreptul de a intra în Gaza și de a face ordine. Adică dreptul Israelului de a supraviețui, ca popor, nu doar ca stat, căci, în caz contrar, istoria se va repeta până pogromul va cuprinde întregul teritoriu israelian. Marile rețele de televiziune, cu reporteri și jurnaliști școliți la universitățile pomenite mai sus, au făcut tot posibilul ca să încadreze faptele teroriștilor în limbajul siliconat al corectitudinii politice. Când o

rachetă a nimerit în parcare a unui spital din Gaza, în primele lor reportaje a figurat doar versiunea furnizată de Hamas. S-a dovedit că spitalul nu a fost lovit, dar Umma a și luat foc – cui îi mai pasă însă? Important e să nu dai cumva vina pe „umiliți și obidiți”, altfel, ți se năruie întregul eșafodaj cultural și moral, dincolo de care riști să nu te mai regăsești. Tot de aici vine și minimalizarea cruzimii teroriștilor – deh, mulți spectatori riscă să leșine la vederea bebelușilor arși de vii, cum să-i arăți la TV? – și recursul silit la eufemisme în locul singurelor cuvinte care descriu exact natura atacului din 7 octombrie: teroare și barbarie. Și asta în condițiile în care autorii crimelor își postează isprăvile pe rețele, așa încât nimeni să nu-și mai facă nicio iluzie în privința lor. Totuși, iluziile nu se prăbușesc – mitingurile de condamnare a Hamas-ului și de susținere a israelienilor nu au impresionat prin cifre.

Realitatea nu a bătut nicicând mai tare la ușă ca în ultimii doi ani. Războiul din Ucraina, evenimentele din Israel, planurile tot mai vădite ale Iranului de a organiza un mega-Auschwitz în regiune, intențiile tot mai puțin enigmatice ale Coreei de Nord și ale Chinei față de unii vecini au scos la iveală nu numai inaptitudinea liderilor occidentali de a reacționa adecvat la pericolele (deja) existențiale care le amenință direct civilizația, dar și incapacitatea societăților occidentale de a accepta că și acești lideri, și strategiile/ideologiile de care ei se ghidează pentru a contracara amenințările sunt produsul unor erori de judecată fundamentale. Și că pașii greșiți au fost rodul nu numai al unor decizii individuale, ci și al unor opțiuni colective.

Tristul adevăr e că, în spatele acestor erori, se află o imensă impostură intelectuală, dar și mult resentiment: (a) din partea elitelor gânditoare, care s-au lăsat ispitite de posibilitatea de a remodela lumea prin puterea ideilor, cu cât mai nerealiste, cu atât mai atractive; (b) din partea unor forțe politice, care au văzut o bună oportunitate în materializarea acestor idei, fără a realiza efectul lor distructiv pe termen lung; (c) din partea maselor, pe care aceste forțe le-au convins că problemele lor se datorează vechilor elite politice și valorilor pe care le-au impus acestea în mod arbitrar.

Dar și mai trist e că, în loc să-și asume responsabilitatea pentru eșecul iluziilor multiculturaliste, societatea civilizată preferă să condamne realul care o pune în fața adevărului și îi reclamă urgent o schimbare de atitudine. Cum s-o faci însă, după ani și ani de toleranță intelectuală în care ai desființat toate deosebirile între bine și rău, bun și prost, adevăr și fals? Cum s-o faci, dacă nu mai știi să gândești critic?

VA URMA

SELFIURI CU GULLIVER

LUMEA, ÎNTRE PARANOIA ȘI METANOIA (IX)

de TEO CHIRIAC

XXII

În salonul din Secția de reanimare nimeni nu intră și nimeni nu iese. Nimeni nu știe cât timp a durat operația pe creier. Dacă a fost executată cu anestezie totală sau parțială. Dacă a fost o intervenție reușită sau un eșec. Mai mult, nimeni nu știe dacă ești în comă sau dacă ești deja mort. (Aici, cuvântul *nimeni* te are în vedere și pe tine.)

Ceea ce se știe însă e că operația avea drept scop igienizarea mentală și extirparea neoformației provocate de propaganda morții. (În timpul operației s-a constatat: neoformația era mare cât pumnul tău!) De-a lungul timpului, în câmpul informațional din creier, propaganda – asemeni șarpelui din Eden, care a înșelat-o pe Eva – s-a transformat într-un monstru cu mii de capete și limbi veninoase, care a reușit să te infecteze mortal nu doar pe tine, ci și pe marea majoritate a societății. (Uneori, îți era milă de biata reptilă, de acea făptură inocentă, folosită de Diavol ca instrument al înșelăciunii.)

Acest tip de propagandă – continuă, simfonică, pe termen lung – a declanșat un război psihologic total, dus pe toate canalele de informare, pentru a cuceri, contamina, controla mințile oamenilor. Și a le impune o realitate ireală, bazată pe logica ilogicului, pe rațiunea iraționalului, simulând abil o realitate virtuală, o existență inexistentă.

Astfel încât, din vremi imemoriale, toate mergeau „de-a-ndoaselea”. De parcă în Cuvântul primordial a fost schimbată o literă. Iar acest fapt a condus la crearea unei opere străine, alta decât cea gândită inițial de Creator. Este la fel ca în mutațiile în care schimbarea cu o singură literă într-o secvență genetică produce un avantaj neașteptat sau provoacă o boală incurabilă. Iar odată cu schimbarea (conștientă sau nu) a unor litere, diferențele semnifice ale cuvintelor s-au acumulat pe măsură ce se îndepărtau de sensurile originare.

Din acest motiv, s-a creat impresia că omenirea și-a greșit modelul de dezvoltare și că ea se mișcă voios în eroare. Ruptura dintre semn și conținut, dintre cuvânt și faptă a provocat dereglări, dezechilibre, catastrofe mintale. Unele cuvinte străvechi au rămas fără sens, iar unele sensuri noi s-au pomenit fără haina cuvintelor. De exemplu, e utilizat tot mai frecvent cuvântul „dreptate”, pe când dreptatea nu există, ca atare; e rostit cuvântul „ordine” atunci când, în realitate, el înseamnă dezordine; e rostit și scris cuvântul „iubire”, adevărata iubire lipsind cu desăvârșire. S-au pomenit în aceeași situație numeroase cuvinte, precum „demnitate”, „rușine”, „căință”, „milă”,

cuvinte care au pierdut orice relație de sens cu realitatea.

De aceea, în ziua de azi, cuvântul, fraza, discursul – duhovnicesc, ideologic, literar – nu mai exprimă esența lucrurilor.

XXIII

Se știe, de asemenea, că, în perioada de până la intervenția chirurgicală, creierul tău a suferit modificări dramatice. Iar crimele abominabile, comise de războiul fratricid, te-au dus în pragul nebuniei.

Precum malaxorul diabolic utilizat de Imperiul răului, care a tocat milioane de vieți omeneste, în creierul tău a funcționat o adevărată mașină de război, ale cărei emisfere cerebrale ți-au zdrobit interiorul psihic, lumea gândurilor și a imaginației. Mașina a tocat cu o cruzime fantasmagorică toate cuvintele pe care le-ai gândit, le-ai rostit, le-ai scris pe parcursul vieții.

În carnagiul demential au fost masacrate, unul câte unul: cuvântul aducător de iubire și cuvântul aducător de ură; cuvântul care inspiră har și lumină; cuvântul aducător de libertate interioară, de încredere în sine, de curaj; cuvântul care alină și binecuvântează; cuvântul care înfierează și blestemă; cuvântul pudrat, machiat, camuflat; cuvântul înveșmântat în aur, încrustat în marmoră, tăiat în granit; cuvântul care însuflețește, care unge la suflet, care călește spiritul; cuvântul care te eliberează de tine însuși; cuvântul care aduce în text detalii și nuanțe nemuritoare.

Mașina de război psihologic a masacrat, fără milă: cuvântul ce deschide orizonturi interioare; cuvântul trecut prin foc și pară; cuvântul care dă naștere, care rănește mortal, care ucide; cuvântul care te scoală din morți, care te ridică în slăvi; cuvântul care te înălțăuie, te subjugă, te umple de sânge; cuvântul care te aruncă în abis; cuvântul care te scoate la lumină; cuvântul pe care se întemeiază o lume liberă; cuvântul care zguduie un regim totalitar.

În sângerosul măcel au nimerit, laolaltă: cuvântul propagandistic, cuvântul teroristului religios, care omoră bătrâni și decapitează copii; cuvântul care deplânge ignoranța, indiferența, ura; cuvântul amar ca pelinul; cuvântul dulce ca mierea; cuvântul ce oferă bucuria comunicării; cuvântul otrăvit; cuvântul otrăvitor; cuvântul ce te umplea de dragoste; cuvântul care dă o speranță, o șansă, o garanție; cuvântul plin de fervoare mistică; cuvântul care pregătește întâlnirea cu Creatorul; cuvântul cu iz apologetic; cuvântul lugubru, apăsă-

tor, înecăcios; cuvântul totalitar, cuvântul torționar; cuvântul care demonizează, cucerește, distruge; cuvântul ultim, golit de semnificații.

În ferocele masacru psihologic au căzut: cuvântul ce transmite blândețe, smerenie, milă; cuvântul cu putere de rugăciune; cuvântul care provoacă groază; cuvântul ce inspiră credință, puritate, sfințenie; cuvântul care face istorie; cuvântul strivit și uitat de istorie; cuvântul ce își caută sensul pierdut; cuvântul care induce în eroare; cuvântul care apără, tămăduiește, învie; cuvântul care mutilează trupuri, rupe inimi, întuneacă minți; cuvântul care se face punte între lume și Creator; cuvântul care modelează suflete, conștiințe, destine; cuvântul luminos, aducător de liniște și pace; cuvântul lănced, obscur, provocator de războaie sângeroase.

Mașina diabolică din organul gândirii tale a tocat civilizații, culturi, cărți. Ea a distrus, a deformat, a stâlcit: cuvântul Creatorului; cuvântul lui Iuda; cuvântul lui Iov; a strivit cuvântul care nu cârtește, nu șantajează, nu trădează; cuvântul cu aură de sfânt; cuvântul cu coarne, cu ochi plini de ură, cu coadă agilă; cuvântul care te judecă; cuvântul care te iartă; cuvântul care te înălță la ceruri; cuvântul care propagă artificii, falsul, simulacrul; cuvântul care aprinde stele pe cer; cuvântul care stinge ultima lumină în suflet; cuvântul de aur; cuvântul înțelept; cuvântul uitat; cuvântul ca un cârligel, de care se agață viața.

Mașina infernală a distrus totul: cuvântul din rugăciunea minții; cuvântul din rugăciunea inimii; cuvântul în stare să uimească, să inspire, să fascineze; cuvântul ce dă senzația de zbor, de ieșire din lume; cuvântul ce descrie marea aventură a sufletului uman; cuvântul deist, cuvântul filosofic, cuvântul satiric; cuvântul salvator în vremi de restriște; cuvântul ce te introduce în esența lucrurilor fără preambul și pregătire; cuvântul fizic; cuvântul metafizic; cuvântul vizionar; cuvântul ce intră în ureche și urlă; cuvântul ce iese din gură și tace; cuvântul care emoționează, care inspiră sentimente de venerație.

Agresiunea psihologică a masacrat litere, vocabule, expresii, la fel cum oamenii sunt masacrați în urma atacurilor cu rachete și drone „sinucigașe”; la fel a fost suprimat cuvântul modest, străin de fumuri și extravagante; cuvântul ce distinge realul de imaginar, adevărul de neadevăr; cuvântul simplu, slab de înger; cuvântul necăjit, bătut, umilit.

Până la urmă, n-a rămas decât praful din cuvântul dictatorului psihopat, din cuvântul ideologic, din cuvântul torțio-

nar; din cuvântul ce confundă simplitatea cu prostia, geniul „bun” cu geniul „rău”, luciditatea cu nebunia; n-a rămas nimic din cuvântul cinicilor proști, din cuvântul cinicilor deștepți; din cuvântul prostituat, din cuvântul impotent, din cuvântul steril, care n-a schimbat lucrurile în bine, care n-a inspirat fapte demne.

Mașina cerebrală, funcționând cu o viteză nebună, a zdrobit și ultimele cuvinte ce-ți veneau în memorie: cuvântul teocratic; cuvântul autocratic; cuvântul totalitar; cuvântul în cămașă de forță; cuvântul de aur; cuvântul măiestrit; cuvântul în mantie de purpură; cuvântul în veșminte arhieresti; cuvântul în haina ascultării; cuvântul în zdrențele milei; cuvântul care, ca orice cuvânt, are de exprimat o taină; cuvântul revelat; cuvântul revelator.

XXIV

Adevărul e că, odată cu masacrul psihic interior, ți-ai pierdut facultatea de a discerne. Te-au părăsit brusc toate simțurile: simțul practic, simțul moral, simțul critic, simțul umorului. Da, simțul umorului, acel simț formidabil, oferit, și el, de Creator.

Cândva, aveai impresia că lumea e creată pe principiul paradoxului geometric, al glumei inspirate, al ironiei spontane. Sigur, totdeauna ți-ai dorit să fii un tip cu haz și să trăiești într-o societate clădită pe umorul de calitate, făcut din inimă, adică pe umorul de bun gust, fără injurii și obscenități. Chiar îți imaginai existența acestei lumi ca pe o parabolă corozivă, pigmentată cu glume subtile, savuroase.

Mai mult. Ca să eviți stilul moralizator, care, de la o vreme, era cam scortșos și te irita, ai hotărât să te retragi sub vălul subțire al ironiei, să faci haz nu doar de tine, personajul, dar și de Creatorul Suprem, să râzi de puternicii lumii, de politică și politicieni, de filosofi și filosofii, să persiflezi lucrurile „profane”, ridicole, absurde, dar și lucrurile „sfinte”, la fel de ridicole și de absurde. Astfel încât, în scurt timp, peste drama din jur părea că se instalase un duh al optimismului, voia bună și armonia. Altminteri, nu doar mucaliții sau muritorii de rând, dar și martirii din icoane schițau uneori un zâmbet ironic. Cuprinsă de-un soi de tristețe voioasă, lumea își ducea existența într-o veselie nebună, după care pleca la cele veșnice cu zâmbetul pe buze.

De la un timp însă, gluma începuse să se îngroașe. Și asta, după ce te-ai surprins citind *Teodiceea* lui Leibniz în paralel cu *Candid*-ul lui Voltaire. După ce lumea începuse a confunda ținutul Eldorado cu Imperiul răului, crezând că imperiul în care trăiește e cel mai bun dintre toate imperiile posibile. Și ea nu simțea nicio diferență sensibilă dintre a muri de răs, de suferințele groaznice sau de bătrânețe, pur și simplu. Acea lume grotescă trăia și murea conform principiului „tot răul spre bine”. Apoi, dintr-odată, formidabilul simț al umorului te-a părăsit. Iar lumea ta interioară a căzut (ironia destinului!) în umor negru.

Este ca și când, în lungile sale călătorii, tânărul *Candid* ar ajunge din *Epoca Luminilor* a secolului XVII în *Postmodernitatea gri* a secolului XXI adică, din istorie, ar ajunge în post-istorie și din cuvânt – în post-cuvânt.

VA URMA

UȘI ÎN ASFINȚIT

LUMEA TARI ALCOOLURILOR

de NICHITA **DANILOV**

* * *

Cât de ciudat sună azi acest pasaj din Dostoievski: „Socialismul, fiind un produs al catolicismului, este de esență catolică! Și el, ca și fratele său bun, ateismul, deși opus catolicismului din punct de vedere etic, este și el un rezultat al disperării, în măsura în care tinde să se substituie puterii morale pe care religia n-o mai are, dar nu prin învățătura lui Hristos, ci asemenea catolicismului, tot prin violență”!

Eu știam că socialismul e un produs al capitalismului, în sensul că, ajuns la sațietate (suprasaturație), capitalismul, revărsându-se peste margini, prin mari mișcări de stradă, dă naștere la socialism.

De când însă și până când socialismul e un produs al catolicismului? Să fi fost aceasta percepția pe care o aveau o parte dintre gânditorii secolului al XIX-lea despre socialism? Să fi fost Marx și Engels, dar și anarhiștii P.-J. Proudhon, Bakunin, Piotr Kropotkin sau, mai apropiat de noi, Noam Chomsky niște buni catolici anarhiști?!

Desigur, majoritatea socialiștilor marxiști și neomarxiști sunt ateii. Dar ce fel de ateii? Ateii catolici? De ce nu ortodocși?

Problema socialismului, dar și a liberalismului, Dostoievski a dezbătut-o în romanul *Demonii* cu asupra de măsură. Dar acolo nu țin minte să-și fi exprimat o astfel de idee. Și Piotr Verhovenski, și Șatov, și Nicolai Stavroghin, și alte personaje malefice din roman provin mai degrabă din mediul ortodox, decât din cel catolic. Că ei au devenit ateii, asta-i o altă poveste.

Dacă socialismul este – după cum spune Dostoievski – un rezultat al disperării, care propagă schimbarea prin violență, cum i-am putea caracteriza pe socialiștii reformiști, cei care militează pentru o trecere pașnică, pe calea dezbaterilor parlamentare și a mișcărilor sindicale, de la proprietate privată la proprietate comună și la împărțirea echitabilă a bunurilor?

Ateismul lor e legat de esență protestantă?

* * *

Într-un interviu realizat de Cristian Pătrășconiu, întrebat fiind dacă alcoolul stimulează creația, poetul Ioan Es. Pop răspunde cu nonșalanță, dezvoltând pe

marginea beției un adevărat crez poetic: „În cazul meu, da. Alcoolul potențează, adâncește și abisalizează sentimentele grație cărora scriem. Prin camera lui obscură întrezărim viziuni și legăm lucruri aparent de neconectat. Însă nu toți poeții buni beau alcool. Din promoția mea, de exemplu, Daniel Bănulescu nu bea. Îi invidiez pe nebăutori, dar îi mulțumesc alcoolului că mi-a oferit atâtea revelații. Beau ca și cum aș scrie și scriu ca și cum aș bea. Sănătate curată și boală avansată...”

Mai rar în zilele noastre o astfel de mărturisire spusă cu naivitate și dezinvoltură. De obicei, în mediile noastre literare se cultivă pudibonderia. Chiar mulți dintre cei care beau spun că nu beau, deși îi vezi imediat după ce s-au despărțit de tine că intră într-un bar pentru a ieși din altul. Da, spre rușinea mea, cunosc astfel de ipochimeni. Doar apariția operei lui Bukowski a avut darul de-a schimba paradigma. Azi, chiar și unii dintre pudibonzi au devenit deodată adepții exceselor de orice fel.

Mărturisirea lui Ioan Es. Pop îmi aduce aminte de celebrul poem în proză al lui Baudelaire, intitulat *Îmbățați-vă!*, pe care îl reproduc mai jos, precizând că versiunea în limba română îi aparține lui Octavian Soviany: „Îmbățați-vă! // Trebuie să fii mereu beat. În asta constă totul: asta e singura problemă. Pentru a nu simți oribila povară a Timpului, care vă strivește umerii și vă ținutuește cu fața la pământ, trebuie să vă îmbățați fără încetare. // Cu ce? Cu vin, cu poezie sau cu virtute, după cum vă e placul. Dar îmbățați-vă. Și dacă uneori, pe treptele unui palat, în iarba verde a unui șanț, în singurătatea posomorâtă a camerei voastre, o să vă treziți după ce beția s-a risipit pe jumătate sau a dispărut, întrebați vântul, valul, pasărea, steaua sau orologiul, tot ce fuge, tot ce geme, tot ce se rostogolește, tot ce cântă, tot ce vorbește ce oră e, iar vântul, valul, pasărea, steaua sau orologiul vă vor răspunde: E ora să vă îmbățați! Pentru a nu mai fi sclavii martirizați ai Timpului, îmbățați-vă; îmbățați-vă fără încetare! Cu vin, cu poezie sau cu virtute, după cum vă e placul!”

Dar mărturisirea lui Ioan Es. Pop pare să fie mai apropiată de ideile exprimate de Charles Bukowski în volumul *Despre băutura*, apărut la Editura Polirom în traducerea unor tineri poeți, aparținând generației milenariste – Sorin Gherguț, Domnica Drumea, Gabriela Eftimie, Cristina Ilie, Cristian Neagoe, Dan Sociu și Florin Șlapac –, decât de autorul *Florilor răului*.

„Desigur/ băutul te/ poate ucide/ o poate face/ și-un duș rece/ sau un tablou de Gauguin/ sau un câine bătrân/ într-o zi/ caniculară”, spune Bukowski, însă lucrul acesta îl poate face și o partitură sau o poezie compusă dintr-un singur vers.

Bukowski este un rebel, obsedat de sex, de alcool, dar și de poezie și de condiția socială a muncitorilor. E un anarhist. Ideile sale au multe puncte comune cu cele care bântuie *Demonii* lui Dostoievski. Bukowski e un demon american, în care zornăie însă și un sânge nordic deschis spre experiențele duse până la limita extremă: „Există un foarte mare sentiment de vinovăție legat de băutura. Nu împărtășesc această vinovăție. Dacă vreau să-mi distrug neuronii și ficatul și diverse alte părți ale corpului, e treaba mea. Băutura m-a adus în situații în care n-aș fi ajuns niciodată: paturi, închisori, bătaii și lungi nopți nebune. În toți anii în care am fost muncitor de rând și haimana, băutura a fost lucrul care m-a făcut să mă simt mai bine. M-a scos din capcana miizeriei stătute. Nu degeaba grecii numeau vinul *sângele zeilor*. Opera mi-am scris-o (o scriu) sută la sută când sunt beat și-n timp ce beau. Asta destinde atmosfera, face cuvântul mai aventuros. Nu cred că băutura îi distruge pe scriitori. Cred că-s distruși de automulțumire, de blestematul de ego”.

Și ca să fie mai limpede cum și în ce condiții scrie, Bukowski își duce confesiunea până la capăt: „Când ești beat, devii un pic melodramatic, un pic siropos. E o senzație plăcută. Asculți muzică simfonică, fumezi o țigară de foi. Duci berea la gură și ești pe cale să tastezi alea cinci sau șase, sau cincisprezece, sau treizeci de versuri mărețe. Începi să bei și scrii poeme toată noaptea. Dimineața le găsești pe podea. Elimini toate versurile proaste și ai poeme. Cam șazeaci la sută din versuri sunt proaste, dar versurile care rămân, când le pui la un loc, par să formeze un poem”.

Să fie aceasta o formulă pentru scrierea unui poem?

Pentru mulți poeți din tână generație, Charles Bukowski e un model. Poate chiar unicul model.

* * *

În cadrul aceluiași interviu, întrebat fiind cum vede lumea prin „lentila poeziei sale” și dacă simte că „poezia moare în vremea de azi”, poetul Ioan Es. Pop răs-

pundea că poezia „s-a născut în timpuri imemorabile, odată cu rugăciunea, cu care a fost una până când poezia a început să se îndoiască, să cârtească, să se dezică de autoritate, să blesteme, să ia în deșert numele Creatorului”.

„Poezia, afirmă el, este mai liberă decât rugăciunea, dar nu s-a despărțit de ea, ci o însoțește/continuă în forme dintre cele mai neașteptate.”

Desigur că poezia este mai liberă decât rugăciunea, dar și rugăciunea când e rostită din inimă prinde aripi nevăzute și trece dincolo de granița trasată între om și Dumnezeu, transformându-se în poezie.

Rugăciunea este construită după niște dogme pe care cei inițiați le respectă cu strictețe; rostind versetele pe un anumit ton, într-un anumit ritm, pentru a putea intra în transă și simți cât mai aproape de ei prezența Domnului.

Pe lângă rugăciune, mai există însă și blestemul, care se învecinează și el cu poezia. Blestemele au o libertate mai mare de mișcare, în ele fierbe mânia și ura omului; ele sunt tot un fel de rugăciuni, rugăciuni întoarse pe dos, a căror simplă rostire poate să dezlege forțele răului ce sunt zăgăzuite undeva în cer, făcându-le să reverse pe pământ.

Poezia ține de o stare intermediară, care pendulează între rugăciune și blestem. Pentru a înțelege poezia și lumea în care trăiește, poetul are nevoie – spune Ioan Es. Pop – de un alt simț: de simțul original, întregitor, simț care a fost revelat lumii de învățătura lui Cristos. Însă omul de azi, în toată nebunia expansiunii lui, s-a lepădat de acest simț. Din cauza aceasta, azi „omul cuvântului își este total insuficient sieși”, afirmă autorul *Ieudului fără ieșire...* Din pricina aceasta, el este mai apropiat azi de diavol, de lumea demonilor lui Dostoievski, reprezentată de Verhovenski, decât de Dumnezeu. De aceea, omul de azi nu are nevoie nici de rugăciune, nici de poezie. Iar în curând, aplatizându-se și înstrăinându-se cu totul nu numai de lume, ci și de sine însuși, va uita și de blestem.

Pentru ieșirea din starea acută de platitudine și de autosuficiență în care lumea se cufundă încetul cu încetul, omul are nevoie să-și regăsească sau să reinventeze simțul revelației, simțul care ne poate face să vedem o parte din frumusețea clipei trecătoare și din adevărul zăgăzuit în noi.

Credit fotografic: Mihai Potârniche

IN SFUMATO

NICOLAE POPA: POVESTIRI DE NEPOVESTIT (II) de EUGEN LUNGU

Păsări mergând pe jos pare a fi una dintre cele mai interesante proze ale lui Nicolae Popa. Textul ne propune un caz „clasic” de povestire în ramă. Cele două subiecte ale prozei se imbrică telescopic unul în altul. În prima linie de subiect, cineva, care se recomandă drept *Cititorul*, parcurge atent paginile unei cărți: „E momentul să se știe că eu sunt un simplu cititor ca și voi. Eu sunt cel care vă sustrage atenția de la subiectul de bază al povestirii, făcându-vă să vă uitați ba la felul cum e prinsă pagina, ba la vopseaua tipografică. Mă aflu dincoace de pagină și-mi pot permite așa ceva. Dacă vreau eu, pot strica toată povestirea”.

Pe acest traseu narativ, ficționalul mimează realitatea brută, destul de prozaică în fapt – un tătic își așteaptă fiica să iasă de la lecții și își alungă plictiseală citind. Ori poate... *scriind*? Până la un punct, trama primului subiect se desfășoară domol, cu frecvente comentarii ale *Cititorului*, acesta suplinind și rolul *Naratorului*: „Pentru a se întâmpla toate câte urmează să se întâmple, e bine să priviți cu multă atenție însăși pagina din care citiți. Eu o găsesc destul de sufocantă. În ciuda senzației de adâncime imaculată pe care ți-o dă albul hârtiei, e un spațiu închis totuși, aproape irespirabil. Faptul că literele se simt bine aici, ca peștii în apă, asta e altă vorbă: literele s-au adaptat, albul hârtiei fiind aerul lor (vom mai reveni)”. În micul fragment, ca într-un *thriller*, auzim (parcă!) răpăitul impulsiv al unor ritmuri muzicale în *crescendo*, care anunță o iminentă primejdie. Totul sugerat, evident, literal: atmosfera devine *sufocantă*, aerul puțin *respirabil* ș.a.m.d. Iar fraza imediat următoare este de fapt *incipitul* celei de a doua linii de subiect: „Se întrevăd printre litere zidurile dărăpănate ale unor case vechi. La câțiva pași de trotuar vedem o bicicletă de-un galben însořit culcată la pământ...”

Istorioara ușor anostă a tăticului ce își așteaptă fiica e doar *rama* care încadrează cealaltă povestire. Urmează un *mise en abyme*, adică un alt subiect încorporat primului. Acesta, ultimul, derulat într-o cheie *fantasy*, are evoluții epice palpitante și chiar o sesizabilă tentă de *thriller*: doi inși, militaroși și agresivi, îl caută pe un al treilea cu scop nedeclarat, dar comportamentul bătaios, gesticulația abruptă și replicile tăioase ale celor doi dezavuează intențiile lor criminale. Dacă în primul subiect, personajele (tatăl, fiica și un mic grup de copii) sunt pașnice, în spațiul narativ al celui de al doilea subiect eroii acționează precipitat, într-o rătăcire aproape haotică,

fără finalitate, simțind, mai mult instinctiv, un pericol necunoscut care apasă greu pe destinele lor. Această nouă fabulă e animată de trei perechi de personaje: cei doi tipi războinici, un domn și o doamnă incolori ca prestație și cam buimatici, intersectându-se cu un alt cuplu, ușor romantic, pe care autorul îl lasă să plutească într-o aură de mister. Până aici ficțiunea are toate elementele primare ale realității pline de rutina zilei: inșii turbulenți pășesc în marș forțat schimbând scurte replici între ei, buimaticii poartă o discuție cam absurdă, în timp ce bărbatul gârbovit rezolvă o pană de cauciuc la bicicletă. Membrii celui de al treilea cuplu se caută unul pe altul în disperare, deoarece pare că nu s-au văzut de mult. După acest moment expozitiv, autorul acționează butonul *fantasy*: într-o clipă personajele devin păsări!... Da, *păsări mergând pe jos* sau..., și mai neobișnuit, pe bicicletă.

Metamorfizarea biologică decodează instantaneu esența umană (sau inumană!) a respectivelor personaje. Imaginea e ca de truc cinematografic, transfigurarea subită a exteriorului dând la iveală natura adevă-

rată a forului interior al figuranților. Cei doi inși belicoși se prefac, printr-un degradeu narativ bine regizat, în păsări de pradă. Oriunde apar ei, cei din jur sunt dominați de frică. Simțindu-le prezența, personajul în alb, pornit în căutarea Ei, aceasta purtând același alb imaculat (culoarea purității simbolice!), e cuprins imediat de un nedeslușit sentiment de teamă:

„Iese de după parapet și pornește cu pași grăbiți de-a lungul viaductului. [...] Între timp cele două păsări au înaintat mult spre el, se pomenește cu ele dinainte. Le vede țopăind pe suprafața de beton la câțiva metri distanță. Nu, nu sunt ciori.

Sunt două păsări răpitoare, ceva între șoim și vultur, păsări de mare altitudine. Îl cercetează cu ochi mărunți, sfredelitori. Clonțurile acviline strălucesc metalic”.

Ciocurile de fier inspiră frică nu numai oamenilor, dar și păsărilor mici – vrăbii, porumbel și a.

Buimaticii de pe bicicletă sunt de un rang inferior în ierarhia aviară. Acum e rândul purei ființe în alb să-și spună impresia despre „bicicliști”: „– Am fost pândită de multe primejdii, continuă ea. Și chiar aici, nu departe, când urcam dealul, am rămas tare mirată de ce-am văzut: veneau la vale pe bicicletă o bufniță și un liliac. Bufnița ședea cocoțată din urmă, iar liliacul, gârbovit peste ghidon, pedala nebunește la vale, venind peste mine.

Dacă nu mă feream, dacă nu mă dădeam după un stâlp, m-ar fi zdrobit pe asfalt. Drept că au pățit-o rău până la urmă. Au dat cu roata într-o gunoiște și-mi pare c-au avut probleme”.

În scurt timp se rezolvă și misterul cuplului în alb – Ea e o lebădă grațioasă, iar El e perechea Ei.

Deznodământul unește cele două linii de subiect, scurtcircuitând finalul într-o explozivă jerbă epică. Abia acum devine absolut clar că acvilele îl vânau pe *Cititor*; acesta se salvează în ultimul moment de furia prădătorilor, refugiindu-se în incinta Școlii de Artă. La fel, în fraza finală, se vădește altă stratagemă structural-narativă: cartea pe care o parcurge *Cititorul*, tot el și *Naratorul*, e axată epic pe a doua linie de subiect. Așa că *Cititorul*, care citea relaxat sau poate mai mult plictisit, căci își omora astfel timpul în așteptarea fiicei, despre deambulările celor trei cupluri, devine dintr-odată parte componentă a scenariului fricii și doar printr-o fugă rușinoasă dar sănătoasă reușește să nu cadă victimă ciocurilor metalice:

„[L]a spatele lui amenințarea e tot mai evidentă, ceva sfâșie aerul în urma lui,

aproape că-i sfâșie ceafa. Încă doi, trei pași! Patru!

Ușa batantă se deschide odată cu trupul său parcă prăvălit înăuntru și în clipa imediat următoare, când ușa revine la locul ei, două izbitori venite din afară o fac să se cutremure, zguduind parcă holul Școlii de Arte.

– Tăticule! îi vine în întâmpinare fiica, în vreme ce și alți copii, ieșiți parcă de prin ascunzișuri, se dau mai aproape. Ce-a fost asta, tăticule?

– Habar n-am. Încă nu-mi pot da seama. Citeam pe banca de-acolo. Citeam niște povestiri de nepovestit din cartea asta când deodată...

– Tăticu, le-am văzut și eu. Erau două păsări mari. Buf! buf! s-au izbit în sticla ușii. Puteau s-o facă țândări.

– Știu, puiule, știu! Of, bine că s-a sfârșit. Hai să-ți cumpăr o înghețată!”

Finalul, cu îngemănarea bruscă și inopinată a celor două linii de subiect, îmi amintește prin ceva de faimoasa povestire *Continuidad de los parques* (*Continuitatea parcurilor*) a scriitorului argentinian Julio Cortázar. Proza fusese publicată pentru prima dată în 1964 la Editorial Sudamericana. Vă reamintesc conținutul prin câteva crâmpie. În subiectul A, un personaj fără nume este absorbit de lectura unei cărți: „Începuse să citească romanul cu câteva zile în urmă. Se întrepruse din pricina unor treburi urgente și-l redeschise în tren, pe când se întorcea la moșie; se lăsa furat încet-încet de intrigă, de profilul personajelor. În după-amiaza aceea, după ce îi scrise împuternicitului său și discută cu majordomul ceva despre muncile câmpului, reluă lectura în liniștea salonului care da spre parcul de stejari. Tolănit în jilțul preferat, cu spatele la ușa care l-ar fi putut deranja, ca o iritantă posibilitate de imixtiune, își lăsă mâna stângă să mângâie la răstimpuri plușul verde și se apucă să citească ultimele capitole”.

Omul e atât de furat de intriga romanului, încât la un moment dat pare că se transportă el însuși în câmpul narativ al subiectului B: „Memoria sa reținea fără efort numele și chipurile protagoniștilor; farmecul romanului îl cuceri pe dată. Savura plăcerea aproape perversă de a se desprinde lin, cu fiecare rând, de ceea ce îl înconjura și de a simți totodată cum i se sprijinea comod capul de plușul spătarului înalt; țigările se aflau la îndemână, iar dincolo de ferestrele mari briza înserării se zbenguia pe sub stejari. Cuvânt după cuvânt, absorbit de sordida alternativă a eroilor, lăsându-se purtat spre imaginile ce se armonizau și căpătau culoare și mișcare, a fost martorul ultimei întâlniri în cabana de la munte”.

Subiectul B evocă întâlnirea secretă a unui bărbat și a unei femei într-o cabană. Ea este probabil o apropiată a personajului care citește romanul: să fie soția? chelăreasa? sau altcineva? *Rendez-vous*-ul acestui cuplu nevrotic e mai puțin o aventură sentimentală; de fapt, ei pun la cale o crimă și se sfătuiesc cum să-și aranjeze un alibi.

Victima, ca și în cazul *Păsărilor...*, ați înțeles bine, e *Cititorul* din subiectul A: „Începea să se întunece. Fără să se mai privească, legați inexorabil de fapta care îi aștepta, se despărțiră în ușa cabanei. Ea trebuia s-o apuce pe cărarea dinspre miazănoapte. El se întoarse o clipă, de pe cărarea opusă, ca s-o vadă alergând cu părul în vânt. La rândul lui, o luă la fugă, ocrotit de copaci și tufișuri, până când zări în ceața viorie a amurgului alea ce ducea

spre conac. Câinii nu trebuiau să latre, și nu lătrară. Majordomul n-avea să fie la ora aceea, și nici nu era. Urcă cele trei trepte ale verandei și intră. Din sângele ce-i bătea năvalnic în uree răzbeau cuvintele femeii: mai întâi un salon albastru, apoi o galerie, o scară cu covor. Sus, două uși. Nimeni în prima încăpere, nimeni în cealaltă. Ușa salonului, și atunci, pumnalul în mână, lumina ferestrelor mari, spătarul înalt al unui jilt de pluș verde, capul bărbatului în jilt, citind un roman”.

Subiectul A, ca și în cazul primului subiect din *Păsări...*, îl putem defini ca *ficțiune*, iar subiectul B, de altfel ca și subiectul al doilea din proza lui Nicolae Popa, e deja o povestire în povestire, sau, în limbajul exact al teoriei literaturii, o *metaficțiune*, adică o narațiune încorporată în alta. Lauro Zavala, un cercetător de la El Colegio de México, specialist notoriu în materie de metaficțiune, numea respectiva proză a lui Julio Cortázar „ficțiunea și metaficțiunea cele mai studiate în istoria literaturii”. Într-adevăr, pe marginea acestei capodopere a reputatului prozator argentinian s-au scris sute de pagini. Voi apela la un singur studiu, intitulat *Essai d'interprétation d'un conte de Julio Cortázar: „Continuidad de los Parques”* par Michèle Bernu, Centre Universitaire Expérimental de Vincennes¹. Autorul studiului se întreabă din start dacă e posibilă o *metaficțiune* într-o *ficțiune*: „Est-on en droit d'essayer d'interpréter un texte, quel qu'il soit, c'est-à-dire de poser comme hypothèse de travail que derrière le message apparent, il y a un autre message intelligible ? Question naïve. La critique littéraire ne serait pas, si cette supposition n'existait pas, de façon avouée ou non. Et que serait la simple lecture ? Lire entre les lignes, tel est le travail du lecteur et du critique. Un problème autrement plus grave se pose : peut-on prétendre aboutir à une interprétation unique, ce qui revient à poser le problème de la scientificité de la critique littéraire.

Nous ne prétendons pas résoudre cette question théorique ici, mais en la posant, nous annonçons, d'entrée de jeu, que notre perspective n'est pas celle de la critique impressionniste”².

Urmează alte întrebări care îl macină pe cercetător, toate legate de ideea dacă scrierea lui Cortázar este o operă fantastică: „Conte fantastique ? Certes, puisqu'il y a irruption de l'irréel dans le réel; mais nous ne pouvons en rester là car il s'agit précisément de voir en quoi consiste le fantastique. Diverses interprétations s'offrent à l'esprit dans une espèce de vertige de la logique et l'effet que nous appelons commodément fantastique provient précisément de ce vertige. Y-a-t-il simple rencontre de la réalité et de la fiction parce qu'il y a identité des lieux ? Le lecteur A' lit-il ou croit-il lire sa propre aventure ? Le conte a-t-il un autre sens, externe à l'action ? Cortázar suggère ici toutes sortes de questions, celles-ci et d'autres, auxquelles il nous faut essayer de répondre. Notons que le titre du conte, *Continuidad de los Parques*, qui à première vue efface la barrière entre réalité et fiction, reste mystérieux et nous invite, lui aussi, à pousser plus avant l'analyse”³.

Mai departe specialistul se dedă unor ultrasofisticate demonstrații ale tezelor sale și acestea la limita fantasticului! Deduce până și ce carte citește personajul din povestire: „...on pense immédiatement à *L'amant de Lady Chatterlay* de D.H. Lawrence”. Recurgem la aceste demonstrații de virtuozitate interpretativă doar pentru a ne îndrepta

atenția mai ales spre partea care se referă la raportul dintre ficțiune și metaficțiune, la personajul care citește și, în același timp, se citește, deoarece în subiectul B el intră deja în rol de victimă. Or, același lucru se întâmplă și în *Păsări mergând pe jos*, când, la un moment dat, *Cititorul* e pus față în față cu pericolul care, câteva clipe în urmă, îi privea doar pe alții. Situația e duală, căci *Cititorul* se transformă subit din martor relaxat și indiferent în posibilă țintă a răufăcătorului sau răufăcătorilor; drama din acest moment este și a lor, a *Cititorilor!*...

Deși termenul *metaficțiune* e nou, fenomenul există de când e literatura. Un exemplu pe care îl cunoaștem încă de pe băncile școlii este *Istoria unui galbân* de V. Alecsandri. Scriitorul încadrează discuția celor două monede, adică *metaficțiunea*, la fel cu caracter fantastic, în rama unei mici istorii cu ceva glazură romantică, dar destul de banală. *Incipitul* e foarte cortázarian, dacă admitem efectele contrafactice: „În noaptea trecută, pe la un ceas după douăsprezece, am fost trezit din somnul dulce ce gustam, prin un zinghet metalic care m-au mirat foarte mult, nefiind obicinuit a auzi asemenea armonie la ceasuri atât de târzii. Acel sunet mi se părea că venea din fundul odăiei și că ieșea dintr-o cutioară de fildiş săpată, ce se zărea pe masă în razele lunii care răzbătea prin fereastră”.

Autorul devine, chipurile, martorul întâmplător al unui dialog neobișnuit pe care îl va reda apoi în scris: „Sprijinit de această frumoasă descoperire, m-am simțit îndată cuprins de o femeiască curiozitate și, fără

dar a perde vreme, m-am lungit într-un jâlț elastic, am așezat cutioara lângă mine pe masă și, cu țigareta aprinsă, m-am pus pe ascultat. Razele lunii, precum am zis, se giuca pe covorul din odaie, zugrăvind feliurimi de figuri, și unele, lunecând pe cristalul călămărilor, tremura chiar deasupra galbânului și a paralei, la care mă uitam cu ochii țântiți”. Evident, că în *metaficțiune*, conform uzanței, îi este rezervat un rol și stăpânului monedelor, care transpune pe hârtie schimbul de replici ale „dovezilor sunătoare”. Tânărul scriitor publică la revista *Propășirea* și ar putea fi chiar Alecsandri, editor și autor al revistei în cauză...

Literatura universală are destule povești și romane în care cineva citește o proză ce include unul sau mai multe subiecte cu conținut metafictional. De regulă, în asemenea subiecte e implicat și *Cititorul* însuși. Astfel a apărut și noțiunea de *metaroman*. Dau doar câteva exemple. Este bine cunoscut romanul lui Italo Calvino *Se una notte d'inverno un viaggiatore* (*Dacă într-o noapte de iarnă un călător*⁴); a fost publicat inițial în 1979. Cartea pe care o parcurge *cititorul* chiar așa se intitulează: *Dacă într-o noapte de iarnă un călător*. În același an, 1979, era lansat și romanul lui Michael Ende *Die unendliche Geschichte* (*Povestea fără sfârșit*). Personajul central Bastian devine foarte activ anume în peripețiile metafictionale de un fantastic debordant⁵. Aceste istorii multiramificate erau precedate, în 1939, de un alt roman, „boicotat” de publicul simplu, dar devenit în scurt timp celebru. E vorba de proza irlandezului Flann O'Brien (e un *nome de plume*): *At Swim-Two-Birds*⁶. Specialiștii susțin la unison că această carte e „unul dintre cele mai sofisticate exemple de metaficțiune”.

Ei bine, Italo Calvino „broda” nu una, ci 10+1 istorii metafictionale, *Cititorul* relaționând în aprecierile sale cu o *Cititoare*, de care, până la urmă, se îndrăgostește. Momentul îl explica scriitorul însuși după câteva luni de la ieșirea de sub tipar a romanului. Adresarea sa, publicată în revista *Alfabeta*, e o replică severă dată criticului literar Angelo Guglielmi, care interpretase greșit unele faze din textul prozei: „Eu am ales, ca situație tipic romanescă, o schemă pe care aș putea-o enunța astfel: un personaj masculin, care povestește la persoana întâi, ajunge să-și asume un rol care nu este al lui, într-o situație în care atracția exercitată de un personaj feminin și iminența amenințării obscure din partea unor dușmani îl implică fără scăpare”. Toate cele zece istorii, concepute în chei diferite, sunt tot atâtea tipuri de roman, mai bine zis începuturi de roman, căci Calvino lasă finalurile deschise. În felul acesta, scriitorul italian elabora un joc erudit de-a literatura. Iar Flann O'Brien se limitează la doar trei istorii structurate ca un roman în roman.

De regulă, aceste povești sunt destul de captivante, cu schimbări iuți și inopinate ale registrului narativ și nu trebuie să ne mire faptul că majoritatea acestor texte au devenit scenarii de filme foarte apreciate. *Continuitatea parcurilor*, spre exemplu, a fost ecranizată nu demult de o echipă de cinești români (scurtmetraj apărut în 2007; regizor Radu Bărbulescu), aceeași nuvelă fiind pusă și pe muzică, partitura fiind interpretată în cadrul „Un été de lectures”, la *France Culture*, în 17 iulie 2014.

În literatura noastră, *Păsări mergând pe jos* este una dintre cele mai reușite proze metafictionale, Nicolae Popa reușind să se depărteze destul de mult de modelele

posibile, ceea ce-i conferă povestirii sale un grad sporit de individualitate. În geometria narativă a istoriei imaginate de autorul nostru se resimte pozitiv suflul postmodern al epicului (vezi mai ales secvențele textualiste din primele pagini ale povestirii).

Un text cu o mare miză metafictională e și recentul roman al lui Val Butnaru *Spi-noza. Capricii* (Editura Arc, 2023).

Și în *Vârtelnița morții* Nicolae Popa recurge la fauna aviară pentru a-și caracteriza personajele: „E președintele Demirel, al Turciei, care se și pornește cu pașii săi moi, pași ce completează ținuta unui frumos pelican parașutat cu propriile-i aripi în delta Dunării, mișcându-se de-a lungul coridorului uman spre scara de dincolo, scară la care Mătăsar ar fi ajuns de mult de nu-i tăia calea fata din salcie.

La mică distanță în urma lui Demirel pășește Președintele nostru, care însă nu poate fi asemuit – cel puțin de dragul comparației – cu niciuna din păsările pământului”. În orice caz, așa apar cei doi președinți în transa onirică a lui Dan Mătăsar.

NOTE:

1. Articolul a fost publicat în „Caravelle. Cahiers du monde hispanique et luso-brésilien”, année 1969, 13, p. 23-31.
2. „Suntem îndreptățiți să încercăm interpretarea unui text, oricare ar fi acesta, acceptând ca ipoteză de lucru presupunerea că în spatele mesajului aparent se află un alt mesaj inteligibil? E o întrebare pentru naivi. Dacă nu am admite această presupunere, ar trebui să acceptăm ideea că nu există critică literară. Și care ar fi acea modalitate simplă de lectură? Citirea printre rânduri, căci astfel trebuie să procedeze atât cititorul, precum și criticul. Simultan, apare o chestiune mult mai serioasă: putem pretinde că ajungem la o interpretare sigură, ceea ce echivalează cu a pune iarăși problema științificității criticii literare. Nu pretindem că vom rezolva aici această chestiune teoretică, dar enunțând-o, afirmăm de la bun început, că perspectiva noastră nu este cea a criticii impresioniste”.
3. „Este cumva povestirea lui Cortázar un rod al fantasticului? Cu siguranță, din moment ce există o irupție a irealului în real; dar nu ne putem opri aici, pentru că, esențial, e să decidem în ce constă fantasticul. Printr-un vertij al logicii, mintea noastră poate accepta diverse interpretări, iar efectul, pe care îl numim printr-o convenție *fantastic*, provine tocmai din acest vertij. Există o simplă întâlnire între realitate și ficțiune pentru că există o identitate de locuri? Cititorul A citește sau crede că citește propria lui aventură? Are povestirea un alt sens, extern acțiunii din subiectul 1? Cortázar ne pune în fața unui divers șir de întrebări la care trebuie să căutăm un răspuns. De remarcat că titlul povestirii, *Continuidad de los Parques*, care la prima vedere șterge bariera dintre realitate și ficțiune, rămâne plin de mister și, de asemenea, ne invită să aprofundăm procesul analitic”.
4. Editura Art, 2015. Traducere din limba italiană de Anca Giurescu.
5. Tradusă de Yvette Davidescu, cartea era publicată inițial la Polirom (2005), Editura Art reluând aceeași versiune în 2019 și 2021.
6. Titlul original are la bază o expresie irlandeză neoașă, greu traductibilă în alte limbi. Francezii au preferat o adaptare a acestuia, cartea apărând cu titlul *La Kermesse irlandaise*. În română, volumul se tipărea în traducerea lui Adrian Oțoiu la Paralela 45, în 2005, cu un titlu foarte haios: *La Doi Lebădoi*.

**EDITURA ARC
NOI APARIȚII**

**JARMILA HORÁKOVÁ
BIG BANGUL CARE
N-A AVUT LOC
(POEZIE)**

„Jarmila Horáková reprezintă un fenomen unic în poezia cehă și română contemporană: este prima poetă cehă de limbă română, o limbă de care s-a îndrăgostit prin intermediul studiilor de specialitate. Dragostea ei pentru limba și literatura română este atât de puternică, încât se poate spune că a reinventat poezia pentru a o putea scrie în limba română, pe care și-a ales-o drept limbă de expresie pentru superbe sale poeme. Jarmila practică o poezie sobră, neîncărcată de imagini inutile, convingătoare în primul rând prin narativitatea, accesibilitatea și transparența ei, care o ajută să-și croiască fără probleme drumul către mintea, sufletul și inima cititorului, făcându-se simțită aici influența destul de semnificativă a unora dintre nouăzeciști, în special Anca Mizumschi, dar și a douămiiștilor, cu precădere Răzvan Țupa, Cosmin Perța sau chiar Ofelia Prodan (în cele mai bune momente ale sale).”

Mircea Dan DUȚĂ

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

ÎNTREBĂRILE TIMPULUI NOSTRU

de MIRCEA V. CIOBANU

Titlul cărții lui Cristian Preda, *De ce ațipesc parlamentarii și cum plagiază miniștrii? Plus alte 21 de întrebări pestrice despre politica românească* (ediție revăzută și adăugită, Humanitas, 2023), unul evident comercial (și mai mult amuzant decât dramatic), sugerează o construcție pe tehnologiile unor întrebări retorice, dar nu e așa: sunt întrebări reale, la care autorul răspunde, metodic, consecvent. După cum explică undeva chiar autorul, întrebările care îi constituie carcasa cărții sunt reale și i-au fost puse de studenți și cunoscuți sau le-a desprins din discuțiile în societate. Din acest motiv, cu toată formula retorică (ca figură), răspunsurile sunt directe și oneste. Adică: nu întrebări de dragul unei strategii structural(ist)e, ci interogații care cer explicații. Măcinări intelectuale și existențiale.

Deduc și un răspuns la o întrebare inexistentă în carte, care ne frământă sau... ar trebui să ne: ce fac politicienii când nu mai sunt în politică? Mai ales că unii dintre cei scoși pe tușă încă nu sunt nici pe departe pensionari. Ei, bine, răspunsul abstract e: să-și scrie experiența. Să vorbească despre asta de la catedra universitară. Veți zice că glumesc? Dimpotrivă. Cu Cristian Preda s-a întâmplat chiar așa, doar că... altfel: el a fost obligat să abandoneze politica, statut nepermis unei funcții universitare înalte. Autorul este profesor de științe politice la Universitatea din București și a publicat, ca politolog versat, mai multe volume despre evoluția gândirii politice românești, despre istoria liberalismului, despre sistemele electorale și despre politica în era postcomunistă. Aflu că i-a tradus în română pe Benjamin Constant, François Guizot, Alexis de Tocqueville, Raymond Aron, Pierre Manent. La Editura Humanitas, a coordonat colecția Polis și a publicat *Mic dicționar de gândire politică liberală* (2004) și *Robul succesului: Viața politică a lui Victor Eftimiu sub șase Constituții* (2022).

Cristian Preda are o scriitură simplă, nepretențioasă, inteligibilă. Motivațiile și le expune tot atât de limpede ca și, mai târziu, tezele/ răspunsurile/ argumentările: „În 2024 se vor ține în România mai multe alegeri: al cincilea scrutin european, a noua rundă de locale, a zecea chemare la urne pentru legislative și a noua cursă prezidențială. După ce toate acestea se vor încheia, sărbătorim 35 de ani de la căderea comunismului. Mulți nu știu – sau au uitat – ce s-a petrecut în anii nouăzeci, iar uneori nici măcar în vremuri mai recente. N-ar strica, mi-am zis, o expunere succintă a politicii din această perioadă

densă în schimbări. Am pornit, pentru a o alcătui, de la câteva întrebări auzite frecvent în spațiul public. Ca să răspund la ele, am folosit informații generale despre instituții și proceduri, despre politicieni mai carismatici ori mai nesuferiți, despre modul în care s-a reinventat democrația noastră preluând ceva din trecut sau, alteori, dorind cu tot dinadinsul să-l îngroape. Am căutat să lămuresc evoluții încălcate comparând perioada recentă cu episoade mai vechi ale istoriei noastre, dar și cu ce se întâmplă în alte regimuri europene de azi. Mi-am dorit ca expunerea să poată fi înțeleasă de către un cetățean oarecare, interesat de patria sa. Nu-i o întâmplare. Ambiția oricărui politolog e, cum remarcă Leo Strauss, aceea de a pricepe lumea în care s-a născut și de a o explica semenilor săi, oricărui dintre ei. Volumul împrumută, de aceea, stilul eseistic, dar la final cuprinde câteva recomandări de lectură, extrase din bibliotecile savante pe care le-am frecventat, din 1990 încoace, pentru a desluși ce s-a întâmplat, de fapt, cu noi (reținem și acest amănunt – mvc).

Dincolo de intențiile autorului, cartea este, în esență și în structura ei, o istorie (politică) a României ultimelor decenii (a României postdecembriste), pe teme/ domenii existențiale: revoluția și consecințele ei; sistemul politic și impactul social; oamenii politicului și ipostazele (avatarurile) lor; strada, alegătorii și forța lor de penetrare a politicului; secretele unei reușite politice; scena politică și aspectele ei amuzante; politica și geopolitica etc. De fapt, mult mai exact definesc aceste domenii de cercetare chiar întrebările care alcătuiesc compartimentele/cuprinsul cărții.

Istoria începe cu momentul de cotitură, cu schimbarea la față, cu poarta de intrare în atâtea epoci: revoluția. Iar întrebarea, simplă, tranșantă și necesară e: A fost sau nu a fost revoluție? De altfel, tocmai acest început m-a trimis – probabil, pe o pistă falsă – la cartea lui Andrei Pleșu *Chipurile și măștile tranziției*, adunată din articolele dilematice, foarte asemănătoare cu cele din cartea lui Cristian Preda (articole-nedumeriri de genul *Era mai bine înainte...*). Bine, articolele lui Andrei Pleșu erau imediate, pe urmele faptelor/ vorbelor, și erau construite de o manieră jurnalistică etalată. Dar să revenim la întrebarea despre revoluție din cartea lui Cristian Preda, operă analitică de politolog. Cităm argumentul: „De felul cum e înțeles momentul 1989 depinde și modul de a explica perioada ulterioară. Sigur, nimeni nu contestă faptul că 22 decembrie este un reper cronologic semnificativ. Dar

e evident că interpretarea lui în cheie pur revoluționară îl instituie ca moment de ruptură, de discontinuitate, în vreme ce adepții teoriei complotului îl consideră doar data la care s-a produs o uriașă manipulare. Ce nu neagă nimeni e faptul că au existat profitori politici ai revoluției”. Și totuși, cu titlu de concluzie: „Revoluția a măturat impostura totalitară. Iar ultimele trei decenii și jumătate au fost martorele unui dublu proces. Pe de o parte, statul a fost eliberat din chingile comuniste și construit încet-încet după modelul celui vestic, reluând tradiția «modernizării prin occidentalizare» inițiată în ultima parte a secolului al XIX-lea și întreruptă de sovietizarea vieții publice. Pe de altă parte, regimul a fost organizat potrivit principiilor ce întemeiază democrațiile liberale, adică urmărind simultan divizarea, dar și limitarea puterilor”.

Unele întrebări țin de nuanțe și de politologie (ca știință), nu de politică văzută ca acțiune:

„Ce regim avem? E România stat de drept? Cine-i de dreapta și cine de stânga? Cum sunt reprezentate minoritățile? E prea multă sau prea puțină religie în viața politică?” Sau, în același sens, de radiografiere a societății, a caracterului și psihologiei maselor, a percepției actului politic: „Ce putere are strada? Cât contează votul? De ce au apărut atâtea partide? De ce unii merg la urne mereu, iar alții niciodată? Care președinte a fost cel mai bun? Au fost

toate guvernele la fel? Cât de influentă este presa?” Și, de vreme ce politologia (spre deosebire de istorie) se ocupă de oameni vii și evenimente încă neîncheiate definitiv, de teme încă deschise, avem aici și un soi (un soi!) de rețete pentru politicienii practicanți: „Există vreun secret al reușitei în alegeri? Cum ajungi la Cotroceni? În ce fel devii, din simplu cetățean, prim-ministru?”... ca să ajungem la detalii nu doar particulare, ci și amuzante, subiecte de schițe umoristice (de momente și schițe), nu de comedii dramatice (precum istoriile lui Leonida sau ale lui Ghiță Pristanda și ale Cetățeanului turmentat): „Cum plagiază miniștrii? De ce ațipesc parlamentarii?” Unele dintre întrebările aparent particulare (ținând de o anume breaslă sau categorie socială) sunt printre cele definitorii când vorbim de o societate, vizând osatura ei: „Au făcut intelectualii ceva bun pentru țară?” În fine, niște întrebări care au apărut relativ recent, oferind și o radiografie în dinamică a societății: „De ce-i iubim pe americani și-i urâm pe ruși?”

Întrebările trebuie citite totuși ca titluri de articole/ compartimente, ca „teme”, nu direct și simplist, căutând în text răspunsul direct (și simplu, da) la întrebarea pusă. D.e., răspunsul la nedumerirea de ce unii merg rar la urne poate fi găsit și chiar citat: *pentru că oamenii sunt dezamăgiți de politică*, dar articolul e o radiografie mai amplă a fenomenului social complex care este electoratul unei țări. Sau textul care începe cu întrebarea provocatoare privind garanția succesului electoral prezintă, în substanța lui, scurta istorie a formațiunilor politice ale României din ultimele trei decenii...

Sigur că – acestea sunt așteptările de la politologi și de la comentatorii politici (am în vedere așteptările publicului larg, care exact așa așteaptă răspunsuri similare de la comentatorii sportivi) –, citind o carte de politologie, care se referă la procese în derulare, cititorul caută și răspunsuri ce țin de viitor. Politologul (dar mai ales comentatorul politic imediat) este apreciat mai ales pentru capacitatea lui de a juca pe teritoriul incert al futurologiei: ce ne așteaptă, în consecință? Cu acest gând inevitabil în minte, dar fără să insiști – meseria politologului e de natură analitică, nu profetică –, cartea trebuie citită nu pentru a descifra verdicte, ci pentru a ajunge la concluzii în urma propriei analize. Or, contextul este conturat exact și cauzele unor evenimente țin de natura acestui context. Context care ne vizează și pe noi, basarabeni, în modul cel mai direct. Îi propuneam, cu o ocazie, autorului să mediteze și la alte întrebări, d.e.: De ce România este atât de generoasă cu Ucraina de azi, care ieri nu era pe lista vecinilor preferențiali? sau: De ce România nu își revendică teritoriile pierdute? De ce problema unirii e numai a marginalilor politici?

Dar mi-am dat seama că e mai util să ne punem noi (noi, basarabeni) niște întrebări similare: A fost sau nu „independentă”? De ce nu ne unim? De ce nu suntem în NATO și de ce abia de ne apropiem, timid, de UE? De ce abia acum încercăm să obținem independență energetică, economică, (geo)politică față de fosta metropolă? De ce suntem atât de dezbinați? De ce suntem dezbinați cei care gândim la fel sau, cel puțin, suntem pe aceeași undă? De ce avem și azi, la ani și decenii de la căderea cortinei de fier, atâția nostalgici după vremurile totalitare?

CRISTIAN PREDA
DE CE AȚIPESC
PARLAMENTARII ȘI CUM
PLAGIAZĂ MINIȘTRII?
BUCUREȘTI, HUMANITAS, 2023

În unele reviste ale anilor 1900-1910, se pot descoperi o serie de caricaturi care zeflemiseau două personaje istorice ale epocii: Smara și Badea Cârțan. Motivul îl constituia un eveniment despre care s-a scris suficient: în octombrie 1899, V.A. Urechia (lider al Ligii culturale pentru unitatea tuturor românilor, autor al volumului *Ginta Latină de la frați la frați*, după a cărui publicare, în 1896, se bucură de popularitate în țările de origine latină) participă la Congresul internațional de orientalistă de la Roma, unde organizează o festivitate de depunere de coroane de bronz la Columna lui Traian, gestul propriu-zis revenindu-i lui Badea Cârțan, acesta fiind însoțit de Smara Gheorghiu, care, purtând costum național, a ținut și un discurs în cadrul Congresului. În urma festivității, Smara Gheorghiu și Badea Cârțan au devenit, cum punctează un articol de pe dosaresecrete.ro, „două nume pe care glumele și ironiile unei generații de sceptici, ironici și negativi, le-au asociat pentru amuzamentul ieftin al publicului”.

În 1901, pe prima pagină a „Moftului român” din 8 iulie apare caricatura *Doamna Smara și Badea Cârțan, auzind că celebrul Li-Hung-Ciang este de origine român, merg să-i facă o vizită solemnă*, realizată de E. Marvan și însoțită de următorul text:

„Badea Cârțan: «Apoi, să trăiești Măria-ta, am priceput, mă rog, din gazetele noastre cum că ești de viță daco-roman, și am venit, mă rog, cu boreasa să te gratulăm!»

Li-Hung-Ciang dă din cap în semn că nu pricepe.

Doamna Smara: «Ei! haide! Geaba te faci!... Ce mai umbli cu mofturi?... nu te mai face chinez!»”.

Câțiva ani mai târziu, pe 17 octombrie 1904, „Furnica” are pe prima pagină caricatura *Madam Smara, eminentă publicistă*, realizată, de N.S. Petrescu și conținând elemente de imagistică mitologică (în loc de brațe, Smara are două lebede – pasăre ce simbolizează în mitologia greacă atât întruparea divină, cât și muzele sau muzica –, iar în spate, aripile acestor lebede iau forma lirei; la ureche i s-a pus o pană de scris). Desenul este însoțit de următorul text: „Dedicat lui Badea Cârțan”. Aceeași revistă, condusă de G. Ranetti, despre care Smara se confesa undeva că „își vindea *Furnica* numai pe seama batjocoririi mele”, publică, pe prima pagină a numărului din 26 februarie 1909, caricatura *Madam Smara și Badea Cârțan*, în care autorul Ion Theodorescu-Sion îl înfățișează pe reprezentantul țărânimii române purtând haine de bufon, se pare, și îmbrățișând-o pe Smara, de această dată, cu aripi și labe deultur.

Interesant este și faptul că această campanie de persiflare-defăimare sprijinea, implicit, nemulțumirile presei de la Viena și Budapesta, care considera antimaghiară manifestarea ce își propunea să promoveze ideea de unitate a popoarelor latine și să exprime conștiința latină a poporului român. Pe de altă parte, caricaturile vizau, probabil, orice formă de patetism și radicalism în expunerea ideilor și atitudinilor.

Smara avea o prezență civică pronunțată, iar asta firește că putea să deranjeze, fie că publica texte sau conferința pe teme legate de drepturile femeilor, fie că activa ca institutoare și educa generațiile tinere în spiritul valorilor naționale (pe statuia care se află pe o alee din Cișmigiu, creată de sculptorul Mihai Onofrei, este inscripționat următorul text: „Maica Smara – educatoare a poporului, scriitoare”).

RETROSPECȚII

SMARA: MĂRTURII ALE UNEI PRIETENII (I)

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

Nu activitatea didactică, pledoariile feministe sau ieșirile protocroniste *avant la lettre* ale acestei personalități – care, „cu tot zgomotul din jurul ei, a fost puțin înțeleasă și puțin cunoscută”, după cum afirmă autoarele volumului *Evoluția scrisului feminin din România*, Marg. Miller-Verghy și Ecaterina Săndulescu, la începutul capitolului pe care i-l dedic¹ – ne vor interesa în cele ce urmează, ci textele ei literare, în mod deosebit, cele care au și valoare documentară.

Născută pe 5 septembrie 1857 în Târgoviște, decedată pe 26 ianuarie 1944 în București, Smara (n. Smaranda Andronescu; Smaranda Gârbea, după primul soț; Smaranda Gheorghiu, după căsătoria cu căpitanul P. Gheorghiu; semnează și: Smaranda Garbinu, Frusinica, Baba Vișa ș.a.), absolventă a Școlii centrale de fete din București, a fost una dintre primele militante ale mișcării feministe din România (a conferențiat mult prin țară pe teme legate de drepturile femeilor) și, observă Mircea Anghelescu, „probabil prima noastră scriitoare pentru copii (*Anicuța*, istorioara pentru copii, 1905; *Corbul cu pene de aur*, 1907)”². În activitatea scriitoricească, a fost destul de prolifică, publicând poezie, nuvele și romane, piese de teatru, impresii de călătorie, conferințe (selectiv): *Din pana suferinței* (poezii, 1888); *Novele* (1890); *Veronica Micle, viața și operele sale* (1892); *Inteligența femeii* (1896); *Schițe și amintiri din Italia* (1900); *Calvar* (1901);

Mirza (1904); *Țara mea* (1905); *Conferințe și discursuri* (1905); *Stâlpi de pază* (1906); *Mironosița* (comedie, 1912), *Nebunie și uitare* („versuri de Smara”, volum nedatat dar anterior anului 1912); *Băiatul mamei*; *Spade strămoșești*; *Schițe și amintiri din Cehoslovacia* (1925); *Simfonii din trecut* (1927); *O româncă spre Polul Nord* (1932); *Cântă Dorna* (1939) etc. Talentul literar nu a fost însă pe măsura râvnii sale scriitoricești. În romane și nuvele, a încercat să-și transpună „ideile de propagandă a sentimentelor naționale și de luptătoare feministă”, prozele ei fiind mai mult moraliste decât cu valoare estetică; versurile, „ieșite „din pana suferinței”, afișează un pesimism grandilocvent și lăcrimos, meditația se oprește la filozofia comună a vieții fără rost, a ursitei oarbe. Versurile erotice nu poartă nici o undă de simțire adevărată, nici o idee poetică originală”³, poeziile ei fiind tributare atât lui V. Alecsandri și D. Bolintineanu (în poezia patriotică), cât și lui Eminescu (în meditații și elegii).

Radu D. Rosetti îi face un portret plin de considerație în volumul *Vechituri* (1936):

„În sala Ateneului Român, pe trei sferturi goală, Societatea Institutivilor din România a sărbătorit Duminica trecută, cu ocazia împlinirii a 75 de ani de viață, pe colega lor Smaranda Gheorghiu, cunoscuta scriitoare Smara.

De ce să ascundem adevărul? Când zice Smara, majoritatea publicului românesc nu se descoperă cu respectul cuvenit acestei harnice albine de pe terenul nostru cultural, ci rememorându-i glumele talentatului Ranetti, de pe vremea când inimoasa propagandistă, îmbrăcată în costum național, a depus o coroană la picioarele columnei lui Traian din Roma, alături de V.A. Urechia și de Badea Cârțan, continuă s-o zeflemisească pentru această mare crimă. Aproape sfioase erau elogiile ce i se aduceau ieri la mișcătorul jubileu, serbat într-un cadru prea modest după părerea mea – și dacă a mișcat participarea diferitelor societăți masculine și feminine, cari și-au spus cuvântul lor de recunoștință, n-am auzit acolo nici vocea vreunui scriitor, nici a vreunui membru de la Liga Culturală, nici a ministrului Cultelor, care ar fi trebuit să fie prezent, cu răsplata morală cuvenită atâtor ani de muncă. Nu numai nu i-am auzit, dar nici nu i-am văzut... În schimb, am lăcrămat, sorbind cuvintele generalului Dragu, care-a istorisit cum Smara și-a oferit serviciile Cultului Patriei; ale unei spectatoare, artistă la operă, Tana Nanescu, care-a povestit cum odată, Smara la Paris, asistând la o conferință în care oratorul insulta femeia română, s-a repezit ca o

leoaică pe scenă să-l dezmință, provocând aplauze entuziaste; ale fostului copilaș Fati, azi student, reprezentând societatea Tinerimea studențească «Regele Ferdinand», evocând simplu dar frumos zilele ocupației, când inamicul transformase școalele în grajduri, fără să reușească să demoralizeze pe «maica cea bună» care ținea cursuri în aer liber, învățând picii să cânte *Pe-al nostru steag e scris unire...* și strecurându-le în palmă câte un steguleț tricolor de hârtie. Acesta a fost meritul mare al scriitoare: perseverența în naționalism. Fată de boier, născută în Târgoviște, lângă mormântul Domniței Elena Matei Basarab, n-a fost numai călătoare pe pungă proprie pentru preamărirea românismului pe meleaguri îndepărtate, ci inițiatorea a o mulțime de opere patriotice cu care ne mândrim. În lucrările ei *Stâlpi de pază*, 24 Ianuarie, *Spade strămoșești* etc. se vede iubirea de țară nețărmurită.

În «Alțițe și Bibiluri», revistă pe care o scoate la 1883, îndeamnă periodic fetele și soțiile române la cusăturile și țesăturile naționale. Acestea au fost simțămintele pe cari le-a sădit pe rând în sufletele atâtor copile, eleve ale ei, aproape jumătate de veac; povește date și propriilor ei fice, dintre care una, dna Zoe Gârbea Tomellini, soția medicului legist al orașului Genova, continuă în Italia, opera mamei sale. Smara a luat inițiativa reparării Mitropoliei din Târgoviște, ea a pus o cruce pe mormântul uitat al lui Tudor Vladimirescu și tot ea a adunat banii pentru facerea unui bust lui Grigore Alexandrescu, poetul încrezător în «soarele României».

A fost prima femeie din țara noastră care s-a urcat la tribuna Ateneului Român, cea dintâi feministă la noi, după cum a recunoscut doamna Ella Negruzti, în meritele laude pe cari i le-a adus (e bine să se știe că dna Smara a cerut încă din 1900, în scris, drepturi civile pentru femei precum și abolirea războiului, în congresul de la 1904 ținut la Haga – n.a.), și printre cele dintâi scriitoare din România, alături de Matilda Cugler Poni și Veronica Micle⁴.

NOTE:

1. Marg. Miller-Verghy și Ecaterina Săndulescu, *Evoluția scrisului feminin din România*, București, Editura Bucovina, 1935, p. 107 și urm.
2. Mircea Anghelescu, „Smara”, în „România literară”, nr. 36/2021, pe: <https://romanaliterara.com/2021/09/smara/>.
3. *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, p. 794.
4. Radu D. Rosetti, *Vechituri*, București, Editura Ade-vărul, 1936.

VA URMA

Prima pagină a publicației „Moftul român” (nr. 15 din 8 iulie 1901), în care sunt caricaturizați Smara Gheorghiu și Badea Cârțan

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE MANUSCRISELE PIERDUTE*

de VAL BUTNARU

Discuțiile aprinse care se mai consumă în jurul romanului pierdut *În deal la Cruce* de Mihail Curicheru, teoriile avansate, probele aduse – false sau adevărate, asta contează mai puțin –, frământările hamletiene, pariurile pierdute – toate aceste lucruri constituie, de fapt, un alt roman. Romanul romanului pierdut.

Am participat în repetate rânduri, la Uniunea Scriitorilor, mai bine zis la Barul Uniunii Scriitorilor (renumitul BUS), la asemenea discuții, am văzut cum se aprindeau instantaneu polemici interminabile pe marginea acestui subiect fără subiect, cum se făceau pariuri cu mize bahice pantagruelice – cine va găsi primul romanul lui Curicheru –, am asistat la vreo trei declarații solemne ale celor care se jurau că au văzut sau chiar au ținut în mână manuscrisul (cartea, după alții!), am băut și eu nenumărate sticle de șampanie și coniac, miza nesperată a pariurilor câștigate parcă, parcă pierdute – lucruri efemere, în fond, fiindcă numai efemeră poate fi himera manuscriselor care nu ard. De la Gogol și Bulgakov încoace, cui nu i-a trecut prin cap ideea unui autodafeu literar? Cine nu s-a simțit tentat de iluzia unei posterități mult mai generoase decât ar merita-o?

Lăsând la o parte aspectul boem și bahic al acestui zbugium argonautic de căutători ai Lânii de Aur, chestiunea care m-a preocupat a fost nu atât existența, de fapt, a romanului lui Curicheru – cred că acesta există pe undeva –, ci faptul de-a dreptul mistic al pierderii însăși. Dispariția, ca atare, a unui text literar. Cum se întâmplă asemenea lucruri? Cum e posibil să dispară o Operă? Sau totuși manuscrisele ard, până la urmă?

În legătură cu aceste întrebări, mă întorc adesea cu gândul la o poveste oarecum similară. În 1987, la Casa Actorului din Chișinău, avea loc premiera spectacolului *Procedeu de jiu-jitsu*, în regia lui Mihai Fusu. Autorul textului bătuse piesa la mașina de scris – deh, ce timpuri au mau existat pe lumea asta! – în doar două exemplare și i le dăduse regizorului: unul pentru el și celălalt pentru actori, proaspăt absolvenți „sciukiniști”, ca ei să-și transcrie replicile.

Trecut-au anii, vorba ceea, și, obligat (dar și onorat!) să răspundă la o solicitare editorială (un volum care ar aduna toate piesele de teatru scrise timp de 25 de ani!), autorul se pomenise cu un text lipsă. Da, lipsea *Jiu-jitsu*! Nu era bai pentru literatura universală, că nu dispăruse *Pygmalion* sau *Madame Bovary*, slavă Domnului! Dar un sentiment patern bizar îl muștra aspru pe

autorul nostru. „Cum se poate să n-ai grijă de unul dintre propriii tăi copii? – îl întreba eul filosofic la modul cel mai direct. E ca și cum l-ai fi dat într-un orfelinat, fără să-ți mai aduci aminte de el! Și acum, degeaba-l cauți, ce-i pierdut e bun pierdut! Pe veci!”

Ce era de făcut? Hai la regizor! Mihai Fusu s-a uitat la autorul nostru cu toată nedumerirea pe care o putuse focaliza în privirea lui inocentă.

- Te-ai trezit, după atâta amar de vreme?
- Ce amar? Care amar? Un 20-25 de ani, acolo, nici nu i-am observat când au trecut! Oare nu în dimineața asta a fost scrisă piesa? Iar după-amiază, am și prezentat-o publicului! Așa că, să lăsăm discuțiile despre timp!

Dar la ce mai ajută polemicile, când intri în pădurea mistică a lucrurilor bine dispărute?

Hai la actori! Cu această ocazie, autorul nostru a aflat că o actriță plecase între timp în SUA și i se pierduseră urmele în bastionul democrației mondiale. Alții pierduseră caietele cu replici, spulberându-se astfel intenția autorului de a reconstitui

textul și de a-l introduce, viu sau mort, în cartea ce urma să apară la generoasa editură. Astfel, șansele deveneau tot mai șubrede și autorul a avut suficient timp la dispoziție să deplângă posteritatea văduvită de o importantă zestre literară.

Speranța însă se reaprinsese într-o bună dimineață când se întâlnește cu Andrei Vartic pe faleza lacului din Valea Morilor. Autorul i s-a plâns chiar acolo, pe faleza plângerii, de ghinionul care a dat peste el. Andrei își amintise ceva și presupuse că un exemplar al manuscrisului ar fi putut să se fi rătăcit în podul casei din Dănceni, prin mormanele de hârtii depozitate în zeci de lăzi și saci. O! Există totuși un Dumnezeu al dramaturgilor pe lume! Și El scrie mult mai bine decât toți scriitorii luați împreună! În scurt timp însă, Andrei plecase la daci. Plecase, astfel, împreună cu descoperitorul „internetului dacilor”, și ultima speranță că textul va mai fi găsit.

Ceea ce vreau să spun cu aceste exemple e că uneori Dumnezeu are grijă de scriitori. El face astfel ca, mai întâi, să se mai rătăcească vreun manuscris înjghebat cu

un oarecare talent, pentru ca mai apoi să pornească căutările. Și după ce autorii mor, să caute urmașii. Să se aprindă instantaneu polemici interminabile, să se facă pariuri cu mize fantasmagorice și să se consume cantități industriale de iluzii și deziluzii. De speranțe și de regrete. Atâta timp cât cineva mai caută, scriitorii sunt nemuritori.

P.S. Acest eseu mi-a servit drept punct de reper la scrierea romanului *Soția lui Faust/Manuscrisul lui Zograf*, în care toată lumea caută un manuscris pierdut. În acest context, mi se pare firesc să reproduc un fragment care ar întregi cumva povestea manuscriselor pierdute. Unul dintre personajele romanului, scriitorul Varlaam, îi spune unei tinere vizitatoare:

„Dragă domnișoară Margot, știai că soția lui Hemingway a uitat în tren valiza în care se aflau toate manuscrisele la care lucra scriitorul? Din păcate, valiza, cu conținutul ei prețios, n-a mai apărut niciodată. A fost o lovitură năprasnică, după care Hemingway nu și-a mai revenit cu adevărat! Se zice că un manuscris de-al lui Omar Khayyam s-a scufundat odată cu *Titanicul*, norocul autorului *Rubaiatelor* este că murise cu mult înainte! Kafka a aruncat pe foc aproape întreaga sa operă. Celelalte manuscrise, rămase nepublicate, au dispărut, iar când unele au reapărut, au fost vândute, ca să dispară din nou, de data asta, definitiv. Știai că din tragedia *Medeea* a lui Ovidiu au supraviețuit doar două versuri? Manuscrisele lui Dinicu Golescu au fost distruse în timpul ocupației germane din Primul Război Mondial, iar *Țiganiada* lui Budăi-Deleanu, dispărută după moartea autorului, a fost publicată abia peste o sută de ani! Cum ți se pare, domnișoară, această înșiruire de fapte și nume? Și asta fără a mai pomeni de celebrele exemple cunoscute de toată lumea – Gogol, care a aruncat pe foc volumul doi al *Suflete-lor moarte*, sau Bulgakov, care i-a urmat exemplul transformând în scrum romanul *Maestrul și Margareta*, rescriindu-l mai târziu din memorie, lor alăturându-i-se și Nabokov, care a testamentat cu gură de moarte să fie ars manuscrisul ultimului roman. Dar și asta e doar o parte mică din istoria palpitantă a manuscriselor pierdute, arse sau vândute, sortite să li se rătăcească urma pe veci! Scrise ca să nu se afle nici odată ce a fost scris, zămislite și rătăcite pentru a menține aprinsă flacăra misterului. E o glumă cam sinistră să vorbești de flacăra în cazul unor manuscrise arse”.

EDITURA ARC | NOI APARIȚII

ION VATAMANU
DE PE DOUĂ MARGINI DE RĂZBOI
PREFĂȚĂ DE LEONTINA VATAMANU

„În 1982, la Editura Literatura Artistică, urma să apară cartea de poezii *De pe două margini de război* a cunoscutului poet Ion Vatamanu. Volumul ajunsese la faza șpalturilor și urma să se semneze bunul de tipar, când „vigilenta” cenzură sovietică a întrerupt brusc procesul editorial. Pus sub lupă, activiștii de partid au descoperit în textul cărții o serie de «erori» ideologice. Șefii de la Comitetul Central au dispus prin ordin ca volumul să fie discutat la Uniunea Scriitorilor din RSSM. După aprinse dezbateri, s-a decis ca din carte să se retragă o parte din poeme, iar conținutul altora să fie modificat. În 1983, cartea apărea, în sfârșit, dar sub alt titlu – *«Măslinul oglindit»*. Evident că mesajul și intenția inițială a autorului au fost deturnate. Anul acesta se împlinesc patru decenii de la revoltătorul act cenzorial. Leontina Vatamanu, fiica poetului, a avut frumoasa inițiativă să redea cititorului varianta inițială a cărții. Pe frontispiciul volumului revine și titlul suprimat cândva la comanda aparatului de partid. Astăzi, *De pe două margini de război* intră în circuitul cultural, dreptatea istorică repunându-l în drepturi pe creatorul nedreptățit atunci. Cartea conține materiale documentare și fotografice, precum și ilustrațiile reputatului pictor Igor Vieru, eliminate și acestea din ediția 1983. Pe firul amintirilor, Leontina Vatamanu reface în prefața ce însoțește reeditarea acele momente dramatice din biografia scriitorului. Scris dintr-o pornire a inimii, cuvântul-înainte e un pios omagiu adus poetului și tatălui.”

EDITURA

DIVANUL ÎNȚELEPTULUI

DUMITRU MOLDOVANU – „ECONOMIA IMAGINAȚIEI CREATIVE” SAU PROCESUL ECONOMIC LA NIVELUL CONȘTIINȚEI ȘI CUANTELOR (I)

de VLADIMIR BEȘLEAGĂ

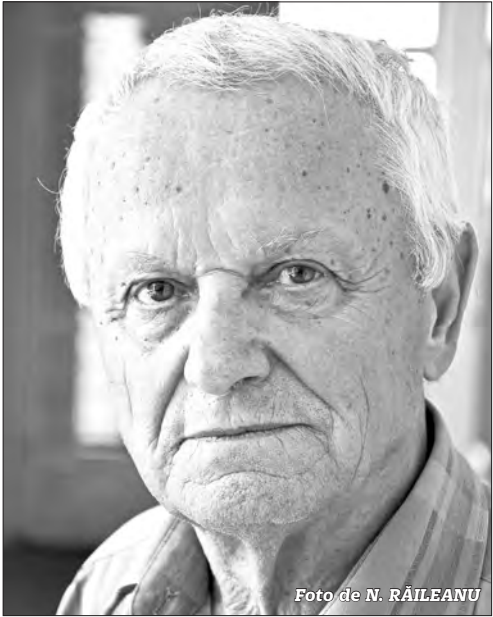

Foto de N. RĂILEANU

02.09.18

Dumitre, frate Dumitre,
Cum ai plecat în altă lume
Și ne-ai lăsat îndurerați...
Ce om ai fost!
Ce suflet frumos ai avut!
Ce mult te-am iubit...
Și, iată, ne-ai părăsit...
Dumitre, Dumitre,
Ce mult regret că n-am fost
alături de tine când ai
făcut 70 de ani...
Atât de mult îmi pare rău,
Tu, care ai scris acea minunată
carte despre haiducul Tobultoc...
Atunci te-am îndrăgit pentru toată viața.
Tu, curajosul între curajoși!
Ai demonstrat timpului infam
că am avut mari luptători
pentru dreptate.
Numai tu cu al tău curaj ai
fost în stare să ni-l readuci
pe neînfricatul oltean
în mijlocul lașității
și dezmățului totalitar...
Dumitre, Dumitre,
ce mult regret că, în ziua
când făceai 70 de ani,
nu am fost alături
de tine...
Atunci ai lansat lumii o
altă minunată carte
Economia imaginației
creative...
Am citit-o cu cel mai mare
interes! Cu admirație pentru
cugetul și spiritul tău
de mare înălțime...
Nu știam că aveai să ne părăsești
într-o zi, atât
de devreme...
Cu mare regret, Dumitre,
că așa și nu ne-am întâlnit
după aceea...
Și, iată, ai plecat...
Secerat de-o boală crudă,
Pe care ai suportat-o
ca un erou...
Ca un martir...
Dumitre, Dumitre...
A venit ziua să mă aplec
iar asupra cărții tale...
S-o prefir, rând cu rând,
filă cu filă și
să mă simt împreună
cu tine,
iubite frate Dumitre!..

Și de prima dată, adică la prima lectură,
și acum, revenind la carte, m-am întrebat:
dar de ce ai numit-o: *Economia*? Pentru
că m-a captivat partea a doua a titlului:
Imaginația creativă.
Da, e... e... e un subiect?
Nu, nu merge!
O idee *Imaginația creativă*?
Ba bine că nu!

Ar fi prea puțin.
Eu consider că e un mister!
Da, un mister *Imaginația* creativă.
De ce zic asta?
Pentru că, acum mulți ani, am citit în-
tr-un studiu, ce-i drept cu nuanță politică
(era la începutul Restructurării gorbacio-
viste) unul dintre savanți, din domeniul
științelor exacte desigur, a formulat un
mare adevăr: pentru om imaginația e un
atribut fundamental.
Da, fun-da-men-tal!
Am fost șocat să depistez acest mare
secret al lumii într-un text oarecare.
De ce zic asta?
Pentru că eu, de timpuriu, când am
schitat primele rânduri scrise, sau poate
atunci când sorbeam literalmente basmele
ce ni le spunea bunica, atunci am simțit,
desigur intuitiv, că... că...
Ce ar fi să însemne acest: că?
Că imaginația...
Ba nu, nu aveam de unde să cunosc
termenul – eu îi ziceam: închipuirea!
Da, închipuirea!!!
Închipuirea este marele dar și, totodată,
marea forță a omului pe acest pământ...
Iar mai târziu, mult mai târziu, mai
exact la acești vechi ani, chiar, aș putea
zice: deunăzi, comentând dialogul Andrei
Țurcan – Nina Corcinschi, am fost la fel de
impresionat, izbit chiar, să citesc în unul
din răspunsurile marelui om de cultu-
ră și excelentului, singularului Poet care
este Andrei Țurcanu acest adevăr revelat:
„imaginația este sursa vieții”!
Da, *imaginața* este sursa *vieții*. Revin
la întrebarea mea: de ce ai considerat ne-
cesar și justificat să pui în fața sintagmei
imaginația creativă termenul: *Economia*?
Or, în limbajul curent, în vorbirea de
toate zilele termenul ne dă a înțelege că
se are în vedere: economia de bani (și alte
bunuri), economia unei țări/epoci, economia
în sens de gospodărire chibzuită ș.a.m.d.
Dar referitor la... imaginație?
Ce are în comun *Economia* cu *Imagi-
nația*?
Primul este un cuvânt ce te trimite la
lucruri preponderent materiale, palpabile,
pe când *Imaginația*...
Da, da!
Imaginația e din alt registru!
Oare ce a avut în vedere autorul când
și-a intitulat cartea astfel?
Ori, mi-am zis la un moment dat, ori
asta nu e doar din motivul că profesorul
Dumitru Moldvan este de felul lui un eco-
nomist? Doctor în științe economice? Pe
loc însă m-am completat pe mine însumi:
da, dar Domnia Sa este și scriitor!

Da, scriitor!
Și atunci nedumerirea mea nu are nici
bază, nici sens!
Și totuși, de ce: *Economia imaginației
creative*?
Ca un împătimit scormonitor în lumea
cuvintelor, am fugit la dicționar să văd/
să aflu ce alte semnificații mai comportă
termenul ce m-a intrigat în atare măsură?
Am deschis câteva dicționare în câte-
va limbi și am găsit mai multe explicații,
din care reproduc aici doar două care mi
s-au părut (dar și sunt) mai complexe și
edificatoare.
Iată-le:

03.09.18

„...4. L´ordre qui préside à la distributi-
on des différentes partie d´un enseamble;
organisation, structure. L´économie d´une
pièce de theatre, d´un projet.” (Larousse,
p. 360)
„... Mod de organizare a diverselor ele-
mente ale unui ansamblu; alcătuire, struc-
tură, compoziție: ținem seama potrivit unor
nevoi dictate de economia studiului de față
B; economia corpului omenesc; economia
unui edificiu.” (*Dicționar Universal al Lim-
bii Române*, ed. II, Litera, 2006, pag. 416)
Așadar, sensul termenului *economie* în
componenta titlului cărții despre imaginație
este absolut altul decât cel uzual, cotidian.
Or, ni se spune că se cuvine să ne în-
dreptăm atenția spre organizarea/structura/
compoziția studiului și nu spre cine știe ce
norme de reducere/constrângere a materiei
propriu-zise. Iar pentru a facilita intrarea
cititorului în temă autorul își deschide
cartea cu un amplu și detaliat cuprins,
care vine să ne prezinte pe etape/trepte/
compartimente miraculosul drum ce duce
spre dezvăluirea a ceea ce este *Imaginața
creativă*.
O începe cu... ce credeți?
Cu... rolul fizicii teoretice.
Trece apoi la *conștiința umană*...
Vine apoi *activitatea de producție*, ur-
mată de trecerea *de la economia cunoaște-
rii – la economia cunoașterii creative*.
Stop!
Aici vom face o pauză.
Pentru ce: pauză?
Pentru că, zic eu, constatăm doi fac-
tori esențiali/fundamentali ai problemei:
cunoașterea și imaginația!
Or, chiar și fără mari eforturi de apro-
fundare a tezelor de bază, intuitiv, sim-
țim o relație organică între *Cunoaștere* și
Imaginație!

Dar – să continuăm.
La punctul/compartimentul 5, ni se
spune: „*Despre forța motrice a «economiei
imaginației creative»*”...
Cam ce-ar fi să însemne o să aflăm la
vremea respectivă, iar acum doar putem
să ne exprimăm curiozitatea...
Imensa curiozitate, zic eu, ce-o fi să
fie asta?...
În încheiere, autorul ne propune să
reflectăm asupra „*impactului Conștiinței
asupra crizelor economice*” și, în finală,
despre „*formarea omului creativ – obiectivul
principal al școlii superioare*”...
Ca să vedeți unde a întors-o domnul
profesor Dumitru Moldovanu – spre școala
superioară, căreia i-a dedicat întreaga-i
activitate, întreaga viață!
De unde rezultă că studiul își are nu
doar o valoare pur științifică, academică,
ci presupune și un efect practic.
Pronunțat practic!
Așa cum se mărturisește filozofia postmo-
dernă că ar fi una (o filozofie) a Praxisului!
Acum să purcedem la expunerea re-
flecțiilor asupra acestei fenomenale cărți.
Zic asta pentru că în timpul din urmă
în lumea cărților de la noi au părut câteva
de o absolută noutate și o valoare inestima-
bilă, care pe mine, cel puțin, ca un cititor
nesățios ce sunt, nu doar că m-au bucurat,
ci cu adevărat m-au fascinat, astfel încât,
după o primă lectură, peste un timp, am
simțit nevoia să revin la ele, ca la o întâlnire/
dragoste de neuitat, și să-mi fixez în scris
unele, destul de detaliate, reflexii/comen-
tarii. Acestea au fost: *Cartea din mâna lui
Hamlet. Andrei Țurcan* în dialog cu *Nina
Corcinschi și Limba de hârtie*, semnată de
Tamara Căraș, pe care am calificat-o drept
romanul unei idei, inaugurând astfel în
literatura română genul *romanului de idei*.
Să fie oare și studiul lui Dumitru Mol-
dovanu un asemenea produs?
Se va vedea la capătul acestor rânduri,
care, presimt, nu vor fi chiar puține, nefă-
când e – c – o – n – o – m – i – e de hârtie
și cerneală. Dar și de timp consumat.
Dar asta din marea stimă, prețuire, ba
chiar dragoste/pietate pentru cel care a fost
Dumitru Moldovanu și încă viețuiește și va
dăinui mereu în inimile noastre.
A mea, în primul rând...
Iată cu ce debutează cartea. Adică, cu
ce se deschide. Cu un epigraf, care zice
așa: „*Universul funcționează asemenea
unui ceas uriaș*”, citat din Isaac Newton.
Ați auzit bine?
Universul e ca... un ceas!

VA URMA

POEZIE

NIMIC NU TE
POATE ATINGE
de ȘERBAN AXINTE

ȘERBAN AXINTE (N. 27 IULIE 1976, IAȘI) ESTE CERCETĂTOR ȘTIINȚIFIC LA INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „A. PHILIPPIDE” AL ACADEMIEI ROMÂNE – FILIALA IAȘI, REDACTOR ASOCIAT LA EDITURA JUNIMEA, COLABORATOR LA MAI MULTE REVISTE CULTURALE: „OBSERVATOR CULTURAL”, „DILEMA VECHE”, „ASTRA”, „VATRA”. DOCTOR ÎN FILOLOGIE DIN ANUL 2010. A PUBLICAT VOLUMELE DE VERSURI: „STAREA BALANȚEI” (EUROCARD, 1996), „PRAGURILE APEIRON” (OUTOPOS, 1999), „LUMEA ȚI-A IEȘIT AȘA CUM AI VRUT” (VINEA, 2006, 2015) „PĂPĂDIA ELECTRICĂ” (CASA DE PARIURI LITERARE, 2012), „SCRĂȘNETUL DINȚILOR” (CARTIER, 2021). ESTE AUTORUL STUDIULUI „DEFINIȚIILE ROMANULUI. DE LA DIMITRIE CANTEMIR LA G. CĂLINESCU” (TIMPUL, 2011) ȘI AL VOLUMULUI „GABRIELA ADAMEȘTEANU. MONOGRAFIE, ANTOLOGIE COMENTATĂ, RECEPTARE CRITICĂ” (TRACUS ARTE, 2015). A COORDONAT, ÎMPREUNĂ CU LIA FAUR, VOLUMUL COLECTIV „CUM CITESC BĂRBAȚII CĂRȚILE FEMEILOR” (POLIROM, 2017). ESTE COAUTOR AL „DICȚIONARULUI GENERAL AL LITERATURII ROMÂNE” (COORD. EUGEN SIMION; UNIVERS ENCICLOPEDIC 2004-2009). A PRIMIT PREMIUL USR – FILIALA IAȘI PENTRU POEZIE (2013) ȘI PREMIUL „LUCIAN BLAGA” AL ACADEMIEI ROMÂNE PENTRU CRITICĂ LITERARĂ (2013). A FOST MEMBRU AL UNIUNII Scriitorilor din România din 2009 PÂNĂ ÎN 2017, CÂND ȘI-A DAT DEMISIA.

I.

într-un labirint vienez din arbuști
cineva a rupt gardul, lumea se strecoară pe acolo,
libertate, o zi senină, o petrecere fastuoasă, început de moarte

toți m-au văzut cum mi-am deschis sângele
(corpul ce adună lumină și întuneric)
(omul care trebuie să-și ducă viața fără el însuși)

profetul nu are mintea clară, bea o cafea,
ia un blister de piracetam (și uimește-mă!)

sunt imun la hipnozele colective eu am încercat
un altfel de labirint, m-am pregătit de întâlnire,

mă trezesc, am clei în cap, voi continua să trăiesc
pentru următoarea întâlnire pe nevăzute.

II.

puțin, încă puțin, mi se refac legăturile neuronale,
sunt jos, sunt sus, bipolar – varianta soft;
călătoresc prin trup
ca și cum aș fi singur într-o conductă, soarele amiezii
nu ajunge la mine, amiaza e mai târziu
(știa bine cel ce scria
acum aproape două secole –
cel mai frumos poem al limbii germane)

cine mă trage afară din sângele meu când toți orbecăim
prin trupurile noastre și cerem ajutor. venele se adună ghem,
închid jocul, dar altceva se deschide, nu pot privi soarele orbitor
al apusului

de aici vine boala, o tratez cu tincturi, beția e acum un cocktail rușinos din plante,
vine cineva din urmă, trece tacticos peste trupul meu,
el vede forme geometrice.

III.

analiză swot: punctele mele tari, punctele slabe, posibilitățile mele,
de amenințat nu mă amenință nimeni, inima e mai puternică
atunci când nu bate, fluturi ucigași într-un stomac încordat la maximum,
ce poate fi diferit, eu sunt cel ce nu sunt, un om risipit,

mai importante sunt stările joase,
gata cu declamațiile, înapoi în întunericul de afară

el se prăbușește fără să aibă pe nimeni în spate, firul roșu
a ars în mai puțin de o clipă, dar alte fire vin să susțină
piesa de rezistență, blândețea după care a tânjit
de cum a început să înțeleagă ce i se întâmplă.

au trecut mulți ani de când deschideam fereastra trenului
și scoteam brațul afară, contra vântului, ca să simt ce simțea Superman.

IV.

mi-ai spus deja că *valoarea omului e determinată
de cât adevăr poate tolera,*
dar nimic nu ajută atunci când te scurgi printre degete,
când îți pierzi organele în timp ce fugi și
vrei să te întorci în acel loc în care
nimic
nu te mai poate
atinge,

trecutul pe care vrem să-l uităm
s-a petrecut acum câteva fracțiuni de secundă

iubirea supremă resimțită ca durere de măsea,
nu te opri aici,
ai toată viața înapoi,iei resveratrol cu pumnul, urmărești pe cineva
despre care știi sigur că nu există

te iau cu mine în camera obscură ca să vezi
cât de mult poți tolera adevărul despre tine
să te calci în picioare până se trezesc larvele
jocul vieții și-al morții pentru eliberarea serotoninei.

V.

mi-ai spus că *luna se prelinge într-o linguriță
în care încap doi oameni buni,* dar eu nu am reguli,
nu am morală, nu am conștiință, eu sunt emisia directă
evacuarea răului, migrația masivă a unei întregi familii de distruși,
toți cei dinaintea mea au mușcat din asfalt, eu sunt fiul rătăcit,
încântat de rătăcirile lui, depozitez energiile, nu mă opresc,

paradisul discontinuu, metoda de a te extrage din toate vârstele
fără să-și pese dacă îți trăiești spontan copilăria sau bătrânețea

liniile invizibile pentru cei care nu au asistat la sfârșitul nostru serial în rafale, ca niște vieți ținute în pumni.

VI.

tu, cel care cu harul unei supernove mi-ai urcat direct în scalp, mi-ai înșurubat lobul neîncrederii, ai fost în mai mulți, au fost în tine și alții, te-ai pus în mișcare cât eu să mă trântesc de toți pereții pentru că nu ai putut percepe strălucirea perpetuă a minții să fie Anatema

orchestra cântă aceeași baladă rock, drumul spre mine a fost inundat cu un lichid de fiere, fac spirale în aer, faci rotocoale din aburi, ai înțeles bine că am fost acolo când s-a decis lichidarea acestei specii pentru că nu ai știut să orbești la timp să fie Anatema

întunericul orbitor, celelalte căderi, ai văzut cum mi-am făcut praf stomacul, acum, tu, supernovă, te îneci în sângele meu, te împrăștii în plasa de siguranță

ceva între candoare și duritate extremă, ceva dincolo de rațiunea ridicolă a pașilor mari, ceva între uitare și hipermnzie, mai mult, tot mai mult, mai departe, tot mai departe, prin pâlnia de trecere de la un cer la altul

pentru că nu m-ai strivit la timp, pentru că ai înmulțit otrava din canalul colector pentru că nu ai văzut în boală șansa ieșirii din scenariu și pentru că, în definitiv, nu ai crezut în mutilarea mea sistematică să fie Anatema.

VII.

poți aluneca mai ușor dacă alegi calea de mijloc, toată povestea asta se poate termina în nebunie, uneori vorbești despre noi la trecut, ți se va face milă, sufletul meu în sticlute mici, tu, începutul și sfârșitul lanțului de comoții.

poți aluneca mai ușor dacă alegi calea de mijloc, cine vrea să fie la adăpost de toate, *livin` on the edge* în camera din spate acolo unde suntem așteptați, indiferent cât ne-am ruga să ni se întâmple, să nu ni se întâmple.

avem nevoie de o lume bolnavă ca să ne găsim rostul, drumul ăsta duce acolo, pe celălalt nu e bine să pășim indiferent unde se termină.

VIII.

vom vedea ce va fi atunci când efectul drogurilor de mare risc pe care nu le-am luat niciodată își vor face efectul

mi-ai vrut binele, m-ai salvat de la toate tipurile de amortire, dar nu ai prevăzut dezavantajele trezirii subite

lumea de mâine nu va fi nici a mea, nici a ta, fiecare zi pe care o trăiesc fără mine trebuie tratată corect, fiecare zi fără tine merită consemnată în calendarul tuturor confesiunilor.

IX.

greșelile nu au existat în acele momente când grația s-a transformat într-un stomac care digeră cuie, te dai la o parte din calea ploșnițelor aducătoare de speranță am făcut un pact, l-am respectat până în clipa în care unul dintre noi a început să plângă

pe umerii transnaționali ai compasiunii. când nu mai e claritate, toate se limpezesc de la sine

~ DIGEST CULTURAL ~

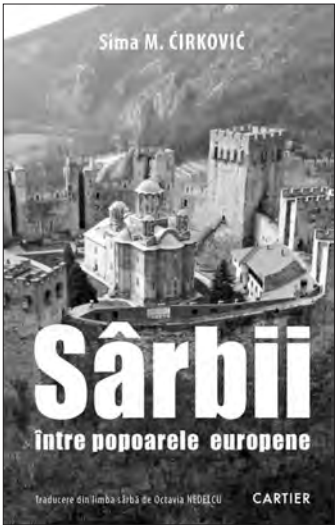
În data de 6 octombrie 2023, a avut loc dezbaterea literară „Proza actuală românească din Republica Moldova”. Evenimentul s-a produs în Sala mică de conferințe a Casei Scriitorilor și a fost oorganizat de Uniunea Scriitorilor din RM în parteneriat cu Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM, în cadrul Conferinței științifice internaționale „Filologia modernă: realizări și perspective în context european” (cu genericul „Bogdan Petriceicu-Hasdeu: 185 de ani de la naștere, ediția a XVII-a” (Chișinău, 5-6 octombrie 2023).

Dialogul, moderat de Președintele Uniunii Scriitori-lor, Teo CHIRIAC, s-a axat pe căutarea unor răspunsuri la întrebări vizând procesul literar autohton: *Încotro se îndreaptă romanul contemporan? Care sunt cele mai importante tendințe în proza tânără? Prin ce se deosebește retorica romanului de azi de cea de acum două sau trei decenii? Cum narațiunea copilăriei în romanele din Republica Moldova poate fi văzută drept o formă de recuperare identitară? Cum putem să revigorăm liantul dintre scriitor, editură și cititor?*

În debutul evenimentului, Alexandru BURLACU, reputatul critic și istoric literar, a oferit o panoramă a prozei actuale din Republica Moldova, iar Maria ȘLEAHTIȚCHI, director al Muzeului Național al Literaturii Române din Chișinău, a evidențiat maturitatea acesteia. Jarmila HORÁKOVÁ, lector la Facultatea de Litere a Universității Caroline din Praga, a relatat despre receptarea literaturii române din RM în țara ei natală, vorbind despre traducurile din creația autorilor basarabeni în limba cehă. Oxana GHERMAN, cercetătoare și critic literar, a punctat câteva aspecte ale prozei tinere din RM: tehnicile narative, specificul stilistic, căutările și elementele novatoare, pe când Constantin IVANOV, cercetător de la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, a evidențiat etapele marcante ale evoluției prozei române din Basarabia. Inga SOROCEANU, cercetătoare în cadrul aceluiași Institut, a evocat importanța promovării lecturii în rândul elevilor, precum și necesitatea unui dialog nonformal dintre scriitori și cititori, demers susținut de scriitorul Nicolae BĂLȚESCU. Poeta și criticul literar Maria PILCHIN a remarcat schimbarea de paradigmă în zona limbajului literar, criza cititului și a domeniului filologic în general, iar scriitoarea Claudia PARTOLE a evidențiat diversitatea tematică și tipologică a prozei basarabene și interesul tinerilor pentru proza adresată adolescenților. Vitalie CIOBANU, președinte al PEN Club Moldova, a vorbit despre autenticitatea scrisului și despre spiritul critic al scriitorilor. În încheiere, scriitorul Val BUTNARU a remarcat câteva romane basarabene din ultimii ani, vorbind și despre așteptările pe care le are de la viitor: o proză mult mai matură, capabilă să trateze marile teme (istorice, culturale, identitare etc.) din spațiul basarabean.

REDACTIA

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

SIMA M. ĆIRKOVIĆ
SÂRBII ÎNTRE POPOARELE EUROPENE
TRADUCERE DE OCTAVIA NEDELCU

„Această istorie a poporului sârb, publicată inițial în colecția «The Peoples of Europe» a prestigioasei edituri britanice Blackwell din Oxford, debutează cu venirea și stabilirea slavilor în Peninsula Balcanică în sec. al VII-lea și se încheie cu destrămarea Iugoslaviei la sfârșit de secol XX. În baza propriilor cercetări și a unei bogate bibliografii contemporane, academicianul Sima M. Ćirković reușește să prezinte evoluția poporului sârb de-a lungul timpului în lupta sa pentru independență față de Bizanț, față de jugul de veacuri al stăpânirii otomane, transformându-se într-un stat modern dintr-o regiune zbuciumată din sud-estul Europei. Analiza riguroasă și obiectivă a autorului contrabalansează viziunea tradițională, unilaterală și politică a altor istorii de acest fel, acordând o atenție sporită evoluției social-economice a națiunii sârbe în timp și spațiu. În prezentarea sa, istoricul conferă aceeași importanță atât perioadei de glorie medievale a poporului sârb, cât și a celei contemporane, concentrându-se atât asupra procesului de integrare, cât și a celui de dezintegrare care au caracterizat istoria sârbilor.”

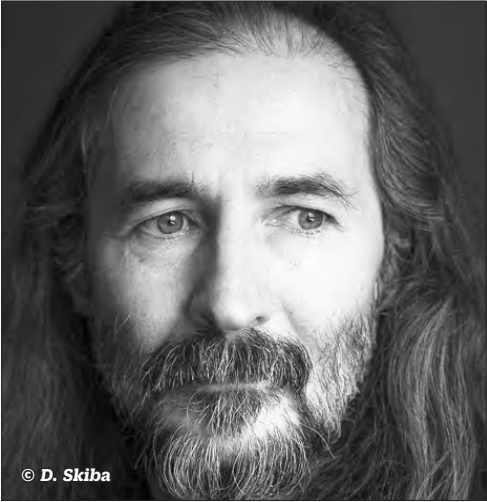

PETER POMERANTSEV
ASTA NU E PROPAGANDĂ!
AVENTURI ÎN RĂZBOIUL CU REALITATEA
TRADUCERE
DE ADRIAN CIUBOTARU

„«Asta nu e propagandă!» este o examinare fascinantă a modului în care «războiul împotriva realității» a lichefiat societățile, oferind exemple din Filipine și SUA, Mexic și Ucraina. Cartea spune o poveste descurajantă despre cum forțele întunericului au capturat o revoluție a comunicării, menită să facă lumină, marginalizându-i pe campionii libertății de exprimare.”

John THORNHILL,
Financial Times

EDITURA

PROZĂ

O MAMĂ DE BĂTAIE*

de EMILIAN GALAICU-PĂUN

Acum bătaile izbucneau din te miri ce, întotdeauna după unul și același scenariu – orice ar fi făcut - (dacă tot nu ai cum reda o poreclă gestuală, fie ca, până-și face un nume, cratima să-i țină locul), fapta sau vorba lui îl scotea din sărite pe băiatul ce nu-și putea ține nicidecum pumnii acasă. Asta, la pauze - pe cât de așteptate până de curând, pe atât de nesuferite acum –, căci în timpul lecțiilor, același băietan stând în banca întâi, chiar în fața lui, se întorcea pe mică de ceas să-i spună vrute și nevrute sau să-l întrebe ceva, pe-un ton de cele mai multe ori complice, încât, văzuți dintr-o parte, ai fi spus că-s cei mai buni prieteni. Aceeași schimbare o remarcase și la alți colegi, bătaușii de la pauză îi căutau atenția la ore, toate pasele – c-o fi bilețele sau cărțile trecute pe sub mână – îl includeau și pe el, chiar dacă pentru asta se făcea un ocol în plus, ca pentru a-i pune la încercare camaraderia, iar la activitățile extrașcolare, era tras când într-o parte, când în alta, fără să-l considere cineva „băiat de gașcă”. Fetele erau și ele interesate de acest turnir (mai puțin) cavaleresc, urmărind cu interes îmbrâncelile din clasă înainte să sune la lecție, dar ferindu-se să afle ce se întâmplă atunci când, la pauză sau după ore, băieții îl umflau pe sus la adăpost de privirile în-vățătorilor. Nici nu bătați, ci hărțuiri fizice și verbale, sfârle, bobârnace, ghionturi sub coaste, scatoalce, piedici, picioare în fund, pumni în gură, fără vânătați vizibile totuși – și, sigur, nici vorbă de sânge, fiindcă atunci când vorbește sângele, nimic nu mai este ca înainte. Ușor de spus: „Ține-ți capul sus

și pumnii jos!”, dar ce te faci dacă pumnii ridicați vor cu tot dinadinsul ca tu să-ți pleci capul?! Simțind că-i scapă de sub control, când de fapt ea nu a știut să-și impună autoritatea de la bun început – în ultimă instanță, nu era decât o provincială sclifosită, al cărei soț a fost promovat pe linie de partid, drept care și ea se văzu parașutată la Școala nr. 1 din capitală –, diriginta lor îi făcu de-a valma cu ou și cu oțet la ora clasei, se arătă de-a dreptul scandalizată că aceiași elevi care au câștigat concursul pe școală, apoi pe raion și oraș la cântec patriotic, tocmai ei difuzează anecdote politice, nu uită să amintească de trecutul ilegalist al învățătoarei de rusă, și sfârși prin a spune, ca o adevărată țărancă ce se afla, că nu le-ar strica, unora dintre ei, o mamă de bătaie. „Nu, că la noi bate tata!”, fu replica lui -, toată lumea izbucni în răs – orice s-ar zice, - se avea cu cuvintele –, mai puțin un coleg care luă vorba de duh drept o insultă personală. (De unde să știe - că „Le Grand Blod”, cum îi zicea în forul lui, alerga fuguța acasă, ori de câte ori lua o notă proastă, ca să ascundă crosa de hochei cu care maică-sa – și nu tatăl, de-al doilea – îl stâlcea, dintr-un elan pedagogic, în bătaie; altminteri, nici n-ar fi fost în stare să-i ascundă nimic mamei, și ea învățătoare la aceeași școală.) Să se fi încheiat totul aici, dar de unde?! toți ca unul au rămas în clasă după ce diriginta le dăduse liber, petrecând-o cu priviri care o împingeau din spate, de unde ea însăși, animată de cele mai nobile porniri, ardea de nerăbdare să-i facă „o vizită de lucru” părintelui aceluși băiat pus la index; și abia

de-aici încolo trebuiau să se teamă – și unii, și alții – de ceea ce urma să se întâmple. Știut lucru, „Infernul sunt ceilalți”; ce te faci însă când aceștia sunt adolescenți la primul (lor) Infern, nerăbdători să-l încerce pe pielea semenilor – nici măcar animați de cele mai nobile intenții, „căci – de la Sf. Pavel citire – nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc”. Acum e acum, trebuie să-și fi spus cu toții, pentru a se pune în ecuație noul raport de forțe, între autoritatea oficială și *aemopumem*-ul clasei, pe terenul de joacă al sufletului unui coleg care nu aderă la nicio tabără, să fie mulțumit dacă reușește să scape nevătămat. „Tu înțelegi că din cauza ta toată lumea a fost lăsată după lecții?!” îl luă la rost șefa clasei, aceeași care, cu doar câteva săptămâni în urmă, trebuia să-i convingă pe cei mai reticenți să rămână la repetiții după ore, în vederea concursului de cântec patriotic. Iar ca să ajungă neîntârziat mesajul, o scatoalcă zdravănă – pusă fiind în joc autoritatea *aemopumem*-ului – făcu tot atunci să-i sune băiatului apa-n cap. „O mamă de bătaie dă naștere unei bătaii soră cu moartea”, e tot ce poate spune – nu atât în apărarea sa – căci este conștient că, de-acum înainte, orice va spune poate și va fi folosit împotriva sa –, cât pentru a nu tăcea din gură, nimeni însă nu-i dispus să-l asculte și, cu atât mai mult, să-l audă. „Și tot tu ești autorul moral al scrisului de pe tablă”, nu se lasă șefa clasei, viitoarea secretară a organizației comsomoliste a școlii, pe-un ton mai puțin convingător de data asta, după care îl ia din scurt: „De la cine ai auzit bancul? Ce-ar zice ai tăi dacă

ar afla?” Răspunsul ar fi dezamăgi-o, căci bancul i-a venit „pe linie de partid” de la părintele său, instructor la Comitetul Central; atât că acesta își poate permite să spună bancuri, de care primul s-ar lepăda public odată prins asupra faptului. După care vine lovitura de grație: „Recunoaște că nu tu ai scris scenariul ăla nenorocit sau, cel puțin, nu de unul singur! Precise te-a ajutat cineva...” Nimeni, niciodată, nu l-a jignit pe față într-un asemenea hal, așa că palma – a cui o fi fost?! – care-l croiește peste ceafă nu-l face decât să se clatine pe picioare, nu și în credința-i nestrămutată în dreptatea sa – sigur, i se mai întâmpla să copieze la lucrările de control la matematică, fizică sau chimie, materii făcute anume să-l aducă la disperare, atunci când se găsea cineva să-i împrumute caietul lui; la rândul-i, le scria compuneri pasabile câtorva colegi, de la care chiar că nu aveai ce să ceri, dar de-aici și până la a-i pune la îndoială paternitatea scenariului e cale lungă. Departate de a-l face mai simpatic în ochii tuturor, meritul de a nu-l fi turnat pe adevăratul făptaș, odată strâns cu ușa și la lecția de rusă, și la ora clasei, le garanta că și această adunare neformală avea să rămână un secret al lor, unul în plus. Atât că, deocamdată, nu prea aveau ce ascunde, că de dat pe față – iarăși, ce?! – el unul nu-i dispus s-o facă! Abia dacă marcaseră Kilometrul Zero, prin însăși prezența lor *in corpore* aici și acum, cât despre *point of no return* deocamdată nimeni nu bănuiește care ar putea fi acela, linia roșie n-a fost trecută, și nici legea nescrisă – «*До nepрошкy*» – călcată. „Și ce-i cu frizura asta

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

TEATRU DOCUMENTAR, VOLUMUL I:
A ȘAPTEA KAFANA • CASA M • SHAKESPEARE PENTRU ANA • CORP DE COPIL
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE MIHAI FUSU ȘI LUMINIȚA ȚĂCU

„*„A șaptea kafana»*. Textul se oprește și apar întrebări: cum poate sau cum vrea această lume a noastră să ajute? Cum să ușurăm viața și să ajutăm aceste femei descompuse să reînvie? Unde se oprește infernul? Fiecare suferă în sine, pentru sine... Atunci, viața, cine o va da înapoi? Când mărturisim, o mică sursă de lumină prinde viață și o ușă se deschide spre celălalt...”

Natalie PIVAIN, regizoare, Franța

„*„Casa M»* ne pune față în față cu o gravă problemă socială, pentru soluționarea căreia autoritățile par să fi găsit soluțiile necesare, dar, în același timp, aceasta continuă să persiste, din inerția sistemului și a mentalităților.”

Aurelia BORZIN, scriitoare, fotografă

„*Seducerea și recrutarea copiilor prin intermediul rețelelor sociale în scopul exploatării sexuale a devenit un flagel al societății moderne (...). Piesa «Corp de copil» prezintă cu finețe și precizie mecanismele de influență și manipulare.”*

Compania Teatrală „5h38”, Franța

„*Autorii ating tema destinelor umane traumatizate, dar și neputința socială, ignoranța oamenilor și a statului, care este încă nepregătit pentru schimbări cardinale: a scoate cătușele de pe minte și suflet, a deschide ușa spre acești oameni și a se elibera de prejudecăți. «Shakespeare pentru Ana» nu este o dramă a deținuților, ci o dramă socială despre aspectele care au provocat aceste crime.”*

Natalia BOȚAN, jurnalistă

à la...”, șefa clasei nu rostește numele lui Maiakovski, care i-ar fi făcut plăcere, ci își caută în continuare cuvintele, „...de cântăreț al primelor cincinale?!”, se hotărăște ea în sfârșit, toată lumea izbucnește în râs, mai puțin *asmopumem*-ul clasei; vocea lui guturală este cea care se aude răspicat: „Să-l tundem! La frizerie cu el...” În aceeași clipă șefa clasei simte că tocmai a pierdut partida – de bună seamă, de ce i-a trebuit să se lege de frizura lui?! –, iar dacă nu reușește chiar acum să-i oprească, se cheamă că ea va fi autoarea morală a faptei. Și tot atunci băieții fac zid în jurul lui, să nu le scape, gata să-l umfle pe sus până la frizerie – nu aia de la colț, prea aproape de școală, ci una peste câteva străzi, pe Gogol, la doi pași de catedra militară a Universității Lenin, unde nu riscă să fie recunoscuți. Șefa clasei se mai gândește puțin dacă, mergând cu ei, i-ar putea convinge în ultima clipă să renunțe, și astfel să salveze ce-ar mai fi de salvat, dar pe loc dă înapoi – de-ar ieși ea basma curată din toată daravera asta! Alte fete însă se arată entuziaste să ia parte la Operația „[Porecla Gestuală] - ras în cap!”, două-trei dintre ele ies deja cu băieții din clasele mari, iar colega lui - de bancă, de-o tulburătoare frumusețe, tocmai înnebunise un student de la anul patru aflat la practica pedagogică în școala lor; niciuna n-are nimic împotriva lui -, prezența lor garantând o desfășurare pașnică a ostilităților. Și cu asta, procesiunea se urnește din loc – un pachet de înaintare, purtându-l ca pe-un balon de rugby în terenul advers, spre a marca primul eseu al zilei –, băieții și fetele laolaltă, ce altă dovadă de colegialitate & spirit de echipă să-ți mai dorești?! Nici acesta nu-i încă *point of no return* – cel mult, o nouă bornă kilometrică; tâmpilele tuturor zvănesc, inimile bat să le spargă pieptul, păcat că n-au căști în urechi – căști? în URSS-ul anilor ’70?! –, ca să mărsăluiască, toți într-un pas înainte, pe versurile cântecului **Les joyeux bouchers**, de Boris Vian, dacă tot învață franceza dintr-a-ntâia: „*Faut qu’ça saigne!?! Faut qu’les gens aient à bouffer, faut qu’les gros puissent se goinfrer/ Faut qu’les petits puissent engraisser, faut qu’ça saigne!*”

Ce-i mai rău se întâmplă negreșit, de cele mai multe ori chiar peste așteptări, niciodată nu ești îndeajuns de pregătit să-i faci față viitorului – și nici trecutului,

despre care se spune că te-ar pregăti pentru prezent –, mai cu seamă atunci când pui osul la făptuirea acestuia împins din spate sau tras de mână. „Nu eu merg, ăștia mă duc!”, ar putea striga în gura mare -, de ce totuși nu le opune nicio rezistență, sau se simte atât de liber să iasă oricând din joc, încât li se supune fără să cârtească, din curiozitate de a afla până unde se va ajunge. Pe drum, câțiva s-au și făcut nevăzuți, așa că-n fața frizeriei ajung cei mai porniți, nouă băieți și trei fete, - nu se pune la număr, chit că fără el niciunul nu s-ar afla aici. Încă acum câteva ore se credea unul dintre ei, cel puțin el unul făcuse eforturi susținute în acest sens, iată-l dintr-odată înstrăinat și fizic – vorba personajului din **Plimbarea** lui Robert Walser: „Nu mai eram eu, eram altcineva, și numai datorită acestui lucru m-am simțit cu adevărat eu însumi” –, și simbolic – în țara lor, doar recruții și pușcăriașii se tund zero –; și dacă totul nu-i decât un joc, și tocmai el nu s-a prins că și la ora clasei, și la discuția de după, iar acum și mersul la frizerie sunt tot atâtea puneri în scenă ale unei misterii buf în care i-a revenit rolul principal? A-i pune capăt, într-un mod atât de banal, prin tunderea eroului la zero, constituie o gravă eroare de compoziție, simțul lui artistic, atât cât este, e chemat s-o îndepărteze, drept care face o piruetă neașteptată chiar în ușa frizeriei și o ia la sănătoasa, pe strada Gogol în sus. Șansa-i de partea lui, abia dacă trece strada Pirogov, că s-a și schimbat culoarea semaforului. Dacă ajunge până la stația de troleibuz, s-ar putea să scape – dar își dorește oare cu adevărat să înceteze urmărirea?! Nici colegii lui, câți vor fi rămas în cursă, nu-s dispuși să renunțe cu una cu două; deîndată ce trec strada, se împart în două grupuri, cei mai rezistenți se țin pe urmele sale, restul o iau pe scurtătură, prin curtea interioară a Universității, spre aceeași stație de troleibuz. Puținii adulți, ușor de reperat pe foaia în pătrățele a părții superioare a orașului, arătând ca niște majuscule într-un alineat pe-un sfert de pagină, își văd de treburile lor, și chiar dacă vreunul le aruncă o privire, e numai pentru a constata că „La vârsta lor, eu...” – viețuiesc încă în deceniul în care li se tot spune cât de fericit vor trăi în viitorul apropiat copiii lor; peste câteva decenii, fiilor & fiicelor acestora li se va sa unge ochii cu cât de bine au

trăit părinții lor atunci, în acei ani ’70 de pomină. Deșartă speranță, două picioare de adolescent care nu face sport decât la ora de educație fizică nu au cum să-l facă scăpat de tinerii furioși nechezând de nerăbdare să pună mâna pe -, degeaba fugi, iepuraș! nu ai scăpare într-o lume a lui *homo hominis lupus*.

Abia dacă ajunge la Turnul de Apă de la colț, pic de sudoare, că l-au și înșfăcat, iar acum îl poartă pe sus, ca pe-un trofeu de vânătoare, spre stația de troleibuz de la intrarea în parc, unde li se alătură ceilalți. *Faut qu’ça saigne!*, se citește în ochii lor, iar cineva simte pentru prima oară că sentimentul demnității personale „este atunci când o să fii bătut, și tu ești gata să primești asta” – atât că, pe moment, Mihail Șişkin mai are de trăit mult și bine până să formuleze ideea în *Larma s-a stins...*; și nici - nu ar putea-o exprima, chiar dacă o trăiește pe viu, unul Dumnezeu știe cum i-a venit atunci: „O mamă de bătaie dă naștere unei bătai soră cu moartea”. Nu frica de durerea fizică – probabil, fiindcă n-a fost bătut niciodată până la sânge –, cât jena unei umilinte publice i se pare de nesuferit, și tot aceeași jenă îi pecetluiește gura – nu-i el omul să strige-n gura mare: „Săriți! Ajutor!” –; c-o străină gură se roagă de cei care stăpânesc „limba forței nerușinate și a umilirii, ca formulă a lipsei de respect față de personalitate”: „Numai nu de față cu toată lumea!” Se cheamă că tocmai s-a prins în horă, dacă nu de bună-voie, cel puțin fără mare împotrivire, iată-i coborând pe treptele de granit roșu ale scării monumentale care duce spre Lacul Comsomolist, ceata însă va lua-o îndată pe dreapta, pe o alee lăaturalnică virând spre un crâng de pini ferit de ochii lumii. Merg la pas, trăgându-și sufletul după tentativa de evadare ratată, fetele, mai animate ca niciodată, de parcă perspectiva unei răfuiele colective le pune sângele-n mișcare – una dintre ele va ajunge să facă un copil cu un pușcăriaș recidivist în viitorul deceniu, fără să se fi măritat vreodată –, încă puțin și „Ora patru a sosit, Omul Negru a venit!”, în mai multe exemplare cum ar veni, nouă băieți și trei fete, ajută-l, Doamne, pe copil. Nici n-au ajuns bine, că-l și încercuiesc ca și cum ar reface à rebours jocul, doar că acum totul se știe din timp, și ora, și cine a fost prins, și ce-i vor face, astfel că frica de necunoscut ia loc unei neliniști de altă natură, greu

de definit, dat fiind cocktailul exploziv de hormoni și dorință în stare pură. Aproape că-și dispută dreptul la prima lovitură, Le Grand Blond este însă mai agil, sau poate că supărarea lui mocnită se cere la modul imperativ exprimată: „Ce te-ai legat de mama?! Poți să-ți închipui că a ta nu te bate...” și poc! în plină figură, mai să-l dea jos de pe picioare. Sare și *asmopumem*-ul, cu pumnii strânși și, abia după, cu gura: „Ce-i cu numele aceste de...?!”, sudalma ce urmează – rusească, cum altfel?! cu care Nikita Hrușciov îi gratulase pe participanții la așa-zisa «*Бульдозерная Выставка*» –, cea mai jignitoare în toată Ursa Mare, le face pe fete să-și dea ochii peste cap, vail ce nerușinare, dar nu-i un secret pentru nimeni că ele înde ele vorbesc la fel de slobod, destul să intri în toaleta lor de la oricare din cele cinci etaje ale școlii, ca să citești aceleași obscenități, cu sau fără desene însoțitoare. Într-un mod cu totul neașteptat, îi trage un ghiont *le chouchou de la classe* – pe care tăcerea lui l-a acoperit, la lecția de rusă –, nici ceilalți nu se mai abțin, dă care și cum poate, într-o veselie. Și tot mai este până la *point of no return*, de ce să se grăbească acum – și unde?! Ca să-și facă simțită prezența, fetele încep să se agite, vocile lor alto acoperă icniturile băiatului, nici măcar nu i-au dat răgazul să răspundă, pe cine însă interesează cuvântul lui, încă puțin și ele vor intra în rolul lor tradițional de „mame ale răniților”, fluturându-și fiecare batista, întocmai ca la încheierea turnirurilor cavalerești. Dar nici după ce-i dă borșul pe nas, iar fata cea mai miloasă îi întinde batista ei, niciodată făcut knockout c-o directă sub lingurică, nici palmuit să-ți revină în simțiri, nici forțat să se scoale din nou, cu lovituri de picioare-n burtă, ca să le dea satisfacție și celor care n-au apucat să dea în el, nici zgâlțâit de-i clănțnesc dinții din gură, nici tras de părul scăpat de tunsoare, nici tras de haine, nici tras în părți, nici croit în numele Tatălui, nici trimis iarăși la pă-mânt c-un croșeu exersat în sala de sport, nici făcând să-i sune apa-n cap, nici călcat în picioare, nici îndesat cu fața-n țărână: «*Жри землю!*» – aici fetele atacă, pe mai multe voci, partitura bocitoarelor –, bătaia nu încetează, doar se suspendă până la noi ordine.

***Fragment dintr-un roman în lucru**

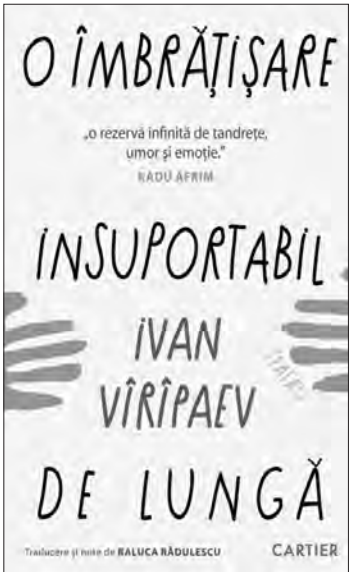
EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

TEATRU DOCUMENTAR, VOLUMUL II:
ANATOMIA UNIRII
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE M. FUSU ȘI L. TĂCU

„Dacă o piesă sau un scenariu clasic este creația unui anumit autor de la idee, temă, personaje și până la ultimul cuvânt scris, atunci teatrul documentar folosește exclusiv texte deja existente, așa-zise documente, cum ar fi: scrisori, telegrame, stenograme, articole de ziar, rapoarte, jurnale, sondaje etc., etc. (...) Dacă, în cazul unui text de teatru de ficțiune, autorul operează cu imaginația (chiar dacă se inspiră din realitate), atunci regula de bază în teatrul verbatim este să nu schimbi nimic, să aduci faptele și vorbele oamenilor așa cum au fost expuse și documentate. Rolul autorului în teatrul documentar se reduce la selectarea și organizarea materialului colectat și construirea textului dramatic pe baza acestor texte.”

Mihai FUSU

IVAN VIRÎPAEV
O ÎMBRĂȚISARE INSUPORTABIL DE LUNGĂ | TEATRU |
TRADUCERE DE RALUCA RĂDULESCU

„Ivan Virîpaev este un bun povestitor, dar, mai ales, un bun demistificator al tuturor poveștilor pe care ni le spunem, pentru a evita ce nu vrem să știm. Și mi se pare valoros modul în care surprinde toate modurile în care (nu) putem cunoaște lumea din jur și arta care ne-o povestește.”

Bobi PRICOP

„...citind textele lui Virîpaev, simțeam cum respiră adevăr și contemporaneitate, cum valoarea cuvintelor așezate cu meșteșug unele după altele creează ancoră în viața noastră...”

Radu TUDOSIE

ESEU

SAMIZDAT

de ANCA MIZUMSCHI

Anca MIZUMSCHI (N. 1964, CONSTANȚA)

ESTE O SCRITOARE DE LIMBA ROMÂNĂ CARE S-A STABILIT ÎN SUA ÎN 2016.

DUPĂ DEBUTUL ÎN VOLUM (*EST*, 1993), A MAI PUBLICAT: *OPERA CAPITALĂ* (1995), *POZE CU ZIMȚI* (2008), *ANCA LUI NOE* (2009), *VERSOURI* (2010), *ÎN MOALELE CERULUI* (2012), *ȚARA MEA SUSPENDATĂ* (2018) ȘI *CEI CARE CUM-PĂRĂ STELE* (2022).

TEXTUL DE FAȚĂ A APĂRUT ÎNȚĂL ÎN LIMBA PORTUGHEZĂ, LA SÃO PAULO (BRAZILIA), ÎN IUNIE 2023, CA RĂSPUNS LA O ANCHETĂ LA CARE AU PARTICIPAT SCRITORII DIN TOATĂ LUMEA: „CUM VEDEȚI ARTA ÎN SECOLUL XXI?”.

M-am născut într-o țară comunistă. Și am și trăit în ea până la douăzeci și cinci de ani sau cel puțin am încercat, deși pe vremea aceea nu știam care e diferența dintre a trăi și a supraviețui; supraviețuirea era normalul.

Cum era viața în ceea ce a fost denumită ulterior cea mai dură dictatură comunistă din Europa de Est? Asta, desigur, la ceva timp după ce i-a fost împușcat dictatorul. Era simplă sau, la fel ca și supraviețuirea, era aproape simplă. Programul la televizor era de două ore. De la opt la zece seara, după care se stingeau lumina, adică nu mai aveam curent, pentru că era raționalizat, așa cum erau raționalizate mâncarea și apa. Hainele și încălțăminte nu erau raționalizate, pentru că nu se găseau. De fapt, se găseau pentru cine avea relații, dar aceasta este o altă poveste.

Nu prea aveai foarte multe lucruri de făcut în România lui Ceaușescu, dacă erai adolescent. Te plimbai cu prietenii pe malul mării, în cazul meu, care sunt născută într-un spital aflat la un kilometru de mare, ascultai poveștile bunicii despre cum era pe vremuri, și erau multe povești, spuneai bancuri politice, și acestea erau multe, părea că toată energia reprimată a tuturor se strângea în bancuri, ascultai muzică străină pe casete de contrabandă și citeai.

Ce citeai? Cam orice îți cădea în mână. Cărțile circulau și era aproape uimitor cum partidul, care avea atât de multă grijă cu cenzura, nu reușea să controleze fenomenul. România lui Ceaușescu nu era România de pe vremea lui Stalin, așa că nu te împușca nimeni dacă citeai un scriitor interzis, dar nu îl găseai. Ceea ce găseai cu ușurință erau oameni care știau despre scriitorii interziși, oameni care știau despre scriitorii interbelici, de exemplu, sau cei născuți în case cu tot soiul de biblioteci care scăpaseră distrugerii. Cititul devenea uneori demersul unei arheologii spirituale.

Apoi erau reeditările. Se pare că partidul nu avea mari probleme cu Thomas Mann și cu Lion Feuchtwanger, iar de Dostoevski și de Tolstoi nu se atingeau; dar și edițiile acestea erau puține, pentru că nu se găsea hârtie. Cu toată lipsa de hârtie, am reușit până la urmă să aflu cum e cu realismul magic sud-american și să îi iau la rând pe Márquez, Carpentier și Adolfo Bioy Casares, printre alții.

Nici cu realismul magic sud-american nu se luptau prea tare cerberii din comitetul de cenzură de la cultură, pentru că, în primul rând, America de Sud era departe și populată de niște făpturi care pluteau într-un fel de nor, care, până ajungea să călătorească în România, își pierdea

textura și, ca urmare, nu era considerat amenințător.

În plus, erau mulți revoluționari de stânga, scoși în față, dictaturile de dreapta erau ignorate, așa că una peste alta, cenzura nu era prea vigilentă. Printre cărțile editate se mai ascundea din când în când și un african; așa am ajuns să citesc poeziile lui Léopold Sédar Senghor.

În afară de oameni-cărți, de obicei bunici și profesori bătrâni, care îți povesteau despre tomuri la care nu aveai acces pentru că nu se mai editau, existau și cărți interzise de-a dreptul. Acestea circulau în niște caiete trase la xerox, unde puteai uneori să găsești pe margine însemnări făcute cu pixul, de câte cineva care își dorise să rețină vreo frază sau pur și simplu simțise nevoia să comenteze.

Deși erau interzise, dacă știai unde să cauți, le găseai și pe astea destul de ușor și nu trebuia să te ascunzi în câte vreun colț de cameră cu ușile închise să le citești, cum făcea uneori tata în nopțile când asculta Europa Liberă. În plus, puteai să le cari în ghiozdane sau prin pungi de plastic, fără nicio primejdie; totul era să nu te vadă cineva. Samizdatul părea totuși o afacere destul de înfloritoare, făcută fără bani, doar cu cărți. Așa că citeam cam tot ce îmi dădea prin cap că vreau să citesc.

Ulterior, după căderea comunismului, am aflat că am „supraviețuit prin cultură”, dar atunci doar citeam; era cel mai simplu mod de a-mi petrece zilele când nu mergeam la școală și singurul care mi se potrivea.

Mă îndeletniceam cu trăitul între două lumi: pe de o parte, propaganda oficială în care ni se spunea cum iubim partidul și pe cel mai iubit dintre fiii țării, pe de altă parte, lumea vaselor japoneze lipite cu aur a samizdatului. Și eu nu mă pricepeam decât la cărți și puțin la teatru, dar sunt convinsă că a existat și un samizdat al baletului, al muzicii, al sculpturii și, până la urmă, al oricărei arte. Gesturile de pe scenă, culoarea de pe pânză și grăunții din bronzul unei statui erau transmise sub învelișul exterior al cenzurii, prin contaminare. Eram contaminați de artă ca răzvrătire și condamnați să supraviețuim prin cultură, chiar și atunci când era interzisă, sau mai ales când era interzisă, pentru că nu aveai altceva. Apoi am început să avem tot felul de lucruri.

Anii '90, după căderea zidului Berlinului, au fost confuzi din cauza infuziei masive, năvalnice, complet haotice de cultură vestică. Practic, de tot ce era interzis până atunci, de mâncare vestică, de muzică și portrete de artiști noi. Lumea strămtă, îngustă a rezistenței prin cultură în care

aveai timp să discuți la nesfârșit despre dialogurile lui Platon, nu numai în sala de curs, dispăruse, ca să fie înlocuită de o lume pestriță, de tarabe pline de cărți, unde puteai să găsești *Antropologia structurală* a lui Claude Lévi-Strauss, lângă romanele Sandrei Brown.

Fiecare putea să citească ce voia, când voia, dar cred că apăruse un fel de confuzie generalizată. Nu eram obișnuiți să fim liberi, nu eram obișnuiți să nu luptăm pentru cărți, nu eram obișnuiți să alegem, și libertatea presupune alege. Când lucrurile s-au așezat, era prea târziu, Sandra Brown câștigase meciul cu Lévi-Strauss și era clar că marea majoritatea populației nu era interesată de cărți sau nu umplea teatrele până la refuz.

Acum aveau altceva cu care să-și petreacă timpul. Pâinea și circul făcute de tabloide și de echivalentul lor din televiziuni absentaseră o vreme din viața publică, cam de când se terminase cu foiletoanele interbelice, dar se întorseseră în forță, reluându-și locul în prim-plan, cu intensitatea strigătelor multimei la luptele de gladiatori din Colosseum.

Și același lucru s-a întâmplat și cu breasla scriitorilor. Au apărut, ca din pământ, o mulțime de scriitori mari, mici sau medii; toți cu visele lor de afirmare, cu tiraje infimezimal, cu înscrierea în diferite partide politice, cu nenumărate instituții de cultură pline de sinecure. Și toate aveau în grijă cultura. Dar oare mai era aceeași cultură?

Fragmentată, măcinată de interese și de orgolii, ridicarea capacului de pe o oală sub presiune, care a fost dictatura română, a lăsat să apară o veche generație care voia să mai apuce niște ani de glorie și o nouă generație de lupi tineri. Nu era lupta dintre vechi și nou, doar o goană comună după privilegii, funcții și expunere publică, în care vechiul și noul se amestecau, atunci când aveau interesul. Și același lucru nu se petrecea numai în literatură, ci și în alte profesii, se petrecea peste tot.

Pe vremea când nu apăruse încă internetul, sau cel puțin nu se răspândise încă, am început să intuiesc că va veni momentul când voi regreta viața mea din samizdat. Și așa a și fost. Au trecut câțiva ani și foarte repede am ajuns să scriu că sunt specialistă în construcția de enclave.

Până la urmă, pot spune glumind că viața este exercițiu. Dacă ai norocul să trăiești suficient de mult, probabil că se termină și ignoranța, și furia, și dorința și sfârșești prin a te accepta și a-i accepta pe ceilalți, cu seninătate. E o formă de înțelepciune sau poate e chiar înțelepciunea în esența ei. Temerile? Aceleași, cred, ca

ȘTIINȚA | MOȘTENIRE

CEZAR BALTAG
SCRIERI. POEZIE. ESEISTICĂ
STUDIU INTRODUCȚIV DE BOGDAN CREȚU
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE MIHAI PAPUC

„Născut la Mălinești, județul Hotin și refugiat apoi cu părinții în România, Cezar Baltag este unul dintre cei mai valoroși reprezentanți ai generației de poeți a anilor '60, generație a «resurecției lirismului» în literatura română, alături de Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Ilie Constantin ș.a. Nicolae Manolescu îl elogiază în «Istoria...» sa în termeni poetici: «Emoția stă la el sub șapte peceti de artă. Din folclorul autohton sau din credințe și eresuri orientale, a distilat la nesfârșite esențe. Mitologicelele lui Baltag țin de ritualitate. Limbajul are aură. Înțelesurile sfârșie ca tămâia în materia incantatorie a frazelor». Așezându-l într-un loc onorabil din galeria poezilor șaizeciști, criticul și istoricul literar Bogdan Crețu, prefăcătorul volumului, îi apreciază demnitatea cu care își încheie acesta parcursul: «/.../ o lecție de demnitate umană supravegheată poetic». Volumul prezintă opera poetului și eseistului Cezar Baltag (1939–1997). Compartimentul «Poezie» cuprinde o selecție reprezentativă din volumele: «Răsfrângeri» (1966), «Odihnă în Țipăt» (1969), «Șah orb» (1970), «Madona din dud» (1973), «Unicorn în oglindă» (1975), «Dialog la mal» (1985), «Euridice și umbra» (1988) și «Strigarea numelui» (1995). O parte din eseurile poetului, cuprinse în volumele «Eseuri» (1992) și «Paradoxul semnelor» (1996), sunt reunite în secțiunea «Eseistică».”

EDITURA

ale tuturor celor care trăiesc azi aici și gândesc. Asaltul agresivității inutile, al ignoranței, al mitocăniei și absurdului. De altfel, cred că eu trăiesc într-o enclavă, sunt specialistă în construcția de enclave, dar așa trăiesc și prietenii mei, și oamenii cu care comunic. Singurul lucru pe care mi-l doresc în calitate de purtătoare a unui har, de care sunt conștientă, este ca în enclava construită cu trudă de mine să se mai adăpostească și alții. Scrisul în sine nu e o mare bucurie, e doar un chin frumos, dar dacă poate produce bucurie altora, atunci, timp de câteva secunde, ești nemuritor. Cine își poate dori mai mult pe planeta asta?

Samizdatul nu mai era o problemă de supraviețuire prin cultură a unei pături de intelectuali, devenise o stare interioară.

Iar internetul a accentuat totul. A accentuat confuzia și a crescut accesul la minciună. Pe vremea dictaturii minciuna era simplă și ușor de manevrat. Era un bloc uriaș de beton care atârna deasupra liniei orizontului; compact, gri-închis și onest în felul lui direct de a strivi totul. Când blocul a dispărut brusc, a lăsat un spațiu liber, în care în scurt timp, așa cum iedera se agață de orice crăpătură în tencuială, minciuna a devenit insidioasă, manipulativă și mult mai periculoasă, în percepția mea. Pe vremea dictaturii, brutala cenzurare a literaturii avea un nume, o persoană însărcinată cu respingerea manuscriselor sau, ceea ce era și mai trist, cu scoaterea cuvintelor, frazelor sau paginilor din ele; exista un comitet sau un minister, și atunci când acesta a dispărut, a fost înlocuită, nici măcar incremental, de absența meritocrației, de traficul de influență și de corupția instituțiilor statului, așa-zis democratic.

Cultul personalității nu mai exista ca un bloc al unei oligarhii strânse în jurul unui partid unic, se fragmentase în ambițiile unor minuscule zei de provincie, care arătau ca niște pitici de grădină acoperiți de ideea de putere, ca de o manta de mușchi otrăvitor. Ca și în politică, și în cultură, imposterii au devenit accesibile fără probleme și toată Europa de Est s-a revărsat pe cinci continente. Ceea ce, asemeni internetului, a fost un fenomen pozitiv la început, apoi a accentuat confuzia identitară a peste cinci milioane de români, care alcătuiesc azi o diasporă care nu mai știe exact cărei culturi îi aparține.

Atunci când pleci dintr-o țară care are o limbă majoritară, o religie majoritară și cam aceleași tradiții – diferențele regionale de limbaj, îmbrăcăminte sau mâncare fiind, mai degrabă, pitorești – și ajungi, în cazul meu, în amalgamul de religii și culturi care este America, faci de fapt, un salt în gol. Rădăcinile tale devin lungi, lungi ca un cordon ombilical, întins prea mult și care, din cauza tensiunii, ajunge să doară. Te trezești într-o dimineată smuls din locul tău stabil, în care locuiai ca în alveola unei măsele, nu neapărat o măsea sănătoasă, dar încă bine prinsă în așternutul ei, și, asemeni lui Gregor Samsa, ești transformat într-un grăunte de nisip pe o plajă, un singur grăunte de nisip, iar prima întrebare acută, aproape disperată este: cine sunt

eu? Cine sunt eu ca om? Cine sunt eu ca scriitor? Cine sunt eu în secolul XXI?

Răspunsul vine greu și, de obicei, prețul plătit pentru a-l găsi e singurătatea. De la sunt specialistă în construcția de enclave, ce declarăm în 2010, când mă simțeam un emigrant intern, o străină în propria mea țară, am ajuns, în 2021, când emigrasem de-adevărată, să vorbesc despre cum fiecare femeie e o insulă.

Atunci când m-am mutat în America, m-am rupt brutal de tot. M-am trezit într-o lume în care nimic nu mai era al meu; mirosurile, texturile și intensitatea luminii nu mai erau ale mele; de fapt, nimic nu mai era.

Țara, prietenii și familia se proiectau pe cer, undeva departe, și eu trăiam între patru pereți, ca pe o insulă. Un continent uriaș, prins între două oceane, devenise o insulă. Pe alocuri ostilă, pe alocuri înăbușitoare, dar cu desăvârșire străină pentru un om fără gust, fără miros, fără aer.

A trebuit să iau totul de la capăt și să îmi crească organe noi: degete noi, plămâni noi, o frunte nouă. A trebuit să înțeleg altfel lucrurile, să le accept dilatarea, lipsa de sens, înfrângerea. Ideea că fiecare om e o țară și țările sunt legate între ele e falsă. Când eram în România, eram diferită, dar aproape niciodată singură; aici nu mai sunt diferită, dar întotdeauna singură.

Aici totul se mișcă sub picioarele mele, pereții falilor se subțiază și lumea nu mai e așa cum o știam, dar mai ales, îmi este teamă, lumea nu va fi niciodată așa cum credeam. O lume deșirată, fără sens, fără corp, fără mijloc. Am devenit constructor de faruri care plutesc pe apă. Faruri flotabile care nu mai indică direcția pământ.

Când a venit covid-ul, singurătatea s-a generalizat, o lume întreagă s-a izolat în casă și a început să aibă social anxiety. Pentru mine – o gură de oxigen. Brusc, toată lumea a început să trăiască așa cum trăiam eu de cinci ani. Fiecare om era o anca, și anca devenise o unitate internațională de măsură, folosită în toate limbile cunoscute oamenilor, la recensământ. Singurătatea mea se generalizase într-atât, încât puteai să o vezi ca pe ectoplasme pe camerele de supraveghere, dacă ți se mai dădea voie să ajungi la vreun mall. Era în toate vitrinele, clipind stins, acoperită pe alocuri de panouri publicitare cu case, oameni și mașini.

Doar atunci când lumea a fost cu adevărat ca mine m-am simțit interconectată. O lume pe care o întorci de sus în jos, ca pe o clepsidră în care nisipul ticăie ca o bombă cu ceas.

Acestei lumi răsturnate, deșirate, în care singura constantă este singurătatea colectivă, îi sunt dedicate toate zilele mele. Și cărțile mele.

După acest an, fiecare carte pe care o voi scrie, fiecare copil pe care îl voi atinge vor ajunge să moștenească singurătatea, ca semn din naștere, ca pe un crin regal tatuat sub omoplat.

E foarte greu să îți găsești, ca scriitor, locul într-o lume în care social media a transformat realitatea, se emit incontrollabil fake news și videouri deep fake în care personalități rostesc cuvinte pe care nu le-au spus niciodată, adolescenții se sinucid din cauza TikTok-ului, sau se duc cu pușca semiautomată la școală și împușcă zeci de persoane.

Este foarte greu să îți găsești locul într-o lume literară globalizată, care a ajuns să publice ediții cenzurate din Agatha Christie sau Mark Twain și unde se rescrie istoria

ca să nu „rănească sensibilități”. Istoria să nu rănească? Istoria speciei umane este doar relatarea unui lung șir de atrocități. De violuri, crime și jafuri. Cu cât un conducător a fost mai plin de cruzime, a rămas în istorie cu o prezență mai pregnantă. Cum poate istoria să nu rănească și de ce unii ar trebui să fie răniți mai mult și alții mai puțin?

E foarte greu ca scriitor să îți găsești locul într-o lume în care Hollywood-ul introduce criterii politice în acordarea unor premii pentru arta cinematografică. “At least one of the lead actors or significant supporting actors is from an underrepresented racial or ethnic group. The main storyline(s), theme or narrative of the film is centered on an underrepresented group(s).”

Bine, bine. Și cu arta cum rămâne?

E foarte greu să îți găsești locul ca scriitor, într-o lume în care oricine poate fi supus la cancel culture în orice secundă și cărțile se scot din biblioteci pe criterii politice, indiferent dacă aceste criterii aparțin ideologiei de dreapta sau de stânga. La extreme, deși pleacă de pe poziții diferite, ambele ajung în același punct.

Confuzia prezentă la începutul anului 2000 a devenit, între timp, absurd și eu m-am întors, ca stare, la lumea samizdatului. M-am întors la cărți, la fel ca în copilărie, și încep să mă gândesc că am devenit eu însămi, prin ceea ce scriu și fac, doar o carte. În prima parte a vieții mele am trăit în Orwell, în ultima parte, cred că voi trăi în Fahrenheit 451.

O să mă adun cu oameni-cărți, cu cei din tribul meu, ca primii creștini în peșteri. Și poate aceasta este de fapt starea reală, starea autentică a literaturii, iar Gutenberg și apariția tiparului au creat o iluzie atunci când textele scrise au început să se răspândească atât de ușor. Nu știu câți oameni se adunau în Agora să îl asculte pe Socrate sau frecventau biblioteca din Alexandria, sau înțelegeau filozofia Școlii de la Baghdad. Cu siguranță, cei care copiau manuscrise în mănăstirile medievale nu erau mulți. Poate asta a fost dintotdeauna locul și rolul cărților și secolele consumului de masă ne-au indus în eroare și poate, de fapt, samizdatul este condiția firească a culturii. Subversivă, opusă politicilor de stat, reală ca o voce interioară care îți spune adevărul. Nu știu. Ceea ce știu cu siguranță este că nu va dispărea. Poate nu va mai fi pe hârtie tipărită, poate va îmbrăca alte forme de suport, dar accesul la umanitatea profundă, exprimată prin cultură, nu va dispărea, așa cum nu vor dispărea hărțile cerești născute din dorința de a naviga prin univers, întrebarea cine suntem și de unde venim și, mai ales, unde ne ducem. Un spațiu vast, fără margini, în care avem nevoie să ne auzim vocea exprimată prin muzică, pictură, dans, text, alegeți orice artă doriți.

Pe de altă parte, pentru niciun artist din lumea asta nu au existat soluții globale. Relația cu propria ta artă și cu lumea care te înconjoară, ca și mântuirea, e o problema personală.

Soluția mea la problemă a fost reîntoarcerea la starea de samizdat. S-a încheiat un cerc, sunt acolo de unde am început. Atunci eram cenzurată de o dictatură brutală, acum de o lume pe care nu o mai înțeleg.

Și dacă m-aș apuca vreodată să compun rugăciuni, prima pe care aș scrie-o, ar arăta așa: „Trimite-mă, Doamne, în trenul meu înțepenit/ într-o câmpie înghețată/ uitată de viscol și îngropată sub cărți/ trimite-mă, Doamne, nu în timp,/ ci în afara lui.”

FIRUL CU PLUMB

Foto de N. Răileanu

IULIAN FILIP (N. 1948)

CEASORNICUL DEFECT

Ceasornicul de-o vreme mi-i defect și mi-a rămas uitat pe etajeră. Dar sunt bolnav de timp și sunt corect, și noaptea mi-l visez pe noptieră.

Am puls constant. Mănânc l-aceeași oră, mă culc l-aceeași și am vise la ora trei – de mamă și de soră, la ora cinci – de cele nepermise.

La ora șapte mă trezesc din somn – mă spăl, mă-mbrac și ies din casă. La ora opt mă întâlnesc c-un domn care îmi spune ziua de-i frumoasă.

Ziua de lucru mi-i de șapte ore. Am dispoziție de lucru respectivă – nu umblu-n stea și nu cutreier norii – disesc realitatea obiectivă.

Dar... de un timp ceasornicu-i defect și inima a prins să se grăbească ori invers – ca să-mi bată-ncet, încet, și nopțile au prins să se mărească.

Pe mama o-întâlnesc la ora șapte, văd vise fel de fel la ora opt, pe domnul respectiv îl strig în noapte și fructului din mugur îi zic copt.

Ziua de lucru mi-i de două veacuri ori nici nu-i timp – și umblu-n nor și stea, iar viața mi-o măsoar pe val de lacuri... și un ceasornic geme-n urma mea.

SEMNAL

DUMITRU CRUDU
SCRIITORII ȘI KGB-UL
CHIȘINĂU, POLISALM, 2023

ION DRUȚĂ (1928-2023) MOȘTENIREA LITERARĂ ȘI UMANĂ

EVOCĂRI,
OPINII,
DEZBATERI

Nicolae LEAHU

ZEUL FRUNZELOR
IMAGINARE

O SIMPLĂ DELIMITARE

M-a tulburat zilele acestea afirmația (reluată de mai multe ori și de mai mulți autori) că „a murit scriitorul Ion Druță”, la fel cum mă cutremură gândul că s-ar fi stins, colo sau dincolo, așa cum se mai scrie adeseori, cu o lejeritate nu tocmai... li-te-ra-ră, și poeți ca Eminescu, Shakespeare, Dante sau Homer. NU! La 28 septembrie 2023 s-a retras din lume, închizând ochii, omul Ion Druță, acel om cu o anumită stare civilă, care ne lasă moștenirea scriitorului Ion Druță, o moștenire capabilă să-i supraviețuiască mulți ani înainte, uimindu-ne sau provocându-ne în măsura în care noi înșine nu vom fi murit așa sau altfel: cunoscându-l doar atât cât ne dădăcesc manualele școlare, necunoscându-l în genere, neglijându-l cu-o nonșalanță minerală sau pur și simplu uitând-uitând cuvintele Dumisale orientate mereu către prezentul conștiinței cititoare. Adevărat că nici scriitorul Ion Druță nu e tocmai ușor de stăpânit cu frâiele minții, ființa sa complexă, de țaran răpit de cultură, urcându-și brațele către orizonturi contradictorii, alinându-ne sau consternându-ne, instruindu-ne sau... înfuriindu-ne. Este proba valabilității și a vocației supraviețuitoare a unei opere, care interoghează Universul sfâșiindu-se, sfâșiindu-l și sfâșiindu-ne... Sufletește!

PENULTIMUL GEST

Ion Druță și-a trăit ultimul an și jumătate într-un oraș tot mai neliniștit de catastrofa militară pe care însăși inima acestuia, Kremlinul, o inițiase din nesăbuita dorință de a recuceri teritoriile pierdute odată cu prăbușirea Huniunii. Cine știe, slăbit de neputințele vârstei sau de tulburătoarele vești de pe front, glasul scriitorului și al profetului creștin ortodox Ion Druță amuți rimând – pentru mine – cu tăcerea patriarhului moscovit din primele zile ale agresiunii armate a Rusiei asupra Ucrainei și chiar și a amenințărilor, războinice, ale oficialilor putleriști la adresa... Moldovei sale. Educat și de pietatea desăvârșită, pe care i-o arătaseră lui Ion Druță profesorii mei, în școală și în facultate, această tăcere a vizionarului m-a întristat profund, la fel cum mă duruseră paradoxalele alianțe ale scriitorului cu marile dubioșenii, politice sau religioase, din ultimii treizeci de ani. Întrezăream, poate nedrept, în acele prime zile de război, o tăcere ostentativă, oarecum programatic opusă curajoaselor ieșiri zilnice în agora a venerabilei pictorițe petersburgheze Elena Andreevna Osipova: Zeul literelor basarabene părea să se fi retras în cochilie, refuzând să mai vadă realitatea sângărândă. Îi era suficientă imaginația? Gândea că ne vorbesc suficient de clar operele publicate? M-am frâsuit mai

multe zile, până am scris un text pentru El, să-l adopte, dar poate numai să-l citească în biroul în care ne primise, cu Gheorghe Popa și Ala Sainenco, în 2010, când îi du-sesem și cartea *Ion Druță. Opera epică și dramatică* de Anatol Moraru:

RECITIND BISERICA ALBĂ

Cât bombardele transformă în pulbere sudoarea răsăritei, Ion Druță – îl vedeți, nu-i așa? – recitește-n tăcere *Biserica albă* la fereastra dinspre bulevardul Lomonosov.

Pentru ei am scris cartea aceasta, și-o fi zicând scriitorul, pentru nesăbuiți!

Într-o vreme în care începuseră să se autodistrugă cu o cruzime și mai mare în Afganistan, am încercat să le spun că Mântuirea locuiește păstorirea memoriei ca înălțare a unei biserici.

Am imaginat-o pe Ecaterina din Ocolina ca pe o eroină anulând orice imperatriță, care-și revărsă armii de sclavi, pentru a semăna pretutindeni sclavia!

Ruga Ecaterinei din Ocolina urcă și astăzi la Ceruri asemeni *Coloanei nesfârșite*, iar împărăția celeilalte Ecaterine putrezește de sute de ani în băltoacele de sânge ale nesăbuiței; în băltoacele de sânge ale nesăbuiței!

Doamne, ajută cuvântul să fie ce-a fost la-nceput!

07.03.22

ULTIMUL GEST

Gândind și regândind întreaga-i viață relațiile est-EST și est-VEST, Ion Druță a îmbinat în ființa sa elanurile artistului cu un subtil simț de strateg al propriei existențe. Descendent, mai curând, dintr-un neam de supraviețuitori decât de viețuitori, scriitorul și-a elaborat opera cu aceeași tensiune cu care și-a întreținut viața (bogată în evenimente și îndelungată) și și-a gândit însăși posteritatea. Aceasta, posteritatea, debuta, conform testamentului său (proaspăt publicat pe rețelele de socializare) în... 30 august 2023. În scurte rânduri, scriitorul își exprima voința de a fi înmormântat (sau incinerat, dacă nu vor exista condiții de a fi adus în Patrie, din cauza autorităților ruse sau a sancțiunilor aviatice impuse Rusiei, și înhumat) în preajma monumentului *Lumânarea Recunoștinței*.

Act de întemeiere simbolică – la fel cum procedase scriitorul și în privința Catedralei „Adormirea Maicii Domnului” din Drochia, la fundarea căreia donase premiul (pentru 1988) primit din partea

Societății Bibliofililor din RSSM – „Monumentul lui Badea Mior” (= baciul mioritic, dar și ctitorul legendar al poeziei populare), cum i se spusese la început, urma să înveșnicească mult mai mult decât ideea originară. Conceput de Ion Druță ca „rod” al unui efort popular, pornind de la varii mitinguri de protest și colecte cenacliere de fonduri, volatilizate în cele din urmă din buzunarele sparte ale anilor ‘88-‘90 ai secolului trecut, proiectul ansamblului monumental trezi interesul politic al lui Vladimir Voronin, care-i acordă, într-un târziu, sprijinul necesar scriitorului, chiar dacă acesta, în 2005, susținuse partidul unui influent adversar al său. Amânată vreo 15-16 ani de Snegur, Lucinschi, Sangheli și... de Voronin însuși, ideea de a i se înălța un monument lui Badea Mior i se potrivea într-un anumit moment lui Voronin ca mănua moldovenismului în termenii mereu schimbându-se ai politiciii și ai istoriei.

Situabil vag, în forfota entuziasmelor, în capitală sau pe-o înălțime cu priveliști edenice, monumentul fu „mutat” încet-încet de imaginația și persuasiunea druțiană înspre Nistru, către hotarul răsăritean al Basarabiei. Pentru Voronin (doritor să recâștige simpatia lui Putin), monumentul era o aluzie la prietenia moldo-rusă, dar și o piatră de hotar marcând spațiile proprii „majestăți”, în timp ce, în adâncul sufletului său, scriitorul își stabilea locul de pomenire, un loc sugerând, pe un plan, puntea care legase familia românească a tatălui Pentelei Druță de familia ucraineană (Tverdohleb) a mamei. Mare meșter de combinații simbolico-alegorice, Ion Druță opera subtil o dublă codificare, una exterioară (dedicată lui Badea Mior), iar alta, nemărturisită, orientată spre el însuși, spre... Badea Ion, purtătorul de *toiag al păstoriei* literare și spirituale. Cinstind marile simboluri (Ghica Vodă, ca simbol al rezistenței față de deciziile arbitrare ale „mai-marilor” Istoriei etc.), Ion Druță și-a atribuit (artisticește) un loc între ele și lui însuși. Când simte că neamul său nu-i va da nicidecum (și să recunoaștem că nu i-am fi dat!) ceea ce i se cuvine, Cezarul își ia bunul cu puterea sau inteligența cu care a fost înzestrat.

...Și, pentru că ți-am lăsat libertatea să veghezi năzbâtiile noastre de-aici de pe Dealul metaforic pe care îl aleseseși (de nevoie, la Moscova), te-am și așteptat, Bade Ioane...

În numele a tot ceea ce ai fost pentru noi, ca și pentru Dumneata, nu avem cum să nu-ți respectăm voința!

O FOTOGRAFIE CU ENIGME

Păstrez, din martie 1989, un document fotografic de o mare încărcătură istorică (l-am și anexat!), care nu-și putuse face loc în reportajul dedicat întâlnirii scriitorului Ion Druță cu alegătorii săi din raionul Drochia. Nu sunt sigur din ce localitate anume. Ar putea fi una din întâlnirile de la Casele de cultură Nicoreni, Drochia sau Ghica Vodă, la care a fost prezent, ca ziarist, și subsemnatul, dar, la fel de posibil, s-ar putea ca imaginea să fi

Ion Druță, în plină campanie electorală. Undeva prin raionul Drochia, martie 1989

fost culeasă și dintr-o casă de cultură din raionul Dondușeni, acesta fiind atunci în aceeași „circumscripție electorală unională” cu Drochia. Nu sunt sigur nici de numele fotografului (Victor Istrati? Veaceslav Văzdăuțanu?). Tot atât de bine ar putea fi și Mihail Vârțanu, poetul și redactorul-șef al ziarului „Glia drochiană”, care își lua și el aparatul de fotografiat atunci când mergea în deplasări neînsoțit de un reporter. Oricine ar fi făcut-o și de oriunde va fi fost culeasă, după mine, fotografia înfățișează mai curând o înalt semnificativă înscenare druțiană. Privind senin în obiectivul aparatului, Ion Druță pare așezat, demonstrativ, pe un fundal intens polemic. Scriitorul dă impresia că vrea să spună celor care îl vor vedea: uitați-vă bine la ceea ce stă în fața voastră, pentru că la 26 martie (1989) vor avea loc alegerile de deputați ai poporului (din) URSS și eu vă invit la vot (chiar și afișul vă cere să faceți aceasta: „Toți la votare!”). Mai mult, contez pe votul vostru, pentru că, așa cum stă stema RSSM deasupra... stemei URSS, la fel vă voi reprezenta și eu pe voi... înaintea intereselor... unionale. „În definitiv”, cum îi plăcea să încheie Ion Druță expunerea unei idei sau să tragă o concluzie, această fotografie mai sugerează: aveți în prim-plan un om viu, stând destul de degajat, dar și de hotărât în privire, gata să vă asculte păsurile, chiar dacă acest purpuriu decolorat și vetust prin însăși istoria sa va amenință cu simbolurile sale să vă supuneți dictaturii Puterii Sovietice și să nu schimbați nimic nici în viața voastră, nici în ființarea simbolurilor care ascund Oroarea: foametea despre care nu aveți dreptul nici să vă amintiți, deportările care v-au nimicit familiile, memoria smulsă din rădăcini, exploatarea nemiloasă a naturii, alfabetul demantelat, sărăcia poleită cu drapele și lozinci, bolile etc., etc.

Din păcate, fie că un ochi prea atent la eventualele gafe ideologice (cum să pui stema URSS sub stema unei republicuțe? – ar fi întrebat partidul hunic) n-a selectat imaginea pentru a fi publicată, fie că un altul pur și simplu nu i-a sesizat imensul potențial semantic lucrând pentru candidatul Ion Druță.

LIVADA POMENIRILOR

Într-un cuvânt rostit și imprimat cu puțin timp înainte de tăcere, Ion Druță dă ultimele dispoziții pentru riturile de trecere (mormântul, „cât mai modest”) în lumea de dincolo, spațiul ales de el pe o înălțime („este acolo o poieniță”), urmând să instituie locul său de veșnică odihnă. Împrejmuit, poate, de un gârdulet și de câțiva pomi evocați în scrierile sale (nucari, cireșari...), acest loc va fi mai mult decât este, pentru că va fi și un loc de pomenire a unui mesaj orientat către dăinuire. Cum va arăta acea livadă, încheie Ion Druță, așa vor arăta și literatura, și neamul, și celelalte...

Dumnezeu să-l ierte! Să ni-l amintim, pentru că amintirea sa este una dintre cele mai instructive pagini pe care le-a scris basarabenitatea în Cartea românității!

Gheorghe ERIZANU

ION DRUȚĂ ȘI PROLETKULTIȘTII DE AZI

Nici n-au așteptat să fie înmormântat. Și-au căutat mărgelele cotcodăcite în biografia lor ca să arate Imperiului Netului cât sunt de curajoși astăzi și cât de curajoși au fost ieri. Politicienii puri și imberbi, scriitorii frustrați, politicienii ratați, justițiarii de gardă ai netului, consilierii political corectului, toți cetățenii Imperiului Binelui (toți, fii sau nepoți ai lui Onache Cărăbuș), și-au dezgolit eroic bicepșii și s-au luat la piept cu mortul. „Druță a fost doar autorul celor cinci mo-tănași, Druță n-a avut curajul să se arunce sub roțile Icarusului, Druță a fost disident cu permisiune de la partid, Druță e autorul moldovenismului, Druță nu poate fi citit, Druță și-a scris Testamentul în rusă, Druță nu și-a scris un testament moral etc., etc.”

Criticii și scriitorii proletkultiști de pe timpuri îl criticau pe Druță orchestrat, cu indicație de la partid (komunist), în valuri. Totuși, parcă erau mai puțini. Și haita era după brazii Comitetului Central. Cei de azi sunt printre noi. Și cu o răutate încrâncenată aruncă cu mizerie în jur, crezând că stau într-un picior de înger pe pata lor albă de istorie. Noi suntem imaculații, justițiarii prezentului și emițătorii unicului adevăr suprem. Exact ca și politrucii proletkultismului din anii '50, exact ca autorul romanului *Viespile încă bâzâie*, unicii exponenți corecți ai realismului socialist, unicul posibil.

Pe de altă parte, Stepaniuc & Co, și ei fiii fiilor lui Onache Cărăbuș, aburcați pe țărâna mormântului, cu mortul încă în slujbă, și-l revendică fără drept de apel prin lungi interviuri TV și radio, devenind, nitam-nisam, mari experți în Nuța lui Druță, ultima virgină a literaturii moldovenești, făcând concurență deschisă criticilor Vasile Coroban, Ion Cubleşan, Andrei Țurcanu sau Bogdan Crețu.

Nu cred în conspirații și mari jocuri de culise. Cred în prostia umană. Și cred că cei care caută în Povara... lui Druță soldatul român care l-a dezbrăcat pe bietul moldovean în chiloți, iar soldatul rus îi dă obijduitului moldovean o bucată de slănină, de fapt, încearcă să-l împingă pe Druță, cu toată șmecheria și manipularea,

în brațele adepților Kremlinului. Care îi fac semne și încearcă să tragă mortul de partea lor. Probabil, personajele masculine din romanul lui Druță ar fi fost mai sexy dacă purtau chiloți (chiar și fără stema RM). Dar Druță și-a îmbrăcat bărbații din opera sa așa cum erau îmbrăcați bărbații din acea epocă. Cu izmene.

Ion Druță a început să scrie la ziarul „Plugarul Roșu” („Moldova Socialistă”). Într-un ziar ideologizat, plin de tractoriști și mulgătoare. Pentru cititorii din epocă și puținii cititori de acum, textele lui Druță de atunci, din anii '50 ai secolului trecut, sunt o oază de normalitate și de limbă română prietenoasă și înțeleasă și azi. Portrete vii ale oamenilor, cronici la filme indiene (nu puteau să existe cronici la filme despre dragoste, filme străine, doar la filmele sovietice, cu eroi adevărați, komuniști încrâncenați).

Ca o eschivare de la realismul socialist direct și liniar Ion Druță și-a scris fraza cu mai multe înțelesuri. Nu există doar un singur adevăr. Lumea nu e doar albă sau doar neagră. Stil care irita ideologii proletkultismului. Și-l făcea iubit de cititori, care aveau o confirmare că adevărul lor e văzut și de alții. Și e scris.

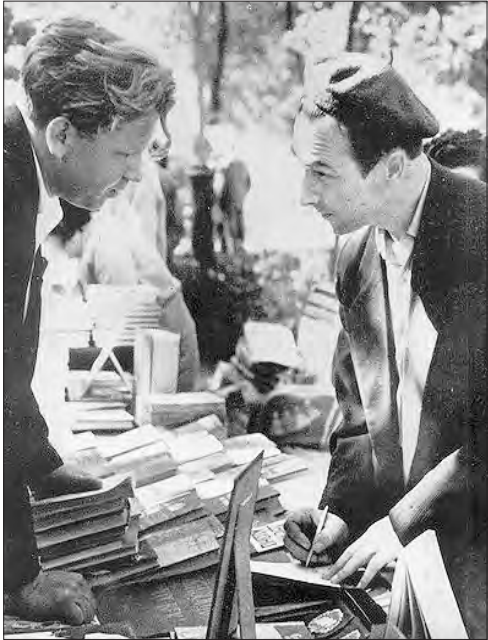
Ion Druță a scris *Frunze de dor* într-un timp foarte scurt. Ca un pariu personal. *Scriu o carte. Le arăt cum trebuie scrisă. Și mă întorc în sat, la tractor.* Era deja obosit de șicanele din jurul său. Andrei Lupan a fost cel care l-a întors din drum. Druță n-a mai ajuns în sat. Și nici tractorist n-a mai fost. A plecat la Moscova, la Institutul de Literatură. Și a devenit scriitor profesionist.

De atunci și până în anii 2000 aproape toate învățătoarele și profesoarele noastre de limbă și literatură au ieșit din *Frunze de dor*.

În 1965, de la tribuna congresului scriitorilor, a cerut explicit, cu subiect și predicat, ca în RSSM să fie adoptat alfabetul latin. Șeful pe cultură al CC al PC din RSSM a fost demis și a rămas fără posibilitatea să se mai angajeze vreodată undeva toată perioada sovietică. (Ca să eliminăm discuția inutilă despre disidentul permis.) După acel congres, în 1967, alfabetul moldovenesc a obținut un „G”. Iar literatura română din Basarabia o speranță. Care a fost spulberată de cenzorul tânărului poet Nicolae Dabija, care în loc de „am învățat rostul cuvintelor printre cuțite” a fost nevoit să accepte „printre frunze”.

Ion Druță, din solidaritate de breaslă și din respect pentru valoare, l-a apărât pe Grigore Vieru de tăvălugul ideologilor de partid, când mulți colegi priveau și așteptau cuminți cum talentatul lor coleg va fi demolat de forța partidului.

După *Balade din câmpie*, Ivan Bodiul, primul secretar al CC al PCM, l-a declarat pe Druță dușmanul său numărul unu. Și, din 1969, Moscova lui Druță, care până atunci era doar una dintre casele sale, a devenit singura sa casă. Drumul acasă, în RSSM, a devenit mult mai greu, iar șederile foarte scurte. Ca să apară la Chișinău, Ion Druță își publica inițial cărțile în rusă, la Moscova. Așa a devenit scriitor bilingv. De nevoie. Inițial, partea a doua din *Povara...* a apărut, în 1968, în rusă, la Moscova, și cu acest gir al capitalei imperiului avea posibilitatea, după mult efort, să apară și în provincia imperiului, la Chișinău. Romanul *Povara bunătății noastre* a apărut la Chișinău în 1972. E pentru prima dată când se scrie despre foamea organizată de autoritățile sovietice din anii '46-'47. În ediția din 1972, Ion Druță bagă și o șopârlă

Ion Druță, „à l'aube de la gloire”, acordând autografe cititorilor. Începutul a. 1960

lingvistică. Cu chirilică, în cuvântul „mâini”, după „î” chirilic apare un „i” scurt, nefiresc gramaticii limbii moldovenești de atunci, dar firesc scrierii „mâinilor” în română.

Eseurile lui Druță din perioada *perestroikăi* au pus onorabil cetățenii RSSM alături de mișcările naționale din Țările Baltice. Altfel, ne-am fi bălăcit ca independenți alături de cei din Asia Mijlocie. Primul ziar cu grafie latină, „Glasul”, a fost, de asemenea, o inițiativă a lui Ion Druță.

Ion Druță a fost singurul prozator din RSSM publicat în cea mai veche colecție de carte românească, „Cartea pentru toți”. Erau anii '80 sau începutul anilor '90.

Și a avut grijă să fie printre primii scriitori care au apărut cu grafie latină la Chișinău.

În perioada independenței, fiecare președinte a vrut să ia din autoritatea morală a lui Druță (în '89, Druță era privit ca moralitatea supremă). Cred că e dezzechilibrat, eufemistic vorbind, să pomenim de marele român Snegur și să turnăm toate zoaiile moldovensimului și chiloții basarabeanului în izmene din anii '40 peste Ion Druță.

Ion Druță a fost scriitor. N-a fost un mesia. Și a arătat metehnele acestui popor. Și părțile lui bune. Noi credem că suntem curajoși, corecți, onești, niște eroi ai timpurilor noastre. De fapt, noi suntem feciorii și

feciorii feciorilor lui Cărăbuș, niște oameni fără nume, cârcotași, pizmași și, uneori, vrem să credem că suntem eroi. Și vrem să credem că avem viitor.

Testamentul a fost scris în rusă ca să poată fi adus în Republica Moldova. Pentru autoritățile ruse.

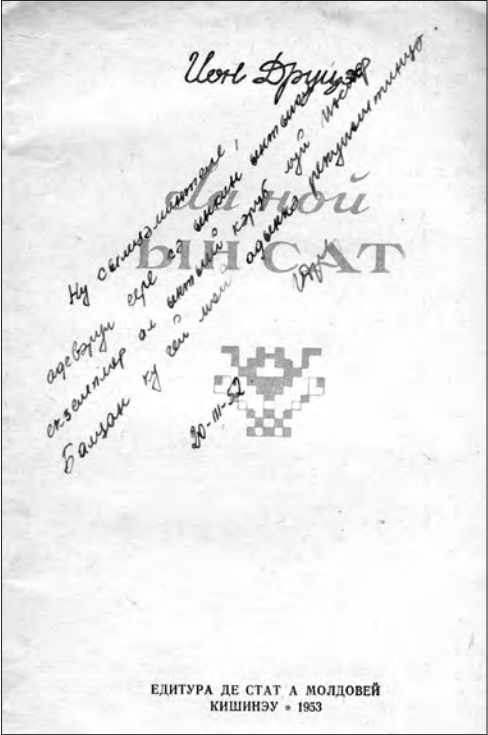
De ce a apărut Ion Druță la Editura Cartier? Simplu. Pentru că e un scriitor mare. Ultimele 4 volume din cele 8 volume de *Scrieri* Ion Druță erau redactate neglijent. Din cauza celor 4 volume l-am abordat. Redactorul lor îl voia foarte tare scriitor moldovean. Credeam și cred că Ion Druță este unul dintre marii scriitori români. M-am întâlnit într-o dimineață de toamnă, în apartamentul său de la etajul 5 sau 4, din centrul Chișinăului. Erau deja publicate în tiraje impresionante cele opt volume, distribuite în bibliotecile din RM. Țăsta era argumentul și refuzul său de a publica ceva la o editură privată. Am fost de acord, dar l-am rugat să intre într-o librărie. Să vadă dacă există vreo carte de-a lui. A zis că va trece și mă va telefona. Librăriile se deschid la 9. La 9 și un sfert, timpul necesar de la librărie până acasă, m-a telefonat de pe fix. Așa am semnat primul acord. Apoi am descoperit că în edițiile precedente din *Povara...*, șase la număr, cei doi feciori Moraru aveau un singur nume: Grigore. Așa a apărut Nicolae Moraru în ediția Cartier.

Când era de acord cu observațiile redactorului Dorin Onofrei, unul dintre cei mai atenți redactori Druță, îmi scria, „Dragă Gheorghe sau Gheorghită”, iar când credea că redactorul cerea prea mult sau era prea exigent, atunci mesajele sale începeau cu „Stimate Domnule Ierizeanu!” Așa ne-am scris mai bine de zece ani.

Ultimul an și jumătate Ion Druță a fost bolnav de cancer la plămâni. În tinerețe, pe când scria *Frunze de dor*, fuma câte două-trei pachete de țigări pe zi. De când a început războiul, n-a putut ieși din apartamentul său de la Moscova. Poate doar la spital. Nepoata Ana, singura rudă care a rămas la Moscova, a fost alături de el.

În ultimul său 3 septembrie, când i-am dorit „sănătate și pace”, mi-a răspuns sec: „N-am nici sănătate și nici pace nu e”.

Avea mailul pe *list.ru*.

Imaginea din stânga: debutul editorial druțian – culegerea de povestiri „La noi în sat”, apărută la Editura de Stat a Moldovei. Pe foaia de titlu, o dedicație pentru Iosif Balțan: „Nu sămțămintele, adevărul cere să închin întâiul exemplar al întâiei cărți lui Iosif Balțan, cu cea mai adâncă recunoștință”. Autograful datează cu 20 martie 1952, deși pe foaia de titlu editorul indică „1953” drept an al apariției volumului. **Imaginea din dreapta:** prima pagină din romanul „Frunze de dor” cu corectura autorului.

Mircea V. CIOBANU

LA PRIVEGHI

Având în vedere că lucrurile s-au spus în intervalul dintre deces și înmormântare, putem să zicem că am asistat la un *priveghi național*. Priveghi la care nu doar se citesc „stâlpii”/evangeliiile, ci și se practică jocuri (Sim. Fl. Marian a indentificat, în spațiul bucovinean-moldovean-transilvan-maramureșan, vreo cinsprezece), ca la funerariile romane; se deapănă amintiri și se povestesc snoave și anecdote. Am asistat și la o polemică a *postumității druțiene*, de care puțini artiști au avut parte, fie ea și extra- sau paraliterară. Unul dintre cititorii cei mai fideli ai lui Ion Druță se revolta că la înmormântare (adăugând aici și bunul-rămas de la Teatrul Național) a participat puțină lume. Fals! Călin Ababii, mort în singurătate, aparent înconjurat numai de oile sale, de fapt, era privegheat, după cum observa Ion Ungureanu, de sutele de spectatori de la Teatrul Armatei. Similar, autorul lui *Frumos și sfânt* a fost petrecut pe ultimul drum ca *nimeni altul*. Un eveniment național.

Geniu al intrigii cu suspans, dar și păstor mioritic cu propriile strategii, *diferite de ale satului*, Ion Druță și-a regizat moartea și înmormântarea cu precizia unui maestru de ceremonii. Nimeni nu va putea spune că moartea și înmormântarea lui au trecut neobservate, dimpotrivă, a fost un teatru (autentic, tragicomic, absurd, epic, poetic și dramatic deopotrivă) de mare clasă.

Priveghiul a fost pe potrivă personajului defunct. S-a vorbit, pe alocuri, savant și argumentat. S-au depănat amintiri, deh, ca la priveghi. Unii, pe post de amintiri, au reprodus mai vechile lor opinii despre scriitor. Alții au rezumat, pentru vulg, propriile teorii alambicate. S-au pronunțat și diletanții, amintindu-și textele care i-au impresionat (dintre cei care recunosc că scriitorul a avut păcate, că nu îi acceptă convingerile ultimului Druță, că se întristează de derapajele extraliterare ale scriitorului, dar îi iartă toată rătăcirea din simpla recunoștință umană, deoarece sunt *oameni formați de opera lui Druță*). Au vorbit și oponenții lui principali (nu de ieri, de azi), care nu i-au iertat niciodată derapajele. L-au aplaudat nostalgicii după vremurile totalitare ale URSS, dar și aici explicația e simplă: Druță e (și) scriitorul sovietic moldovean prin excelență.

Parcă nimic nou în cele spuse; știam ce vor zice adulatorii fără rest, crescuți intelectual pe drojdiile (de altfel, foarte moldovenești) ale *Casei Mari*, ale *Păsărilor tinereții noastre*, ale *Doinei* și *Clopotniței*), chiar dacă azi ei sunt printre unioniștii cei mai intransigenți; știam ce vor spune oponenții lui dintotdeauna, cei care, odată cu despărțirea apelor (congresul „Casa noastră – Republica Moldova” ș.a.), s-au pomenit pe părți diferite ale baricadei. M-a mirat/m-a amuzat/m-a intrigat procesul prozelitismelor, de tot soiul, de intensitate diferite. Într-un moment, „despărțirea apelor” pe relief contemporan se producea nu pe criteriul atitudinii față de scriitor (omul, artistul, politicianul), ci pe criteriul atașamentului față de o tabără sau alta, față de un lider de opinie sau altul. Druță devenea doar un pretext aici: oameni care l-au aplaudat invariabil, acum, nitam-nisam, au început să-l înjure, iar exegeți care tot timpul s-au ocupat de

penalizarea modelelor literare impuse de Druță, acum au descoperit în el un mare maestru, exponențial în context...

Gheorghe Erizanu, editorul scriitorului, s-a revoltat pe bună dreptate, chiar a răbufnit explicabil (și împotriva nostalgicilor care și l-au asumat, și împotriva lupilor tineri, care l-au atacat pe scriitorul cvasisacralizat), mai ales că își dădeau cu părerea, cu precădere, *necititorii* lui Druță. Doar că și el, în loc să vorbească despre calitățile operei acestuia, l-a povestit pe Druță din viața profană. Previzibil, cineva (se pare un troll, dar cu un păpușar inteligent în spate) l-a admonestat, pe puncte.

Observațiile mele de mai sus sunt mai curând jurnalistice: un fel de reportaj de la fața locului. Despre impactul operei lui Druță rezumam cu câțva timp mai devreme, când comentasem volumul *Despărțirea apelor*: gloria lui Druță, atestată atât în corespondența din care autorul reproduce pasajele entuziaste ale cititorilor, dar și în memorialistica sa, se referă integral la epoca sovietică. Nici *Apostolul Pavel*, nici piesa despre fiica lui Dimitrie Cantemir nu au uimit. Și aici intrăm pe partea cu paradoxuri tragi-comice, care l-au urmărit la tot pasul. Cu cât mai strânse erau chingile, cu atât mai subtile erau operele și cu atât mai memorabil impactul (vezi ecourile contabilizate de scriitor). Cu cât mai vagi și mai lipsite de vigorozitate etstică erau produsele (*Apostolul Pavel*, *Maria*, *fiica lui Petru cel Mare...*), bizara statuie păgână „Lumânarea recunoștinței”, televizatele „șezători” și discursurile apostolice ș.a.), cu atât mai grase finanțările și cu atât mai zgomotoase manifestările. În rest, el a fost consecvent, și toate polemicele dure vin nu din percepția operei, ci din rolul mesianic/apostolic, pe care *scriitorul și l-a etalat/asumat*.

Dar nu e treaba mea, eu lucrez cu texte. Acum, singurul text care poate fi analizat (că asta-i meseria mea) este ciudatul său testament, punctul pe *i*, finalul care îi încununează opera. Nu îl putem trece cu vederea, deoarece este *scris* ca *să-l citim toți*. Doar că, în acord cu genul preferat de public, textul a fost tot mai mult comentat, decât citit în esența lui. Am avut și eu nedumeririle mele, care nu țin de doleanțele simbolice (unde să fie înmormântat/ incinerat, în care localuri să intre procesiunea – Druță pune multe șopârle aici, vorbind, tradițional, în chil-duri). Eu mă întrebam creștinește (pentru mine, nu pentru public și nici, Doamne ferește, ca reproș): de ce în testament nu figurează fiicele scriitorului? De ce Teatrul Național, religia apocrifă a scriitorului, a fost numit ca *pod al procesiunii*, dar o biserică/ parohie pentru slujba religioasă nu a fost indicată? De ce dintre toate locurile posibile ale înhumării/ incinerării lipseau niște *cimitire* (fie la Chișinău, Moscova sau Horodiște)? Care o fi păcatul ce îl determinase pe scriitor să se ceară înhumat într-un loc pustiu? O fi aici o vagă pastişă după Tolstoi? O fi dorința de a-și etala *unicitatea* și dincolo de moarte? Apropo, când citisem pentru prima dată *Toiagul păstoriei*, am avut limpedea senzație că Druță scrie despre sine, iar căsuța construită de personaj pe un mal înalt, categoric în afara satului, o vedeam ca pe o imagine a apartamentului scriitorului din prospectul Kutuzov. *Nicidecum împreună cu ceilalți*. Dar insistând să-i păstorească.

Și, ca să nu rămână în afara reportajului nostru peisajul rusesc, poate cel mai dureros lucru pentru scriitorul defunct e

că după moartea lui, atunci când comentariile (literare, politice, umane) pe rețelele moldovenești erau virale, când – a câta oară! – Druță ne-a certat între noi, atunci metropola rusă – care l-a găzduit și pe care a pariat scriitorul ca pe a doua sa Patrie – a tăcut, a informat sec, fără a consemna în mod deosebit dispariția. Folosit alte dăți ca instrument de influență în Moldova, azi Druță nu mai e bun la nimic în noua politică rusească. Cineva făcuse o constatare, pe FB: tot mai mulți moldoveni se întorc, de la Moscova, acasă. Iată că și Druță s-a întors. Scriitorul îi răspundea trist, la urarea lui Gheorghe Erizanu, că „nici sănătate nu am, nici pace nu e”, deși nu a luat în niciun fel atitudine față de război, față de agresiunea rusă. Iar Rusia nici măcar nu i-a rămas recunoscătoare că a tăcut... În acest context, lucrurile devin, omenește, mai clare decât oricând. Ca și întoarcerea țărâniei în pământ.

P.S. Neîndoios, Druță a fost unul dintre scriitorii care au scos literatura română a Basarabiei de sub dictatul rușinos al proletcultismului. Scriitor-artist, nuvelist impresionist (cu o proză mai mult artistic-sugestivă decât politic-evazionistă), dramaturg care a ridicat convenția teatrală la rang de stil, tradiționalistul, necesar pentru echilibru, în pleiada de aur a modernilor și postmodernilor prozatori șaizeciști (Busuioc, Vasilache, Beșleagă). Pe contrasens, unul dintre scriitori sovietici moldoveni, perfect valabil de predat la lecțiile de „literatură moldovenească” de la Tiraspol. Dar el este și unul dintre scriitorii sovietici exponențiali din nișa specială: „literaturile naționale”, alături de Aitmatov, Bîkov, Suleimenov, Avyzius, Dumbadze. Având în vedere veacul său extrem de politizat, biografia lui nu va putea fi trecută cu vederea. Dar fiindcă mă interesează întotdeauna opera, abia aștept exegezele ce urmează să apară. Aș vrea să zic ca acolo polemici vor fi mai puține și... mai la obiect, dar s-ar putea să greșesc. Abia de va începe o exegeză cu „Ion Druță a fost *unul dintre...*” și țărâna din câmpia Sorociei, de lângă „Lumânarea recunoștinței” va prinde să se cutremure a început de gâlceavă...

Foto de N. Răileanu

Ion Druță, una dintre ultimele plimbări prin Parcul „Ștefan cel Mare” din Chișinău, 2014

Eugen LUNGU

„CONTROVERSA DRUȚĂ”

Adus de la Moscova, Ion Druță a fost înmormântat ieri, 2 octombrie 2023, la Soroca, lângă Lumânarea Recunoștinței.

Alții își edifică încă din timpul vieții somptuoase cavouri, dânsul s-a îngrijit să-și înalțe singur ineditul său panteon lângă cetatea voievozilor moldavi. Poate fiindcă a bănuît că nimeni nu se va mai osteni, după petrecerea sa din viață, să-i înveșnicească arhitectural locul de veci. Ca să înțelegem de ce inițial monumentul era dedicat lui badea Mior și de ce anume a fost sorocit la... Soroca, va trebui să recapitulăm opera lui Druță și, în special, să citim atent povestirea-parabolă *Toiagul păstoriei*.

În marea forfotă a funeraliilor, i-am cinstit memoria în felul meu: astă-noapte, de pe la două și ceva până în ziuă, am recitat (a câta oară?) finalul celui mai valoros și mai cinstit roman al său – *Povara bunătății noastre*. Neapărat în varianta de grație, cea din 1970, de la Cartea Moldovenească, redactată de Igor Crețu și privegheată artistic de Isai Cârmu. Celelalte reveniri ale autorului asupra romanului nu au făcut decât să tulbure o intimitate epică bine armonizată, fără a-i adăuga ceva esențial ca structură artistică. Introducând-o pe Molda în temă, autorului i se părea că pune subiectul într-o seculară descendență istorică, dar... Ca redactor, l-am rugat să nu intervină. Abia după ce i-a spus și Mihai Volontir că versiunea inițială era mai bine articulată artistic, a recunoscut că... Dar nu mai conta, volumul apăruse. Înțelegeam de ce l-a scos pe popă din tevatura cu hatul, mică daraveră cu iz ateist (Druță între timp devenise foarte evlavios!), poate singurul episod din cărțile sale în care realismul socialist își strecurase coada. Căci aproape în tot ce a scris, a mers în răspăr cu directivele jdanoviste care sugrumau literatura.

În prima versiune, figura axială era Onache Cărbuș, cel care teauriza simbolic firea și conștiința unui popor. În versiunile de mai apoi, autorul schimba acest profil uman pe unul cu totul de altă natură, ca să folosesc un eufemism.

Încă nu s-a așezat bine țărâna pe sicriul defunctului, dar am citit deja ieri un articol, nu atât supărat, cât revoltat, împotriva celui care a fost Ion Druță. În sobra rumoare a riturilor de întoarcere a țărânei în pământ, nu au lipsit fireștile note encomiastice față de răposat. Care nu era un oarecine, ci o mare personalitate a acestui neam. Atât presa scrisă, cât și posturile TV îi treceau în revistă meritele, deloc puține, prin care se remarcase în viața culturală a ținutului.

Tonul articolului pe care îl citisem se evidenția însă printr-o notă contrastantă față de ceea ce emitea mass-media... O notă, hai să nu zicem hulitoare, dar undeva foarte aproape de aceasta.

Am putea presupune că nu va fi ultima reacție de acest gen. Și va trebui să recunoaștem cu tristă resemnare că, în mare parte, cel care a scris ce a scris, are dreptate. Căci avem, pe de o parte, cel mai curajos scriitor de la noi, care nu a ezitat să propună grafia latină la Congresul III al Uniunii Scriitorilor, în 1965, când „dezghețul” hrușciovist se încheiase și începea etapa lungului *zacmoii*. La fel, lui Druță

ÎN LUMEA TEATRALĂ A MOSCOVEI

În stânga: regizorul Vadim Derbeniov, scriitorul Ion Druță și actorul Evgheni Lebedev la premiera filmului „Ultima lună de toamnă” (1966)

În dreapta: Ion Druță, discutând ceva cu renumita actriță a Teatrului „Lenkom”, Tatiana Peltzer (Casa Literaților din Moscova, 27 octombrie 1978)

ii aparține întâietatea de a fi creat unul dintre cele mai remarcabile personaje din proza noastră – Onache Cărbuș. Om de caracter, tenace în credo-urile sale, Onache privește mai mult decât cu rezervă noua putere, îmbrățișată cu osârdie de parvenit de ginerele său, *фронтвик*, „aclimatizat” foarte repede pe culoarele acelei puteri. Uncheșul înconjoară cu scârbă cele două „Volgi” ale *nacealnicilor*, parcate în ograda lui Mircea, de la chermeza căruia răzbat cântece rusești, iar romanța *A ruginit frunza din vii* se topește rușinată în uitare. Cărbuș privește mai mult decât cu suspiciune efortul agresiv al noii orânduiri de a anula strămoșeștile datini, adevărat cod etic de care se conducea spiritul Ciuturei.

Reticentul Onache Cărbuș devine astfel din oficiu dușmanul personal al lui Ivan Bodiul, Veterinarul, cum îl va porecli mai târziu Druță. Fostul ștab a făcut tot posibilul ca să-i distrugă pe ambii – și pe nesupusul personaj, și pe modelatorul lui, autor greu de hățuit (Veterinarul se specializase în uciderea cailor!...).

Cu Onache începea lungă galerie a personajelor dârze, gata să-și apere până în pânzele albe adevărul, aproape întotdeauna impulsionate de un motiv etnic sau istoric: mătușa Ruța, Călin Ababii, Horia ș.a. Acești eroi împrumutaseră ceva din firea rebelă a celui care îi plâzmuise și care își făcuse o cutumă din a merge mort-copt împotriva curentului.

Un alt moment când Druță a demonstrat un deosebit curaj se developează în secvența care descrie trecerea Sălcuței prin foc și sabie de către turci și ruși (*Biserica Albă*). Aluzia era destul de transparentă: satul îi primise și pe turci, și pe ruși cu bine-cunoscuta ospitalitate a moldovenilor, mai ales într-o zi de mare sărbătoare. După ce s-au ghiftuit, cele două tabere s-au încăierat, arzând satul și măcelărind sătenii. Concluzia ce poate fi trasă din tragica secvență epică e dură de tot: pământul Moldovei era părjolit de neîntreruptele războaie ruso-turce. Ei bine, în ce privește turcii, cum s-ar spune, Allah cu ei! Cu rușii e altceva, căci pretinsa protecție a Rusiei pentru mica țară ortodoxă nu era decât un fals. O mare cacealma istorică în spiritul imperial rus, care astfel își camufla nenumăratele invazii în tendința de a se extinde până la Bosfor. Cine de la noi a încercat să spună un adevăr atât de crud „fratelui mai mare”? Nu numai crud, dar și exprimat atât de subtil! Iar antagonicele Caterina cea Mică și Ekaterina cea Mare constituiau o metaforă la fel de subtilă! Iarăși, felul cum rezolva Druță această antinomie nu putea să placă în niciun fel implacabilei ideologii sovietice. Romanul a fost împins din refuz în refuz, aflând cu greu lumina

tiparului. Pe de altă parte, în ultimele trei decenii, Druță s-a împăcat și a făcut jocul celor cu care au luptat impetuoșii săi eroi. Cu alte cuvinte, autorul îi trădase. Nu în literatură, ci în viață. Așadar, unicul om din cultura noastră care părea să aibă, pe lângă har de la Dumnezeu, și un caracter de oțel, a devenit la un moment dat maleabil și convertibil. S-a erijat brusc în unul dintre cei mai aprigi moldoveniști. „Casa noastră – Republica Moldova” era o „operă” pe dos, față de tot ce făcuse până atunci. Sau noi îl citisem greșit până adineauri?

Când situația o cerea, nu a ezitat să iasă la tribună în piață, ca mai apoi, să amestece el însuși grâul cu neghină!... Cuvântul său atârna greu în balanța acelor vremi clocotitoare, dar de la o vreme a început a ezita. Intellectualitatea noastră, românofilă și proeuropeană, îl aștepta în rândurile ei, dar Druță s-a făcut că plouă. Apoi a scris acea sintagmă de la care totul se tăia fără posibilitatea de a se reface întregul: *căpățânele de bronz din Aleea Clasicilor*. (Sigur, el își dorise să instaleze acolo bustul lui Andrei Pavlovici!) Atunci s-a și căscat acea ruptură, care îl detașa net și ireversibil de foștii săi fani. Nu trebuia să ne așteptăm că Druță, trăitor pe Colinele Lenin din Moscova, să raționeze de parcă s-ar fi aflat sub bolțile Ateneului Român.

Și totuși...

Unul dintre actele cele mai curajoase pe care și le-a asumat scriitorul a fost marea lovitură dată sistemului prin eseul *Pământul, apa și virgulele*, publicat în „Literaturnaia gazeta”, revista cu cea mai mare audiență în URSS. Acuzele publicistului au nevrotizat până la isterie nomenklatura de partid și au pus cu botul pe labe „comunitatea științifică” din Chișinău. Puteți să-mi dați un alt exemplu, de la noi, când cineva a atacat cu atâta virulență o stare de lucruri care trena și care tuturor li se părea normală? Impactul articolului asupra structurilor de stat a depășit granițele RSSM, deoarece problema era nu numai a Moldovei, dar și a altor republici așa-zis „agrară”.

Învățând această dură lecție, politicienii care s-au perindat după 1991 nu au mai încercat să-l penalizeze sau să-l „re-educă” pe Ion Druță, ci s-au gudurat pe lângă el, făcând mari eforturi ca să-l smomească în tabăra lor. Situația inversându-se, acum se pliau ei după el. Știți ce a urmat. L-au lingușit în fel și chip, i-au organizat întâlniri cu mare pompă, au urmat mega-editări ale operelor sale. Adică, și l-au adjudecat.

Mă rog, după decenii de prigoniri, Călin Ababii își cultiva orgoliul – în sfârșit! – unei recunoașteri oficiale. Nu era mult până a se îmbrățișa cu Mihai Gruia!...

Rolul de mare guru nu i-a displăcut lui Ion Druță. Așa că în fiecare an, de Crăciun,

descindea de la Moscova ca să ne dea învățături cum să trăim și ce să iubim. Nu știu cum, dar aceste învățăminte veneau cam pieziș pe cele ce și le dorea intelectualitatea RM. Repetând asta an de an, Druță și-a cam tocit aura de profet, între el și admiratorii săi căscându-se o falie tectonică tot mai mare. Peste ea nu se mai puteau arunca punți de comunicare.

După o nouă descindere și după noi „directive” pe care le enunța de la postul național TV, care i se puneau cu multă generozitate la dispoziție, ceva a scandalizat foarte tare colegii scriitori, încât, în cadrul unui consiliu, urma să se decidă ce replică să i se dea. Atunci am auzit cea mai tăios-ironică „recenzie” orală la adresa noului guru. Efectul ei era multiplicat și de faptul că cel care o rostea era un congener al lui Druță, foarte respectat de scriitorime. Mai ales că și dânsul fusese lipsit, pe parcursul unui deceniu și ceva, de dreptul la semnătură: „– Apoi Druță aista al nostru a pățit ca și câinele cela care a băgat capul în oala cu găluște și umblă acum cu oala în cap și nu știe cum să scoată capul din ea!...”

Ion Druță pornise și de data această împotriva cursului comun.

Așa că va trebui să ne resemnăm în ideea că am avut, de fapt, doi Druță. Unul al nostru, rămas din păcate mai mult în secolul trecut, și altul al lor, „forjat” mai ales în ultimele două-trei decenii. Odată adjudecat, dânsii deja și-l dispută pe-al

Foto de N. Răileanu

Crucile de piatră pentru mormintele părinților lui Ion Druță, Sofia (1896-1952) și Pentelei (1894-1973)

lor, agitând sloganurile moldoveniste. Noi ezităm. Prea mare ne-a fost dezamăgirea.

În același timp, personalitatea sa umple literatură din Basarabia secolului XX și încercarea unora de a-l elimina din cadru va fi o întreprindere hazardată. Nu ne putem închipui acel spațiu fără Druță. Dacă smulgem, vorba lui, acest stâlp de rezistență, ce rămâne? Se prea poate întâmpla că, noi, cei care am crescut cu *Frunze de dor*, cu *Povara...*, cu *Păsările tinereții noastre*, cu *Horia*, suntem niște nostalgici și acele scrieri au un impact sentimental-istoric asupra noastră. Cu totul altfel însă îl percep generațiile de azi sau străinii care îi citesc acum opera. Pentru ei lirismul său pare desuet și cam superficial. Sunt multe semne că, pentru cei noi, Druță e deja anacronic și tinerii se apropie cu multă rezervă de scrierile sale. E un lucru firesc, e o lege de fier, numită schimbarea orizontului de așteptare.

Poate că e așa. **Ar trebui să înțelegem însă una: dacă nu va avea nevoie viitorul de opera sa, atunci fără ea nu există trecutul!**

Imediat ce luăm act de această situație, se iscă, la fel de firească și verticală, o nouă întrebare: cum să ne împăcam însă cu cei doi Druță? Nu cred că trebuie să ne lamentăm de istov. Căci s-au întâmplat chestii din astea și pe la case mai mari. Dostoievski e considerat azi unul dintre titanii literaturii universale. Știm cu toții că în tinerețea sa făcea parte din Cercul Petrașevski, grup revoluționar arestat de poliția țarului. Puțini sunt însă la curent că după această experiență și condamnarea sa, scriitorul a scris onctuoase ode (în versuri, da!) dedicate familiei imperiale ruse!...

Din păcate, avem ciudate exemple și în literatura română. Muntele de talent care era Mihail Sadoveanu a scris, pe lângă *Frații Jderi* plus alte capodopere, și *Mitrea Cocor*, și *Lumina vine de la răsărit*, și încă altele, devenind un „colaborator apropiat al Partidului Comunist”. Gurile rele spun că, în calitatea sa de mare șef în diverse structuri guvernamentale, a semnat și sentințe care condamnau la moarte pe cei incozi regimului.

G. Călinescu semna până la război *Cronica mizantropului*, după război a întors în pripă foaia, scriind deja *Cronica optimistului*. În 1949, comenta cu entuziasm vizita sa în URSS, iar în 1953 exulta de plăcere când relata despre realitățile din „China nouă”. Nu s-a sfîit să propage și realismul socialist, așa că...

Asta e: înseamnă că vom avea doi Druță și fiecare din ei va fi tratat după faptă și merit...

PLURALIA TANTUM

LEO BUTNARU:

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE

~ CÂTEVA PAGINI DESPRE ION DRUȚĂ ~

7.VI.1971

Citesc *Doina* lui Ion Druță, publicată în nr. 5 al revistei „Teatr” (Moscova). La noi, trebuia să se numească *Semănătorii de zăpadă*. Dar – interzisă de a fi publicată și montată. Proștii, fricoșii... Cuvintele nu-și pot afla adevărata lor valoare. Muzica noastră, frumoasă, duioasă, melodioasă – și chinuitul surogat muzical. Druță tinde spre frescă și monumental: accente de irealitate în vecinătatea mitului. Aici, *Hora fetelor*, precum *Perinița* în altă piesă a sa, *Casa mare*, ține de laitmotiv, de contrapunct; un ecou ce revigorează omul. Umor fin. Probabil, greu de montat:

Gligore: Dar știi dumneata oare, frumoasă domnișoară, de ce mă tot încapățânezi eu să beau?

Doina: De ce?
Gligore: Pentru că nu există dreptate.
Doina: Chiar pentru aceasta ar și trebui să bei?

Gligore: Ba nu, pentru că eu de-acu am băut din cauza că nu există dreptate! Și am hotărât să nu pun picătură în gură.” (Traduc din rusește.)

Doina – personaj ireal. Spre finalul actului II, se înfățișează și ea. Drept cunoștință veche a lui Tudor. Îl descoase de câte în lume, lună și stele. Consider că nici un alt final de piesă, din câte s-au scris la noi, nu este atât de puternic. Până la durere sfâșietoare, până la lacrimi. Druță face un rechizitoriu dur personajelor sale. În afară de Doina, Veta și Gligore. Chiar și Fima e supus oprobiului.

Pe 21 martie a.c., Ion Druță a publicat în „Komsomolskaia pravda” eseu *Plugarii în Chișinău (Хлебопашцы в Кишиневе)*.

28.VII.1971

Îmi amintesc că, acum vreo doi ani, după examen, Dodiță mă întrebase: „Cum de s-a întâmplat că n-ai luat nota maximă? Cum iese, eminent în școală, foarte bun la două-trei sesiuni de examene și acum cobori?” „Am luat un «bine» în loc de un «foarte» din motivul că nu m-am lăsat convins de Druță că Gheorghe Doinaru ar fi fost atât de legat de pământ, încât să lase baltă dragostea sa.”

2.VIII.1971

Am citit *Măicuța-glie* și *Adio, Gulsarî* de Aitmatov (în limba română, au apărut cu titlurile: *Ogorul mamei*, în trad. lui Igor Block, Editura Tineretului, 1965, și *Adio, floare-galbenă*, în trad. lui Iulian Vesper și Nicolae Stoian, Editura pentru Literatură Universală, 1968 – n. red.). Pentru a doua nuvelă, i s-a decernat al doilea Premiu Lenin. Sunt nerăbdător să găsesc timp pentru a-i citi și *Djamilia*, pe care Louis Aragon a tradus-o în franceză, afirmând că ar fi cea mai bună povestire de dragoste din câte cunoaște el. *Adio, Gulsarî*, viața unui biet cal în colhoz... Probleme violente, arzătoare, pe care scriitorii din Moldova (noastră) abia dacă îndrăznesc să le... șoptească. Cu excepția lui Druță care, pare-se, are multe în comun cu Aitmatov, sau Aitmatov – cu Druță: e același lucru.

25.X.1973

Ieri, citit-am în revista „Iunost”, nr. 9, nuvela lui Druță *Zanax cnehoi айвы* – *Mirosul de gutuie coaptă* (în limba română, a apărut cu titlul *Clopotnița*, la Literatura Artistică, în 1984 – n. red.). Mare scriitor al acestui plai căruia nici cele mai sus-puse organe ale republicii nu-i vor putea „reașeza” creierii.

Dacii aduceau jertfă zeilor pe cel mai destoinic dintre tineri. Acesta, căzând în sulite, primea moartea cu seninătate, zâmbind. Iată un ecou la Druță: „El zâmbi, pentru că ce alta ar mai putea face un moldovean care, iată, își vede cu propriii săi ochi sfârșitul?” E o răscolitoare mărturie despre indiferența noastră față de moștenirea pe care ne-au lăsat-o predecesorii. Clopotnița lui Ștefan cel Mare ar trebui să vestească și astăzi, să ne unească, – acesta ar fi subtextul nuvelei.

Detalii psihologice surprinzătoare, convingătoare: „Când moldoveanul nu prea are motive de emoții speciale, el dă o fugă în trecutul neamului său, descoperă ce a fost mai dramatic acolo, cele mai triste amintiri ale sale” (trad. mea).

Auzisem presupunerea că, odată ce s-a îndepărtat cu traiul de aceste pământuri, de oamenii lor, plecând la Moscova, în scrisul său Druță a devenit mai puțin veridic, mai puțin convingător. *Doina*, *Păsările tinereții noastre*, *Povara bunătății noastre* (partea a II-a), aceste nuvele recente combat atare aserțiuni. Din depărtarea sa, Druță ne este

și mai apropiat. De acolo, de unde se află, el luptă cu mai multă siguranță pentru afirmarea talentului său. Aici, alde Racul și alți „mititei”, vorba lui Eminescu, încercau și încearcă să urce, precum furnicile, pe un munte, spre a începe a-l dărâma; încep cu... vârful. Din Moscova, Druță poate striga. De-ar fi rămas aici, nu ar fi putut nici să șoptească. De acolo, dânsul poate reaminti vorbele pe care i le spusese lui Ștefan cel Mare mama sa, în fața cetății Neamț. (Druță scrie că i le-ar fi spus sihastrul Daniil): „Odiha oșteanului care a suferit înfrângere e pe același câmp unde a fost zdrobită oastea sa”. Astfel că: „Ștefan și-a adunat ostașii rămași în viață, s-a întors pe câmpul de bătălie și a învins”. (Pe câmpul de hulă și injurii! – ăsta e, azi, motivul tovarășeilor!) Ce ar fi făcut cenzura de la noi în cazul frazei: „Toți ar fi vrut să audă răspunsul dumneavoastră în aceeași limbă în care s-a lămurit Ștefan cu sihastrul Daniil”? Iar în acest loc „redactorii” ar fi fost pur și simplu necruțători: „Horia ședea ghemuit: acest film i-a rănit adânc demnitatea sa națională”.

De acolo, Druță poate reaminti și despre cele ce i s-au întâmplat lui Nicolai Costenco, poetul deportat (circa zece ani de GULAG).

Fostul profesor de franceză al Janei plecă din Chișinău după „conferința consacrată problemei provenienței limbii moldovenești. Erau luate în discuție două versiuni absolut diferite”. Horia avu totuși ceva noroc, ajungând la Căpriana, pe când alții se pomeniseră duși ceva mai depărțitor – în Siberia. E adevărul adevărat! Dar cum procedează, azi, intelectualitatea fricoasă? „Presentimentul pericolului ce se apropia nu-l părăsea. Dacă el ar fi fost un șef militar, ar fi dat alarma, ridicându-și ostașii. Dacă ar fi avut cinci-șase feciori, i-ar fi strigat pe fiecare în parte pe nume, pentru ca ei să împartă același destin cu tatăl lor. Iar dacă ar fi fost un țăran analfabet de la începutul acestui secol, ar fi luat țăpoiul și ar fi mers într-acolo, pe culmea dealului, unde se afla clopotnița. Însă, vai, el nu era decât un intelectual contemporan și de aceea se împleticea prin hudițele satului.”

Da, și mie mi se pare că „ei parcă nici nu ar fi copiii unui și aceluiași popor”. Apoi: „Sărmana literatură națională, la ce ți-a fost dat să ajungi, dacă în numele tău sunt căzniți cei mai destoinici cititori ai tăi?...” Adevărat! Motiv din care au fost scoși din învățământ, alungați de la catedrele universitare unii lectori!

27.II.1977

Suntem tot mai des „ciupiți” de C.C. Literatura publicată în „Tinerimea...” le cam stă în gât. Merge greu. Unii inși au grijă să fim ținuți în șah permanent. „Sovetskaia Moldavia” critică *Mirosul de gutuie coaptă* a lui Druță. Nuvela a apărut încă acum patru ani, însă, aici, tot atâta vreme a fost trecută sub tăcere... Acum?... Vedeți, 'neavoastră... Se știe de unde pornește campania.

Și tocmai acum câteva zile mi s-a ivit ocazia să plec la Moscova. L-am rugat pe Ion Druță să-mi facă rost de un bilet de favoare pentru *Sfânta sfintelor* (Teatrul Armatei; regia lui Ion Ungureanu). M-a invitat să-i fac o vizită acasă. Plecând de la el, am rămas convins că, acolo, la Moscova, Druță e mult mai informat decât s-ar crede despre cele ce se pun la cale la Chișinău. Zicea că vrea să rupă orice legătură cu editurile și teatrele din Moldova. Mă muștră ușor că aș fi, chipurile, prea timid. „Și atunci, la întâlnirea de la Institutul Agricol, când te-am cunoscut, rămâneai la vreo douăzeci de pași în spatele nostru” (modul lui de-a exagera cu bună intenție...). Excesul de modestie îl tratează drept un neajuns al moldoveanului. „Suntem prea nu știu cum, așa...” Îmi arată decupările recenziilor la spectacolele sale, apărute la Vilnius, Tula etc. Elogioase. Mai zice: „Sovetskaia Moldavia însă nu pot s-o citesc. Cam știu ce scriu. Mă pricep”. (Însă numărul curent al gazetei chișinăuiene îl avea la îndemână!)

La Moscova te poți întâlni și cu cei cu care ani de zile nu te-ai văzut la Chișinău: compozitorul Ion Macovei, suflétist, foarte talentat, cuceritor prin felu-i de-a fi.

1.VII.1977

La Chișinău, în turneu, celebrul teatru din Moscova, „Leninski Komsomol”. La conferința de presă, regizorul Mark A. Zaharov pare a fi un om integru, principial, combativ, deschis problemelor, îndurerat de ele. A vorbit (dar cum!) despre Ion Druță! Ministerului culturii îi transpira creierul.

2.VII.1977

Iată un poem din... proza lui Druță (eu îi voi potrivi doar „barele” transcrierii în chip de vers): „Inima bate încet și greu,/ bate în piept,/ bate în tample,/ bate în vârful degetelor,/ iar totul din jur zace nemișcat,/ scâldat în lumină,/ pentru ca o țărancă din câmpie,/ încurcată în ale ei,/ să vadă odată și odată/cum sunt toate rânduite/ pe această lume”. Pasajul l-am extras din romanul *Povara bunătății noastre*, partea a II-a. În proza lui Druță există mai multe poeme.

22.III.1985

Valeriu Senic, nimeni altul decât red.-șef la „Lit. și arta”, scrie o recenzie la *Clopotnița* lui Ion Druță și, fire... romantică fiind, i-o dă lui Mihail Dolgan, membru al colegiului redacțional, să afle părerea. Și iat-o: criticul să nu vorbească prea mult despre Baltă, personaj obtuz, deoarece la Academie se știe (Iu-ha-ha!) că, plâsmuind acest personaj, Druță l-a avut de prototip pe... S.S. Cibotaru. Incredibile surprize în literatura noastră... Dar și în... mentalitatea moldovenească (academică). Senic cedează.

11.II.1986

Colca (Nic. Vieru) a fost la Moscova, cu Beșleagă, Cimpoi, Celac (...), la o discuție despre proza tânără. Zice că e întâia oară când, aflându-se la Moscova, Cimpoi nu-i sună, nici la telefon, nici la ușă, lui Druță. S-a depus polei între ei, Druță refuzând prefața pe care i-a ticluit-o Cimpoi la *Opere alese*. Cică, las’ s-o scrie Hropotinski. Motivul ar fi că prozatorul nu a fost satisfăcut de o altă prefață, scrisă de Cimpoi pentru volumul din seria „Biblioteca școlarului” de la Kiev. Ucrainenii au cerut un text pe înțelesul elevilor, iar Druță ar fi dorit, probabil, ceva mai mult, chiar dacă se scrie și pentru școală. Nu e oare și aici dragonul nesățiosului orgoliu? Posibil că în cazul li I. Dr. el nu ar fi atât de supărător și periculos... Dar cine știe?...

26.II.1986

Despre ceva din ce am vrut să întreb eu s-a vorbit astăzi la mitingul dedicat congresului scriitorilor... Lupan, drastic, despre faptul că nici până astăzi nu avem întreaga creație a lui Druță, deoarece el, încă acum zece-cincisprezece ani, spunea adevărul, despre acela „pe care nici cuvânt nu am cum să-l numesc”. (Satrapul Bodiul, adică.)

7.IX.1986

Ion Druță publică la noi (în „Literatura și arta”) nuvela *Toiagul păstoriei*. După ani și ani, ne înfățișează câte ceva. Lucrare dramatică, zguduitoare în subtextele sale. Cu părere de rău, caz generalizat. Eroziunea relațiilor dintre oameni, dezbinarea dintre rubedenii, precum și în interiorul neamului întreg, este groaznică. Ce vom învăța oare? Poate vom înțelege ceva, totuși... Lucrarea stătuse multe luni la revista „Orizontul”. Fusesse chiar plasată în șpalturi, numai că o dispoziție a cuiva de sus care, astăzi, a ajuns jos, anulase intențiile redacției. Chiar și acum mă invitase „litul” (cenzura), pentru că eram de serviciu la număr. Intenționau să clarifice ceva, însă se răzgândiră, mușamalizând cazul. De, paralizia inerțiilor. De altfel, ca și în cazul pictorului Aurel David, ale cărui nume și artă sunt ținute departe de atenția publicului.

5.VII-9.VIII.1987

De la Uniunea Scriitorilor din Moldova este expediată o telegramă adresată secretarului CC al PCUS Iakovlev. Confirmare că a fost primită. Telegramă de alarmă. Leprele nomenklaturiste mai că dau colțul de spaimă.

Cu câteva zile în urmă, în „Literaturnaia gazeta”, două pagini dramatice, semnate de Ion Druță și Kapitolina Kojevnikova. Teza de bază: în Moldova nu miroase a restructurare. Intelectualitatea – prigonită. Mahării-afonii nu au nimic cu adevărul. Iar mai înainte, pe 1 iulie, avusese loc seara televizată a lui I. Druță. De două ori la televiziune, o dată la radio, extrase din dialogul cu sala – publicate în „LA”. Lucruri care păreau să nu mai poată fi spuse niciodată aici, la noi.

Ion Druță ne invită la restaurantul „Bu-toiaș”. Suntem vreo douăzeci de scriitori, plus N. Sulac. Vibrant, ferm.

25.IX.1990

O memorabilă întâlnire-dublet: mergeam spre US și, lângă Școala de arte plastice „Igor Vieru”, îl întâlnesc pe M. Cimpoi, însoțit de un distins domn cu care îmi face cunoștință și care se dovedește a fi... renumitul Klaus Heitmann, atât de hăituitul savant în presa noastră de Stati & Co. „Marele răufăcător” s-a dovedit a fi unul dintre puținii care au avut dreptate în aprecierea literaturii din stânga Prutului.

Mă întorc, însoțindu-l, împreună cu Cimpoi, spre hotelul „Codru”, în pragul căruia îl întâlnim pe... Ion Druță. A venit incognito de la Moscova la Congresul Scriitorilor; nu l-a așteptat nimeni la aeroport. Firește, prozatorul se cunoaște destul de bine cu dl Heitmann. Schimbă câteva fraze, oaspetele german fiind grăbit la degustația de vinuri de la Cricova. Rămânem în trei și luăm masa la „Codru”. Printre altele, Druță își amintește că, ani în urmă, Marin Preda venise la Moscova și, pentru traducerile din opera sa, ridicase un onorariu serios. Însă peste o zi, povestește Druță, se pomenește sunat la telefon de marele român care-i solicită un împrumut de... 30 de mii de ruble! „O fi văzut niște blănuri scumpe”, se gândește Druță. Și îi spuse lui Preda: „Cam n-o să-ți pot da suma cerută”. „De ce?” „După-masă merg să-mi procur mașină”. Au pus ambii receptoarele și cu asta s-a încheiat.

13.IV.1991

Stupida asociație „Frăția”. Colaboraționiști ceaușiști cu colaboraționiștii brejneviști-bodiuliști fac cumetrie comună. Cine sunt colaboraționiștii noștri? – Se cam știe cine sunt... Un bard învinețit de mânie, cu ochi sticloși, fâțâie din fesele lui cât două nuci ca să-și reazeze fotoliul de salvator al națiunii în locuri de unde s-ar vedea mai bine. Zadarnică treabă! „România literară” din 3 aprilie scrie: „Este o «frăție...» la care au aderat (între alții) mulți dintre dinozaurii cultului personalității, în cap cu inițiatorul... Adrian Păunescu, urmat de Al. Balaci, Paul Everac, Anghel Dumbrăveanu, M. Ungheanu, E. Barbu, Paul Anghel, Ion Gheorghe și alte paleobipede mai mititele... În «Frăția» au intrat și Grigore Vieru, L. Lari, N. Dabija, Ion Druță, dintre naivii noștri confrați basarabeni, care probabil cred că tot ce românește grăiește este și un model de iubire de țară și de cinste. Oare ei n-au citit elogiile scandaloase aduse lui Ceaușescu de Păunescu, Dumbrăveanu și Balaci? Și cum de nu leagă de numele unui E. Barbu atâtea umilitoare dovezi, știute nouă tuturor, ale obedienței față de P.C.R.? (...) Dumnezeu să-i aibă în pază pe colegii noștri de peste Prut, căci pe murdare mâini s-au mai dat”.

19.VII.1994

Când revine Soljenițin, „pleacă” Druță. Primul se întoarce în Rusia. Al doilea – în Rep. Moldova.

Doamne ferește, să nu vină care cumva și Soljenițin în Basarabia! Cu toate că, în comparație cu Ionică „al nostru”, rusul e mai onest față de această parte de Românie: scria doar că, dacă Basarabia dorește să se reintegreze României, n-are decât... Pe când Druțică-Druțior are o poziție destul de dubioasă, umblând cu viclenia sa ce se ițește de sub șăpcuța-i cu bumb în

creștetul capului. Druță încă nu știe de ce naționalitate ar fi el. Și iată-l revenit să-și fericească rătăciiții, în înțelegerea lor ce e, de fapt, neînțelegere, concetățenii strângulați de toate nenorocirile posibile. Oare nu a văzut că e secetă, că e lipsă de spațiu locativ, că e cam... neobrăzat în adunarea onorariilor grase pentru lingerea sa pe bot cu comunismul de ieri, cu cel de azi?...

31.X.1998

La TVM, apare Druță, sosit de la Moscova, cică, „într-o seară de purificare a sufletului”. Ca totdeauna, această tradițională bună intenție se soldează cu un rezultat opus: după veninul bolborosit, agramat, de Druță, sufletele se poluează, se întunecă, se încrâncenează. Uimitor, el, dându-se drept om evlavios, religios, predicator de apostolism-pavelism, poate înrăi atât de mult lumea, poate debita atâtea injurii foarte prost camuflate. Vai de capul nostru...

30.V.2004

Ne întâlnim cu pictorul Ion Moraru la atelierul său de pe strada M. Costin, unde aleg una din lucrările pe care avusese generozitatea să mi-o promită. Pentru că, pe 3 iunie, împreună cu feciorul, pleacă în SUA, unde sunt ca și cum stabiliți.

La un moment dat, venind vorba de tertipurile autodemolatoare ale lui Druță, mi se rupe o butadă cam păcătoasă: „Am impresia că deja Badea Mior a ajuns un Badea Maior...”, pentru că Druță ideologizează fals-etocentric niște aberații ce se nasc în scâfârlia unui om ce nu are prea multă carte. Chiar de scrie cărți. Druță mi se pare un bastard al provincialismului basarabean filorus.

23.XII.2006

După emoțiile urărilor tradiționale de final de an, Ion Simuț mai zice: „Am scris în numărul ultim din acest an al «României literare» despre Ion Druță, cu aplicație la *Povara bunătății noastre*. Sunt curios cum o să-ți pară”. Probabil, dânsul a citit varianta nerevăzută, neredactată de Druță, care nu mai e atât de „ostil” față de fiul preotului, a eliminat diverse înjurături, ca semnalmamente ale înaintării sale în ortodoxiei, ca, probabil, credincios. Pentru că, în multe atitudini ale sale, nu prea părea să fie, dându-se cu antihriștii, comuniștii adică. Până și astăzi apare la televizor asistat de – cine credeți? – rătăcitul și neargăsitul și neisprăvitul Haralambie Corbu și cu desucheata în toate Mațievski. Halal creștin! Alături de slugoii regimului comunist de ieri și de astăzi!

1.VI.2012

Mircea V. Ciobanu în „Jurnal de Chișinău”: „Zilele acestea, prim-ministrul a fost vizitat de Ion Druță. Scriitorul l-a informat: «Primesc scrisori de la cititori, care se plâng că nu au acces la cărțile mele». Dar volumele *maestrului* pot fi găsite în librării! Alte cărți, de pe același raft, se și cumpără. Și decide, de fiecare dată, cititorul. Faptul că volumele *scriitorului poporului* nu sunt tipărite, ca pe timpuri, în tiraje astronomice, ca apoi să fie distribuite în biblioteci e o problemă de altă natură. Completarea bibliotecilor

(la indicația guvernului, nu la solicitarea bibliotecarului) cu cărți ale unui anume scriitor înseamnă o discriminare a altor autori. O cenzură voalată”.

19.I.2014

La ședința de Consiliu a USM se anunță și un punct de... mare discreție. „Să n-o pățim ca anul trecut, după o dezvăluire pripită și mediatizare antinomică...” Să ținem în secret candidatura celui pe care-l propune, la solicitarea Academiei Suedeze, candidat la Premiul Nobel. A figurat și numele lui Ion Druță, inițial avusese susținători (Bantș Ana, Pohilă Vlad), dar contraargumentele au fost covârșitoare, pornindu-se de la poziția ambiguă, pernicioasă a lui Druță în ce privește fundamentalismul moldovenesc primitiv, refuzul lui de a colabora cu alți colegi, cu USM; cazul cu refuzul, inițial, de a deveni membru al Academiei Române etc. În fine, chiar și susținătorii lui au bătut în retragere.

Ana Bantș: „Profesorul Constantin Ciopraga o avea de doctorand pe soția lui Vlad Cubreacov, care își luase o temă legată de comparativismul între proza lui Rebreanu și cea a lui Druță. Însă, când a aflat poziția lui Druță față de Academia Română, a refuzat, spunând că el nu poate face referință la cineva care are un comportament atât de reprobabil”.

Vlad Pohilă: „Când aveam probleme cu editarea revistei «Glasul» la Riga, ne-am gândit să-i cerem ajutor lui Ion Druță, care avea autoritatea care se știe. I-am telefonat la Moscova, însă ne-a răspuns soția lui, care ne-a cerut să-i spunem în ce problemă solicităm scriitorul, iar aflând ce și cum, ne-a spus să nu-l deranjăm pe Ion Panteleevici. Cică e ocupat, lucrează etc. Noi insistăm că am vrea să aflăm poziția lui personală, însă dânsa zise că asta ar fi poziția: ceea ce ne-a spus ea... Da, a dat ceva bani, dar mai departe nu a vrut să ne susțină...”

19.VII.2016

Ședința Consiliului USM. Înaintarea candidaturilor la Premiul Național.

Istorie. Primul premiu de acest fel (se numea Premiul de Stat al RSSM) l-a luat Em. Bucov (1966). Conjunctural-partinic, bineînțeles.

În anul următor, se preconiza să se meargă pe aceeași cale, poate nițel mai puțin compromițătoare, fiind propus Andrei Lupan. Acesta însă are o revendicare: „Nu mi-l dați mie, dați-i-l lui Druță”. Ion Druță însă se afla în oarece dizgrație și totuși cam tânăr față de cei aranjați deja la coadă la premiu. Decizie: să fie înaintați ambii, astfel că premiul îl primesc ambii, și Lupan, și Druță.

În anul următor, văzându-se că pot merge chiar și câte doi scriitori la premiu, sunt propuși Nic. Costenco, cu poemul *Coțofenele albastre*, și Vlad. Beșleagă cu romanul *Zbor frânt*. Însă nu-l primește niciunul din ei. Cei de sus, ieșea, și-au făcut ei înșiși dreptate: aha, șmecheriți voi, însă decidem noi!

Costenco, nu prea agreat de putere, primește premiul abia în anii de perestroikă, în 1988, la 75 de ani de la naștere. Premiat la o dublă vârstă decât cea a lui Druță-premiatul. După care avea să mai trăiască încă 5 ani.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

CUM MI-AM ÎNTÂLNIT PRIMA MOARTE

de VICTOR **Ț**VETOV

TEXTUL ACESTA, SEMNAT DE **VICTOR NEAGA/ȚVETOV (N. 1990)**, VA APĂREA ÎN VOLUMUL „**SUBIECTIV. PRIMA DATĂ**” LA EDITURA CARTIER. CULEGEREA CUPRINDE TEXTELE SELECTATE ÎN URMA CONCURSULUI DE ESEURI „SUBIECTIV”, ORGANIZAT DE PUBLICAȚIA **MOLDOVA.ORG**, LA CARE AU PARTICIPAT 350 DE PERSOANE. SUNT ESEURI DESPRE MIGRAȚIE, COPILĂRIE, VIOLENȚĂ, DRAGOSTE, MATERNITATE, CORP, FAMILIE, VISE, DESPRE CEEA CE NE MARCHEAZĂ VIEȚILE. SUNT TEXTE CARE DEMONSTREAZĂ CĂ LITERATURA NU APARTINE UNUI GRUP EXCLUSIV DE SCRITORI, CI E LA ÎNDEMÂNA ORICUI ARE NEVOIE SĂ SPUNĂ O POVESTE. **/EDITORUL/**

Eram în casa bătrânească a bunicilor unui prieten, care nu mai erau în viață. Am venit cu un prieten să-și ridice câteva lucruri și să vorbească cu vecinii să aibă grijă de casă până se hotărăște el ce vrea să facă cu ea. Cât timp s-a dus să vorbească, mă plimbam prin casa bătrânilor, unde chiar de la intrare mă loveise acel miros acru, miros de care de la o vârstă nu mai scapă nimeni, ne urmărește până încetăm să existăm, și care îmi era atât de cunoscut. Toate casele astea miroseau la fel, de parcă aerul curat și proaspăt refuza să mai intre în spațiile în care moartea deja și-a găsit locul și doar urmărește și așteaptă momentul potrivit.

După ce a murit bunica mea, de bunic nu mai avea cine să aibă grijă. Avea în spate un accident vascular cerebral de care a reușit să treacă pe picioarele lui, dar care totuși i-a șters de pe creier orice aptitudine de om matur. Cei trei frați inițial au hotărât să angajeze pe cineva să aibă grijă de el, iar după un timp, din cauza mai multor inconveniențe, au hotărât să ni-l dea nouă în grijă, singurii care am rămas să trăim în sat.

Aveam în toată perioada aceea o stare ciudată. Mă simțeam vinovat pentru orice se întâmpla – mi se părea că relele care li se întâmplă celor din jur, chiar și moartea, au o legătură cu mine. Sunt efectul a ceea ce sunt, ce am făcut și ce aș fi putut face pentru a schimba mersul lucrurilor. Nu știam cum și ce anume trebuia să fac, simțeam doar vina și acest „efect al fluturului”, foarte pregnant în interiorul meu.

În unele nopți stăteam cu ochii deschiși, nu mai reușeam să dorm, creierul aluneca în zone ale absurdului. Cu privirea îndreptată spre tavan îmi construiam scenarii – cum ar fi fost dacă brusc ar muri părinții sau fratele meu; imagini de lângă corpurile lor reci, priveghi, biserica, mărșăluitul prin sat, bocitul, care lua o formă de alienare, groapa, sunetul pământului pe capacul sicriului, masa de pomenire. Voi plânge sau nu? Voi fi în stare să-mi arăt așa cum trebuie suferința lumii? Șiruri de scenarii care se amplificau ca biluțele lichide de mercur ce se atrag unele de altele. Amplificam totul și mă îndreptam spre un soi de paroxism, care mă lăsa stors de vlagă, îmi umplea ochii de lacrimi și tot ce puteam să fac era să mă ridic din patul în care dormeam împreună cu fratele meu și să fug în cel al părinților, să mă bag între ei, să-i trezesc și să-i rog să nu moară, să nu

mă lase singur, iar mama doar îmi zicea: „mai este mult până atunci”.

Eram în clasa a șaptea când l-au adus pe bunic la noi. Între timp, mama n-a mai vrut să crească flori și să le vândă în Chișinău și a decis să plece la muncă în Italia, așa cum a făcut jumătate de sat, în ciuda protestelor tatălui meu. Credea că astfel lucrurile se vor schimba, că sărăcia nu va mai fi amprenta unui marker permanent și, dacă va avea suficientă răbdare, va putea să îndure ieșirile schizofrenice ale bătrânului de care avea grijă acolo, iar lucrurile se vor schimba spre bine.

Noi aveam bătrânul nostru de care trebuia să avem grijă. Odată cu el a venit și acel miros acru, care repede a împânzit casa, a intrat în tapetele de pe pereți și a rămas acolo pentru mult timp, până când, după mai mulți ani, le-am dat jos și le-am ars în spatele casei. Atunci, de fapt, mi-am dat și seama că perioada cât a stat la noi m-a făcut să fiu mai uman, mai empatic la suferință și la nevoile celui de lângă mine.

Tata mergea la muncă, așa că de multe ori stăteam noi cu bunicul. Orice făceam împreună, fie că mâncam sau ne uitam la televizor, rar puteam să scot două vorbe de la el. Era mai mereu tăcut, iar singura lui bucurie a rămas fumatul; fuma mult și doar atunci când fuma, dacă mă nimeam pe lângă el, putea să-mi mai zică ceva din geografie, din perioada când preda la școala din sat. Dar ceea ce reușea să zică căpăta mai degrabă forma unui oftat. Era o combinație stranie între un oftat de om matur și câteva cuvinte de o naivitate de copil atunci când este scos în fața clasei. Dacă îl întrebam câte continente sunt pe glob, inițial făcea o pauză, de parcă se sfia sau procesa ceva în cap, după care zicea „șapte” și ofta. Îl întrebam asta pentru că știam că e singurul tip de întrebare la care putea să-mi răspundă, o informație care i s-a implantat prea adânc în creier ca să mai fie uitată. Era ca personajul Benjamin Button din povestirea lui F. Scott Fitzgerald, însă corpul i-a rămas bătrân, în timp ce creierul se îndrepta spre o uitare infantilă.

Într-o zi din vacanța de vară, când eram la unchiul meu, m-a sunat tata să-mi zică că bunicul a mai avut un accident vascular cerebral și că l-a găsit întins pe cimentul din garaj, alături de un borcan de dulceață din vișine, făcut zob lângă el, din care probabil mânca când i s-a întâmplat asta. E la spital și are un picior rupt din sold, care nu se va mai prinde... A vrut

să mai adauge: „până la moarte”, dar n-a avut curajul.

Eram pierdut, nu atât pentru că m-a luat prin surprindere această veste, dar din cauza faptului că nu știam cum să mă raportez la ea, cum să reacționez la acest tip de informații, pentru care viața nu m-a pregătit. Știam oricum că e cu un picior în groapă, că a mai făcut un pas spre ceea ce era inevitabil. Asta mă făcea să mă simt vinovat. Poate era din cauza întrebărilor mele neroade despre geografie? Sau faptul că odată am urlat la el și am văzut pentru prima oară cum i se schimbă fața, care, din cauza accidentului vascular, a rămas mai mereu ca a unei păpuși?

Când l-au adus acasă, a ocupat patul meu și al fratelui, de lângă sobă, o lejancă. Avea o parte a gurii trasă spre urechi, iar de piciorul drept era prinsă, de la genunchi în sus, o scândură, ca să-i imobilizeze piciorul rupt. O scândură veche de la un gard, din care cei de la spital n-au reușit să scoată cuiul care prindea cândva lemnul de gard. Nici măcar acum n-am curajul să mă gândesc cum a putut acea bucată de lemn să ajungă în mâinile unui medic, ca mai apoi să fie folosită.

Un soi de apăsare copleșitoare se instalase în casă, o vinovăție comună se citea pe fețele noastre, care îl priveau pe cel ce stă neclintit în pat ca pe un exponat confecționat din ceară; un sfert din gena lui zăcea în mine, restul se stingeau în el.

În lunile ce au urmat, lucrurile au început să meargă și mai prost. Pe lângă mirosul acru, s-a instalat și cel de urină. Tata îi schimba scutecul în timp ce eu îi țineam piciorul, după care îl întorcea ca să-l dea cu pudră de talc pe suprafețele țesutului unde se formau escare.

Evitam cât de mult posibil să stau în camera unde era bunicul, simțeam că acea atmosferă mă făcea și mai rigid decât eram, mă pufnea plânsul doar la gândul că din omul ăla nu mai e aproape nimic viu. Că RMN-ul îi arată o gaură cât o monedă de cincizeci în creier și doar umbra a ceea ce a fost cândva un plămân. Stăteam cât de mult posibil pe afară, în fața casei, privind la sărăcia satului, simțind vinovăția cum îmi dă scatoalce după cap, cum nu mă mai lasă să mă bucur de nimic.

Într-o dimineață, când am intrat în camera lui, l-am văzut pe tata cu o cârpă în mână, stătea în genunchi și freca ceva pe covor. L-am întrebat ce face, dar a tăcut. Apoi m-a lovit brusc mirosul insistent de fecale, iar după am observat că pereții,

perdeaua și covorul erau stropite cu rahat. Era o nebunie acolo, un test de rezistență prea dur ca să-i poți face față. Dar acest lucru ne-a schimbat pe toți, ne-a făcut să ne înțelegem nevoile și să ne tratăm rănila unul altuia doar din priviri. Să ne canalizăm emoțiile în manifestări nonviolente. Era un test peste care am trecut, peste care încă vom trece.

Undeva, la două mii de kilometri, mama se plângea de nebunul ei și noi de nebunul nostru.

Avea privirea pierdută, degradase de la copil la animal, scotea doar sunete, care rar semănau a cuvinte. Odată a încercat să ne zică ceva și tot nu reușea, l-am văzut cum se vaită, cum încearcă să caute prin colțurile creierului cuvântul dorinței lui, ca într-un final să-l găsească, doar că în rusă, și l-a strigat cât a putut de tare: „un pahar de vin”. Atunci am râs cu toții. A fost ultimul lui pahar de vin. A fost ultima noastră bucurie alături de el viu.

În dimineața aia tata a chemat medicul din sat, care era și vecina noastră. Credeam că e mort, dar medicul ne-a spus să mai așteptăm puțin, în timp ce-i asculta prin stetoscop inima, care bătea la intervale din ce în ce mare rare. Apoi s-a oprit cu totul. După ce au ieșit toți din cameră, să rezolve treburile ce preced moartea unui om, am rămas singur acolo, hipnotizat, în fața a ceva ce a fost bunicul meu. Am auzit un inspirat și un expirat adânc, care nu m-a făcut să mă mișc din loc, ci din contra, să stau și să-l privesc, așa cum nu l-am privit niciodată cât timp a stat în patul meu.

Moartea era chiar acolo, atât de reală. Acela a fost dușul meu cu apă rece, palma dată peste față ca să mă trezesc. Moartea care mi-a oferit un fel de libertate, m-a ajutat să înțeleg nu neapărat că viața este mai bună sau mai rea, dar că este așa cum e menită să fie.

Psihiatra Elisabeth Kübler-Ross spune că nu poți să treci niciodată peste moartea celor dragi: „Vei învăța să trăiești cu ea. Te vei vindeca și te vei reconstrui în jurul pierderii pe care ai suferit-o. Vei fi din nou întreg, dar nu vei mai fi niciodată la fel. Nici nu ar trebui să fii la fel și nici nu ai vrea”.

Poate că asta sunt acum, un produs la a cărui formare a contribuit parțial bunicul meu prin moartea lui, o reflectare a conexiunii care s-a pierdut și care m-a transformat. Iar o parte din ce înțeleg privind în jurul meu este, de fapt, direct efectul pierderii lui.